

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym ett av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll

_Siffran i inom parentes hänvisar till svartskriftsbokens sidor.

_Volym ett

_Till punktskriftsläsaren . . . . . _I

_Insidapärm (#1) . . . . . #1

_Sveriges landskap (#1) . . . . . #1

_Register _A--_M (#160) . . . . . #13

_Volym två

_Register _N--_Ö (#162) . . . . . #34

_Vad är geografi? (#4) . . . . . #48

_Vad är samhällskunskap? (#4)

. . . . . #50

_Vad är religi önskskap? (#5)	
.....	#52
_Vad är historia? (#5)	..... #54
_Leva tillsammans (#6)	..... #56
_Klasskamrater (#8)	..... #59
_Bråk och konflikter (#10)	... #65
_Olika sätt att umgås (#12)	.. #71
_När det inte fungerar i	
skolan eller hemma (#14)	. #76
_Vad kan du göra om ... (#15)	
.....	#80

_Volym tre

_Demokrati (#16) ..... #82

_Att bestämma tillsammans

(#18) ..... #85

_Demokrati i vardagen (#20) .. #93

_Så här håller ni ett möte

(#22) ..... #99

_Kamp för demokratin (#24) .. #105

_Förenta Nationerna, FN (#26)

..... #114

_Sverige -- ett land i världen

(#28) ..... #117

_Volym fyra

_Världens länder samarbetar i

__FN (#30) ..... #127

_Samarbete för barns bästa

(#32) ..... #135

_De globala målen (#34) ..... #143

_Kartor beskriver världen (#36)

..... #149

_Kartor är viktiga (#38) ..... #152

_Kartan är en bild (#40) ..... #158

_Att hitta på kartan (#42) .. #164

_Volym fem

_Vi bor i _Sverige (#46) ..... #179

_Sverige på kartan (#48) ..... #182

_Olika sätt att dela in

_Sverige (#50) ..... #184

_Vi är fler än #10 miljoner

(#52) ..... #193

_Fördjupning: _Hur många bor i

_Sverige? (#54) ..... #198

_Sveriges naturresurser (#56) . #208

_Väder och klimat (#58) ..... #211

_Naturtyper i _Sverige (#60)

..... #219

_Vi i

_Volym sex

_Vad använder vi skogen till?

(#62) ..... #225

_Vad använder vi odlingsmarken

till? (#64) ..... #235

_Vad använder vi berggrunden

till? (#66) ..... #242

_Vad använder vi vattnet till?

(#68) ..... #251

_Naturresurser och hållbar

utveckling (#70) ..... #257

_Namngeografi: _Berg, sjöar

och älvar i _Sverige (#72)

..... #266

_Viii

_Vol ym sj u

_Vi ki ngati den år #800--#1050

(#74) ..... #272

_Li vet i vi ki ngabyn (#76) ... #275

_Vi l ka styrde och bestämde?

(#78) ..... #281

_Gudar, offer och blot (#80)

..... #289

_Bi rka -- en av de första

städerna (#82) ..... #297

_Vi ki ngarnas skepp (#84) ... #304

_Vi ki ngafärder i öst och väst

(#86) ..... #308

_I x

_Volym åtta

_På jakt efter ny mark (#88)

..... #319

_Länder bildas i _Norden (#90)

..... #327

_Källor: _På jakt efter vad

som är sant (#92) ..... #336

_Källor: _Skrivna källor om

vi kungar (#94) ..... #346

_Ute i världen: _Det arabiska

riket (#96) ..... #353

_Volym ni o

_Vad är religion? (#98) ..... #362

_Religion förklarar och ger
regler (#100) ..... #365

_Ursprungsfolkens religioner
(#102) ..... #374

_Samernas gamla religion
(#104) ..... #382

_Fornnordisk religion (#105)
..... #387

_Fördjupning: _Efter döden
(#106) ..... #391

_Volym tio

_Medeltiden del #1 år

#1050--#1350 (#108) ..... #398

_Den mäktiga kyrkan (#110) .. #401

_Kyrkor byggdes i nästan varje

by (#112) ..... #410

_Bönderna (#114) ..... #418

_Bondefamiljen (#116) ..... #424

_Frälset (#118) ..... #432

_Så valdes kungen i _Sverige

(#120) ..... #441

_Volym elva

_Birger jarl (#122) . . . . . #449

_Folkungaättens kungar (#124)

. . . . . #457

_Livet i ett kloster (#126) . #466

_Klostren spred kunskaper

(#128) . . . . . #472

_Birgitta _Birgersdotter

(#129) . . . . . #476

_Nöd och hemska sjukdomar

(#130) . . . . . #482

_Magi och folktro (#132) . . . . #490

_Volym tolv

_Källor: _Vad finns kvar från

medeltiden? (#134) ..... #498

_Ute i världen: _Korstågen

(#136) ..... #506

_Medeltiden del #2 år

#1350--#1520 (#138) ..... #514

_Staden var en marknadsplats

(#140) ..... #517

_Lagar och regler i staden

(#142) ..... #526

_Fest och nöjen (#144) ..... #533

_Hansan och handeln runt

_Östersjön (#146) ..... #540

_Xiv

_Volym tretton

_Kamp om makten i _Norden

(#148) ..... #549

_Drottning _Margareta enade

_Norden (#150) ..... #555

_Union eller inte? (#152) ... #563

_Anfall et på _Sverige (#154)

..... #572

_Stockholms blodbad (#156) .. #579

_Källor: _Målningar som finns

kvar från medeltiden

(#158) ..... #586

::: #1 :::

_Insi da pärm

::: :::

_Sveri ges I andskap

::: :::

_Norrl and

_Lappl and

_Norrbotten

_Västerbotten

_Ångermanl and

_Jämtl and

_Medel pad

_Härj edal en

_Häl si ngl and

_Gästri kl and

_Svealand

_Dalarna

_Värmland

_Västmanland

_Närke

_Uppland

_Södermanland

_Götaland

_Dalsland

_Bohuslän

_Västergötland

_Östergötland

_Småland

_Öl and

_Gotl and

_Hal l and

_Skåne

_Bl eki nge

_De största städerna

_Stockhol m

_Göteborg

_Mal mö

_Uppsal a

_Västerås

_Örebro

_Li nköpi ng

_De största sjöarna

_Vänern

_Vättern

_Mälaren

_Hjälmaren

_Storsjön

_De högsta bergen

_Kebnekaise

_Sarektjåkkå

_Kaskasjåkkå

_De största öarna

_Gotland

_Öland

#1

#4

_Södertörn

_Orust

_De l ängsta ä l v arna

_Göta ä l v och _Kl aräl ven

_Dal ä l ven

_Torneäl ven

_Kal i xäl ven

_Lul eäl ven

::: #2 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Tidslinje över _Sveriges historia

_Vad betyder det?

f. _Kr. före _Kristus, alltså tiden
innan _Jesus föddes.

e. _Kr. efter _Kristus

_Ibland används i stället f. v. t. och
e. v. t. som är förkortningar för
"före vår tidräkning" och "efter
vår tidräkning".

_I tiden

_För tiden är #10000 f. _Kr. -- #1000

e. _Kr.

- _Stenåldern #6000 år f. _Kr.

- _Bronsåldern #2000 år f. _Kr.
- _Järnåldern #500 år f. _Kr. med
_Vikingatiden från ca år #800
e. _Kr.

_Medeltiden år #1050 e. _Kr. #1520

_Nya tiden år #1500 e. _Kr.

_Sveriges regenter under

vikingatiden och medeltiden

ca #970--#995 _Erik _Segersäll

ca #995--#1022 _Olaf _Skötkonung är

den första kungen över både

_Svealand och _Götaland.

ca #1022--#1050 _Anund _Jakob är son

till _Olaf _Skötkonung.

ca #1050--#1060 _Emund den gamle är
son till _Olaf _Skötkonung och
halvbror till _Anund _Jakob.

ca #1060--#1066 _Stenki I

ca #1067--#1070 _Halsten är son till
_Stenki I.

ca #1079--#1084 _Inge den äldre är
bror till _Halsten.

ca #1084--#1087 _Blot-_Sven

ca #1088--#1110 _Inge den äldre

ca #1110--#1120 _Filip och _Inge den
yngre är två söner till _Halsten.

_De regerade tillsammans.

ca #1120--#1125 _Ragnvald _Knaphövde

ca #1125--#1130 _Magnus _Ni l sson

ca #1130--#1250 _I över hundra år

stri der de två mäkti ga sl äkterna

_Eri kska ätten och _Sverkerska

ätten om makten. _Till slut segrar

_Eri k _Eri ksson som bli r kung.

#1250 _Val demar, _Eri ks systemson,

bli r kung men han är för l iten för

att styra ett l and, så det bli r

hans pappa _Bi rger som regerar i

stäl l et.

#1248--#1266 _Bi rger jarl är

ri ksföreståndare och styr

_Sveri ge.

#1266--#1275 _Val demar regerar.

_Bröderna slåss om makten och

_Val demar besegras.

#1275--#1290 _Magnus, _Val demars

bror, blir kung och kallas _Magnus

_Ladulås.

#1290--#1318 _Birger blir kung när

hans far _Magnus dör.

#1319--#1364 _Magnus _Eriksson är

_Birgers brorson. _Magnus är bara

tre år när han väljs till kung

över _Sverige och _Norge.

#1364--#1389 _Albrekt av

_Mecklenburg väljs av de svenska

stormännen till kung.

#1389--#1396 _Margareta väljs till
_Sveriges drottning.

#1396--#1439 _Erik av _Pommern blir
vald till kung #1396 men får inte
regera förrän _Margareta dör
#1412. _Erik är _Margaretas
systems barnbarn.

#1441--#1448 _Kristofer av _Bayern
blir vald till kung, men han bor
inte i _Sverige.

#1448--#1457 _Karl _Knutsson är
riksföreståndare och styr
_Sverige.

#1457--#1464 _Kri sti an _I är kung i
_Danmark och _Sveri ge.

#1464--#1470 _Ol i ka ri ksföreståndare
styr _Sveri ge.

#1470--#1497 _Sten _Sture den äl dre,
ri ksföreståndare.

#1497--#1501 _Hans, son till
_Kri sti an _I , regerar.

#1501--#1520 _Ol i ka ri ksföreståndare
styr _Sveri ge, bl a _Sten _Sture
den äl dre och _Sten _Sture den
yngre.

#1520--#1521 _Kri sti an __I I är kung
i _Danmark och _Sveri ge.

arkeol og #83, #92, #97

armborst #154

arrende #114, #117

asagudar #80, #90, #105

asatro #80, #90, #105

_Anundshög #79

_Asgård #105

asyl #29

_Aten #18

_Atl anten #59, #88, #96

avverkning #62

_B

.....

_Bal tikum #24

barnarbeite #33

#160

barnkonventionen #32, #33

barrskog #60, #62

befolkning #52, #54, #55, #87, #101,
#115, #131

befolkningspyramid #55

befolkningsstäthet #52

berg #42, #61, #66, #70, #72, #115

berggrund #66, #70

_Bergslagen #115

bergsmän #115, #152

bevara mat #78

_Bibeln #112, #113, #128, #158

bibliotek #51, #128

_Björger jarl #122--#124

#160

#15

_Bi rgi tta _Bi rgersdotter #129

_Bi rka #78, #82, #83, #90, #94

bi skop #110, #120, #121, #151, #153,
#155, #156

bl ot #81, #107

_Bockstensmannen #135

borg #120, #121, #122, #152, #153

borgare #140, #142

borgmästare #142

breddgrad #43

__BRI S #14

bruksskog #62

bygd #79, #88

bystämman #115

#160

#16

bäck #61

bödel #143, #156

bönder #76, #114--#117, #140, #149,
#152

_C

.....

ceremoni #93, #100

_D

.....

dagordning #23

_Danmark #40, #49, #86, #90, #110,
#125, #148--#154

demokrati #18, #19, #20, #24, #25,
#31

dialekt #50

#160

#17

di gerdöden #125, #131, #140, #148

di gi tal karta #39

di ktatur #19, #24, #25

di rekt demokrati #21

dj ävul en #111, #132

__DNAj - tekni k #92

domstol #79, #123, #155

dop #91, #100, #113, #134, #137,

#144

drakskepp #84

_E

.....

ekvatorn #48, #59

el evråd #21

_Engel brekt #152

#160

ensamhet #9

_Eri k av _Pommern #151, #152

_Eri k den hel i ge #137

_Eri k _Röde #88

eri ksgata #120

_Europa #48, #49

_F

.....

_Fai rtrade #33

fest #107, #144, #145, #155

_Fi l i ppa #152

_Fi nl and #40, #49, #122, #131, #137,
#140, #151

fi ske #66, #70, #76, #102, #114

fj ä l l #61, #62, #66, #72
#160

flykting #29

fogde #120, #152

folktro #132, #133

fredlös #123

_Frej #80, #81

_Freja #80, #81

_Frejdis _Eriksdotter #88

friamän #79, #90, #123

friidslagar #122, #123

_Frigg #81

frälse #118--#119, #156, #157

__FSCj -märket #2, #63

förening #20, #141

_Förenta _Nationerna, __FN #30--#35

#160

#20

förlåta #11

förnybar resurs #71

förtal #13

förädla #70

_G

.....

gal gbacke #142

geograf #44

gesäll #141, #159

gifta sig #25, #80, #116, #119,
#125, #126

gl obal #28

gl obal a målen #34, #35

_Gol fströmmen #59

_Gotland #80, #144, #147--#149
#160

__GPS #39

gradnät #43

grav #79, #83, #91, #92, #106, #107,
#135

_Grekland #18, #106

gruva #66, #71, #115

_Grönland #88, #124

::: #161 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Gudrid _Torbjörnsdotter #88

gul d #66, #67, #86, #112

_Gustav _Eriksson _Vasa #157

_Gustav _Trolle #153--#155

_Gårdarrike #87

_Götaland #50, #91

#161

#22

_Göteborg #52

_H

.....

hal l oween #107

hal vkl ot #48

handel sman #83, #140, #141

handel spl ats #76, #82, #83

_Hansan #146, #152, #154

hantverk #82, #128, #140

hantverkare #82, #83, #128, #140,

#141, #146, #159

hav #59, #61, #68

havsström #59

_Hei mskri ngl a #95

_Hel #105

#161

#23

hel gon #129, #144

_Hel i ga _Bi rgi tta #129

_Hel i ga l andet #136

hel vete #111

hi rd #121

hi stori ker #89, #92

husbonde #76, #78

husfru #78

huvudstad #49, #50, #122

hygi en #130, #143

hål l bar utveckl i ng #34, #35, #70

hänsyn #8

hästens hi stori a #119

högti d #107, #144

#161

#24

höj dkurva #42

_I

.....

i bn _Fadl an #95

i cke förnybar resurs #71

i ndustri #70

_I ngeborg #125

i nternet #13, #15, #25, #28

i nvånare #52, #54

i sl am #96

_I sl and #44, #49, #88, #95, #124,

#151

_J

.....

j akt #76, #102, #104, #114, #154

#161

#25

_Jerusalem #136

j ordbruk #64, #70, #76, #114, #140

j ordgl ob #38, #43, #48

j usterare #22

j ärn #66, #67, #70, #71, #76, #83,

#86, #115

_K

.....

kal kmål ni ngar #158

_Kal maruni onen #151, #152, #157

_Kata #91

_Katari na av _Vadstena #129

karta #38--#43

karttecken #42

katol i ci sm #110

#161

katolska kyrkan #110, #126, #129

_Kattegatt #61

klassråd #21

klimat #34, #35, #45, #58, #59

kloster #126, #128, #129, #157

kollektivtrafik #51

kommun #51, #55

kompass #41, #83

kompromiss #18

konflikt #10, #138, #148, #151

koppar #66, #67, #70, #115

kors #90, #91, #112, #131

korståg #136, #137

__KRAVj -märket #65

#161

#27

kri stendom #90, #91, #101, #107,

#110, #133, #137

_Kri sti an _I #153

_Kri sti an __II #154--#157

_Kri sti na _Gyl I ensti erna #154--#157

kroppsspråk #12

kröni ng #120, #151

kungsgård #120

kust #52, #58, #61

kvarn #69, #137

kyrka #90, #101, #110--#113, #120,

#122, #126

käl I or, hi stori ska #92--#95,

#134--#135, #158--#159

#161

#28

köpman #83, #68, #96, #140,

#145--#147

_L

.....

lagman #79, #90, #123

landskap #50, #90, #110, #120, #123

landskapslag #123, #134

latin #113, #128

latitud #43

_Leif _Eriksson #88

lekare #145

lepra #130

lerjord #65

levnadsstandard #131

_Lindisfarne #95

#161

I i vsåskådning #101

I ongi tud #43

_Lübeck #146

I ångskepp #84

I äkeväxt #128, #132

I än #51, #118

I ängdgrad #43

I änsstyrelse #51

I ärling #141, #159

I övskog #60, #62

_M

.....

magi #132

_Magnus _Eriksson #124, #125, #143,

#145, #148--#150

#161

#30

_Magnus _Ladul ås #124

maj ori tet #23

mal m #66, #67, #70, #71, #86

_Mal mö #52, #58

mara #133

_Margareta _Val demarsdotter

#150- - #151

::: #162 ::::::::::::::::::::::::::::::

marknadspl ats #140

medborgare #19

medel temperatur #58

medi ci n #128, #130, #132

mej eri #64

metal l #66, #67

#162

#31

_Mi dgård #105

mi nori tet #23

mi ssi onär #90

mi ssväxt #80

mj öd #78, #81

mj öl ka #117

mobbni ng #15

_Mora stenar #120, #124

moränj ord #65

__MSCi -symbol en #68

_Muhammed #96

munk #95, #126, #128, #137, #157

musl i m #96, #136

mynt #90, #96, #97, #140

#162

#32

myr #61

_Mäl aren #73, #82, #91, #122, #153

mänskliga rättigheterna #31

mässa #113

mästare #141, #159

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym två av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym två

_Siffran i inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Register _N--_Ö (#162) ..... #34

_Vad är geografi? (#4) ..... #48

_Vad är samhällskunskap? (#4)

..... #50

_Vad är religionskunskap? (#5)

..... #52

_Vad är historia? (#5) ..... #54

_Leva tillsammans (#6) ..... #56

_Klasskamrater (#8) ..... #59

_Bråk och konflikter (#10) ... #65

_Olika sätt att umgås (#12) .. #71

_l i i

_När det inte fungerar i

skolan eller hemma (#14) . #76

_Vad kan du göra om ... (#15)

..... #80

::: #162 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_N

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

narr #145

nattvakt #142

naturreservat #62

naturresurs #53, #56, #63, #64, #66,
#68, #70, #71

naturtyp #60

nomad #102, #104

_Nordafrika #25

_Norden #49, #86, #90, #104, #105,
#110, #140, #148, #150

_Nordpolen #43, #48, #59

_Norge #40, #49, #86, #90, #124,
#162

#34

osteol og #92

_P

.....

pappersmassa #63

pest #131, #140

pl og #116

potatis #64, #65

predi kan #113

protokol I #22, #23, #155

präst #54, #90, #110, #111, #113,

#123, #132, #155

påve #110, #129, #136, #155

_R

.....

rackare #143

_Ran #105

regi on #51

regl er #8

rekonstrukti on #83, #89, #91

rel i gi on #100

rel i gi onsfri het #101

representati v demokrati #18, #21

ri ddare #118, #119, #136, #153

ri ksföreståndare #153

ri ngmur #147, #149

ri t #100

#162

#37

rova #115

runsten #90, #94

rutnät #43

rådmän #142

rådsherrar #118

råvara #64, #70

rösta #19, #21, #23, #25, #31

_S

.....

sadel #119, #125

sagor #95, #132

samer #104

sandj ord #65

satel l i t b i l d #38, #44

schack #86, #97, #159
#162

sei smograf #45

sekreterare #22

_Si gtuna #91

silver #66, #67, #83, #96, #97,

#112, #115

sjukvård #51, #126

själ #103, #104, #107

sjö #61, #68, #73

sjörövare #74, #122, #146

_Skade #81

_Skagerrak #61

skalstreck #41

skatt #19, #111, #118, #121, #125,

#140, #152

#162

#39

skel ett #83, #91, #92, #135, #149

skepp #84, #85, #98, #137, #146

skeppssättning #106

skog #41, #60, #62, #63, #70, #115,
#133

skogsbruk #63

skola #8, #14, #20, #32, #51, #126

skol l agen #20

skrå #141

skörd #64, #71, #80, #81, #105,
#115, #116, #130, #144

slakteri #64

slav #18, #31, #76, #117

_Snorre _Sturl asson #95

#162

#40

soci al a medi er #25, #28

spannmål #64, #67

stad #42, #52, #82, #122, #125,

#140--#143, #146, #147

stadsprivilegier #140

_Sten _Sture den yngre #153, #154

::: #163 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Sten _Sture den äldre #153

_Stockholm #50, #52, #122, #143,

#153, #154, #156

_Stockholms blodbad #156, #157

stormän #110, #114, #118, #120,

#121, #124, #125, #148--#155

straff #123, #125, #134, #142

#163

#41

_Sturepartiet #153--#155, #157

stålverk #67, #70

_Svealand #50, #91

_Sydpolen #43, #48

säd #60, #64, #70, #120, #137

_T

:::

talarklista #23

tegel #137

teori #92

timmer #62, #63, #69, #87

ting #79, #90, #120, #123

tiönde #111

tomtegubben #133

_Tor #80, #81, #90

#163

tradi tion #28, #101, #106, #107

trans #104

_Tre kronor #122

troll #80, #133

trädgräns #61

träll #76, #86, #87, #117, #125

tull #140, #146, #152

tätort #52

_U

.....

__UNESCO #147

__UNI CEF #30, #33

_Uni onsparti et #153

uppehållstillstånd #29

uppror #124, #149, #152, #157

#163

_Uppsal a #81, #90, #120

urskog #62

ursprungsfolk #102, #103, #104

utgrävning #83, #92, #94, #97, #148

_Utgård #105

_V

:::

vaccin #30

_Vadstena #129

_Valdemark _Atterdag #148

_Valhall #81, #105

_Varnhem #91, #94

vattendrag #61

vattenkraft #69

vikning #83

#163

vi ki ngafärd #86

vi ndkraft #71

_Vi nl and #88

vi rke #63, #69

_Vi sby #147--#149

vul kan #44

våtmark #60, #61

väder #58

väderstreck #41

vänskap #8

världsdel #48

värmekraftverk #63

väsen #80, #104, #133

völ va #81

#163

#45

_Y

.....

_Yggdrasi I #105

_Z

.....

zi nk #66, #67

_Å

.....

å #61

årsti d #58

_Ä

.....

äl v #61, #68, #69, #70, #73

ärkebi skop #153--#155

ätt #76, #79, #116

#163

#46

_ö

.....

_Östersj ön #24, #61, #122, #146,

#147, #154

_Vad är geografi ?

::: ::

_Geografi

_Geografi handlar om hur det ser ut på olika platser på jorden, hur land och hav har blivit till och hur landskapet hela tiden förändras, både av naturens krafter och av oss människor. _Geografi handlar också om att förstå hur du hör i hop med resten av världen och hur dina val i vardagen kan påverka miljön och bidra till en hållbar framtid.

_Ordet geografi betyder
beskrivning av jorden. _Ett bra sätt
att beskriva jorden är att använda
kartor. _I den här boken får du
träna på att tolka och förstå
kartor. _Du får även läsa om
_Sverige, våra naturresurser, vilket
klimat vi har och var människor bor.

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille tänker: _Jag bor på
_Sandgatan #10, _Malmö, _Skåne,
_Götaland, _Sverige, _Norden,
_Europa, _Telius, _Vintergatan,
_Universum.

=====

_Vad är samhällskunskap?

::

_Samhällskunskap

_Samhällskunskap handlar om hur vi
människor ordnar samhället så att vi
ska kunna leva tillsammans. _Ett
samhälle kan vara allt från en liten
ort till ett stort land med

hundratal s miljoner i tvånare. _Ämnet
samhäl l skunskap tar upp vad det
innebär att l eva i dagens samhäl l e
och vil ka rätti gheter och
skyl di gheter du har som medborgare i
_Sveri ge och i vär l den.

_I den här boken får du l äsa om
vad demokrati är och hur man kan
fatta demokrati ska besl ut. _Du får
också l äsa om hur l änderna i vär l den
samarbetar på ol i ka sätt med
överenskommel ser som
barnkonventi onen, de mänsk l i ga
rätti gheterna och de gl obal a mål en.

_Vad kan vi göra för att få ett
bra samhälle att leva i?

::: #5 :::

_Vad är religiösa önskningar?

::: :::

_Religiösa önskningar

_Religiösa önskningar handlar om

förståelsen för människors sätt att

tänka och leva. _Vi människor har

alltid sökt efter svar på stora

frågor som: _Hur skapades jorden?

_Vad är meningen med livet? _Vem är

jag? _Det är frågor som ibland leder

fram till tankar som ger svar på

frågorna, en livsåskådning. _En del

livsåskådningar kallade vi
religioner.

– I den här boken får du läsa om
hur vi kan visa varandra hänsyn och
respektera varandras olikheter så
att vi ska kunna fungera
tillsammans. – Du får läsa om vad
religion och livsåskådning är och
varför vi behöver kunskap om
religioner. – Du får också läsa om
några av de första religionerna som
fanns på jorden.

– Naturen var väldigt viktig i de
första religionerna.

_Vad är hi stori a?

.....

_Hi stori a

_Hi stori a handl ar om varför något

har hänt, hur det gick till och vad

som hände sedan. _Tack vare

hi stori en kan vi pl anera bättre för

framti den och undvi ka att göra om

mi sstag som männi skor gj ort förr.

_Ämnet hi stori a handl ar också om att

upptäcka och förstå hur männi skor

kan använda hi stori a för att påverka

andra på ol i ka sätt.

_I den här boken får du läsa om

vi ki ngati den och medel ti den. _Du får
veta hur männi skor l evde, vi l ka som
styrde och bestämde, hur l andet
_Sveri ge kom ti l l och om hur
kul turer kunde mötas. _Du får också
läsa om hur vi i dag kan veta något
om vad som hände för så l änge sedan.

_Även på stenål dern berättade
männi skorna för varandra om vad som
hade hänt förr i ti den.

kl asskamrater.

_På bi l den ser du en grupp på ti o
el ever i en ål dersbl andad kl ass. _I
det här kapi tlet del ar de med si g av
si na tankar om hur det är att gå i
årskurs fyra och vad de gör för att
få det att fungera bra i
kl assrummet.

::: #7 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapi tlet får du läsa om
é hur vi kan fungera ti l l sammans i
grupp
é hur bråk och konfl i kter kan lösas
é ol i ka sätt att umgås.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre elever jobbar i skolan. _Två av dem säger:

-- _Det finns ju mängder av regler på jorden, ändå krägar människor.

-- _Om vi bara skulle ha en enda regel, som alla verkligen skulle följa, vilken skulle det kunna vara?

=====

_Det är viktigt att vi så hänsyn och respektera varandra.

_Lava säger: _Det är lätt att göra en stor sak av ganska små saker.

_Vänskap kan se olika ut

_De flesta människor mår bra av att kunna dela upplevelser och glada stunder med andra runt omkring sig.

_En vän är någon som man kan dela både lyckliga och besvärliga stunder med.

_Vissa trivs med att ha många personer runt sig, medan andra tycker bättre om att vara med en

kompis i taget. _Vi ssa träffar bara
sina klasskamrater i skolan och har
andra vänner som de träffar på
fritiden. _Andra har alla sina
vänner i klassen.

::: #9 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ensamhet

_De flesta tycker att det kan vara
skönt att få vara ensamma i bland.

_Man kan vilja vila från sina vänner
och bara göra sådant som man själv
känner för. _Hur mycket man trivs
med att vara ensam är väldigt olika
från person till person.

_Ensamhet blir svårt när man är ensam utan att ha valt det själv.

_Man kanske känner att man saknar någon vän att dela tankar och funderingar med. _Ibland kan man också känna sig ensam fast man har fullt med människor runt sig. _Då kanske man känner att man inte passar in eller att ingen förstår en.

_Att hitta nya vänner

_Vissa förändringar kan leda till att man känner sig ensam, till exempel om man flyttar eller byter

skola. Oftast handlar det om en kort period och det brukar lösa sig när man får nya kompisar och man har vant sig vid allt nytt.

Det är inte alltid lätt att hitta kompisar som man trivs med. Det är mycket som ska kännas rätt. Man ska gärna ha roligt tillsammans, kunna ställa upp för varandra, lita på varandra och ha gemensamma intressen.

Ibland kan man hitta en vän som man har kvar i många år eller till och med hela livet. Men man kan

också ha olika vänner under olika
perioder. _Man förändras och får nya
intressen som kanske gör att man
hittar nya kompisar.

_Noelia säger: _Ibland måste man få
vara med andra människor.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En del vänner får man genom sina
fritidsaktiviteter.

_Bildbeskrivning

_Foto av fem killar och tjejer som
spelar basket.

=====

::: #10 ::

_Bråk och konflikter

::: ::

_Även om man egentligen är bra
vänner kan man ibland hamna i
situationer då man tycker olika.

_Två kompisar kan ibland komma så
nära varandra att de gör allt
tillsammans. _Då kan det till slut
kännas som ett krav att behöva göra
allt i hop, både i skolan och på
fritiden. _Det händer också att
kompisar vill bestämma olika mycket.

_Om bara en bestämmer hela tiden,
kan den andre känna att det är svårt
#10 #65

att säga ifrån.

_Felicia säger: _Om jag gör något dumt mår jag jättedåligt.

_När det blir fel

_Fast man egentligen inte vill kan man bli osams eller såra varandra.

_Ibland säger man saker som gör andra ledsna, även om det inte är meningen. _Andra gånger kanske man är sur och vill göra sin kompis ledsen.

_Vissa kompisar kan påverka varandra på ett negativt sätt. _Man kanske hamnar i en situation där man

beter sig på ett visst sätt fast man egentligen inte vill vara så. _Att våga säga ifrån när någon är oschysst kan vara svårt.

_Ibland kanske en kompis blir ledsen eller arg fast man inte tycker att man har gjort något fel.

_Att uppleva att man blir orättvist anklagad kan leda till att man själv blir ledsen eller arg.

_Shayan säger: _En gång försökte jag bryta ett bråk ensam, det gick inte så bra.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av en kille som sitter i en trapp och är ledsen.

=====

::: #11 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att förlåta

_När något blivit fel och man gjort varandra ledsna kan det vara skönt att reda ut det som blivit fel, prata med varandra och säga förlåt. _Att förlåta betyder ungefär att be om ursäkt. _Då visar man att man är ledsen och att man vill att allt ska bli bra igen.

_Ibland behöver man vänta en stund innan man reder ut vad som hänt. _Om man inte har fått vara ledsen eller arg färdigt kanske man bara låtsas förlåta -- och då blir det fel i alla fall.

_Klara säger: _Om man blir arg på någon måste man försöka låta lugn.

_Petter säger: _Det känns bra att be om förlåtelse, men ändå nervöst.

_Varför gjorde jag så?

=== _Ursäkt =====

_En bra ursäkt kan innehålla

é _En tydlig början, till exempel

"_Jag är ledsen för det jag
gjorde."

é _Förståelse, till exempel "_Jag
förstår att du blev ledsen."

é _Önskan om förlåtelse, till
exempel "_Jag hoppas att du kan
förlåta mig."

=====

::: #12 ::

_Olika sätt att umgås

:::~::~::

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av fyra killar och tjejer
som står bredvid varandra och
tittar i var sin mobil.

=====

_Männskor pratar med varandra, men
inte bara med munnen. _Kroppen har
ett eget språk, kroppsspråket. _Ofta
räcker det att se på någon man
känner väl, för att veta om hen är
glad, ledsen eller arg. _Ibland kan
ögonen, ansiktet eller kroppen

avslöja att personen känner eller vill något helt annat än det som sägs.

_När två personer är i samma rum kan de prata med både rösten och kroppen samtidigt. _Då är det ofta lätt att se om den andre blir arg, ledsen eller glad. _Även rösten kan visa känslor. _På rösten kan det höras om personen verkligen menar det den säger eller om det är ett skämt.

_När personer skriver meddelanden till varandra kan det ibland vara

svårare att tolka den andres
känslor.

::: #13 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Är man någon annan på internet?

_På internet kan man ha kontakt
med kompisar man redan känner.

_Ibland kan man också få kontakt med
nya människor på nätet, till exempel
medan man spelar.

_Bilder och filmer som någon lagt
upp på nätet, kan spridas vidare.

_Någon kan spara eller skicka
bilderna och filmerna vidare till
andra.

_Detsamma kan hända med saker som kompisar berättar för varandra.

_Information om någon kan bli till skvallor och _förtal som sprids vidare. _Det är inte alla som är schyssta och ärliga.

_Även om internet ger många möjligheter, behöver man tänka efter och vara försiktig med vad man skriver och delar med sig av.

_Magnus säger: _Jag pratar med en kompis på _Isländ via _Skype.

_Noelia säger: _Jag är chattkompis med en i klassen som jag aldrig är

ti I I sammans med i skol an.

=== _Bi I dtext/beskri vni ng =====

_Vi a i internet kan man komma i kontakt med andra som har samma i ntresse som man sj äl v, som andra hundägare el l er andra _Harry _Potteräl skare.

_Bi I dbeskri vni ng

_Teckni ng. _Ett barn kl ätt som _Harry _Potter, i rock och hatt, si tter vid en dator. _Bredvi d l i gger en trol l stav.

=====

@_Förtal kan vara när en grupp människor talar illa om någon för att få andra att tycka illa om den personen.

::: #14 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_När det inte fungerar i skolan eller hemma

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ibland fungerar inte allt som det borde göra. _Kanske är det dålig stämning i klassen, eller så kan man ha det jobbigt hemma med föräldrar eller syskon.

_Alla människor får problem någon gång i livet. _Ibland vet man själv
#14 #76

vad problemet är. _Andra gånger vill man inte tänka på det som är jobbigt, och får i stället ont i huvudet eller magen, eller får svårt att sova.

_Man förstår inte alltid själv varför man får problem.

_Prata med någon

_Om du har problem är det bra att få prata med någon, för om du vågar berätta om vad som är jobbigt kan du få hjälp. _Skol sköterskan eller skol kuratorn kan du prata med om alla slags problem. _Det kan till

exempel handla om att du har svårt att sova, att du känner dig utanför i klassen eller att det är bråkigt hemma.

_Till __BRI S, _Barnens rätt i samhället, kan du också höra av dig om du vill prata om något som känns jobbigt. _Du kan ringa, mejla eller chatta. _Hos __BRI S finns alltid någon vuxen som är beredd att lyssna på dig. _Om du vill får du vara anonym, det vill säga du behöver inte tala om vem du är.

=== _Textruta =====

__BRI S

__BRI S, _Barnens rätt i samhället,
har telefonnummer #116 #111.

_Samtalen är gratis. _Om du vill
mejla eller chatta går du in på
bris.se.

_På webbsidan finns också
diskussionsforum där du kan prata
med andra barn och ungdomar.

=====

::: #15 ::

_Vad kan du göra om ...

::: ::

... du tycker det är för stöki gt och
bråki gt i kl assen?

_Prata med l äraren. _Kanske är det
fl er än du som har svårt att

koncentrera si g, för att det inte är
ti ll räcki gt l ugnt. _Du har rätt

ti ll bra skol mi l j ö och arbetsro.

... du el l er någon annan är utanför
el l er bli r mobbad i skol an?

_Se ti ll att l ärare och rektor får
veta vad som händer. _Enl i gt l ag är

de skyl di ga att göra något för att

stoppa mobbningen.

... du får hotfulla meddelanden på internet?

_Börja med att berätta om vad som hänt för dina föräldrar eller någon annan vuxen du litar på. _Spara skärmdumpar som bevis. _Tillsammans kan ni bestämma om ni ska polisanmäla händelsen.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tre av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym tre

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Demokrati (#16) ..... #82

_Att bestämma tillsammans

(#18) ..... #85

_Demokrati i vardagen (#20) .. #93

_Så här håller ni ett möte

(#22) ..... #99

_Kamp för demokratin (#24) .. #105

_Förenta Nationerna, FN (#26)

..... #114

_Sverige -- ett land i världen

(#28) ..... #117

_Demokrati

::: ::

_Samhäl l skunskap

_Sverige är en demokrati. _När ett land är demokrati skt betyder det att de al l ra fl esta får vara med och bestämma hur l andet ska styras.

_Även en arbetspl ats el l er ett kompi sgäng kan fungera på ett demokrati skt sätt, om al l a bestämmer ti l l sammans.

_I en demokrati ska al l a männi skor få vara l i ka mycket värda och ha

samma rättigheter. _Alla ska få
tänka och tycka vad de vill och ha
möjlighet att uttrycka sina åsikter.
_Det betyder inte att man alltid får
som man vill, utan ibland måste man
acceptera ett beslut som de flesta
andra är överens om.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av ett demonstratinståg med
många tjejer. _Två tjejer håller i
var sin skylt med texten: _Save
the _World, _Make the planet great
again.

=====

::: #17 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é vad demokrati och diktatur är
é hur demokratiska beslut fattas
é hur klassråd och elevråd fungerar
é hur människor i världen har kämpat
för demokrati.

=== _Bildbeskrivning =====

#4 killar och tjejer ska gå på

bio. _De säger:

-- _Jag vill se en film med djur.

-- _Vampyrer eller magi, tycker

jag!

-- _Rymd och action!

-- _Den måste ha humor!

=====

::: #18 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Att bestämma tillsammans

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ordet demokrati betyder folkstyre,

alltså att alla bestämmer

tillsammans. _Demokrati är ett sätt

att fatta beslut på, även när inte

alla är överens. _Alla kanske inte

blir nöjda med beslutet, men de ska

ändå kunna känna sig nöjda med det

sätt som beslutet fattades på.

_En överenskommelse där ingen får

riktigt som den vill, men där alla

ändå är tillräckligt nöjda, kallas
kompromiss.

_Representanter kan fatta beslut

_Alla kan inte vara med och
besluta om alla frågor i ett land.

_I stället kan man rösta fram
representanter som i sin tur fattar
beslut. _I Sverige röstar folket
fram #349 representanter till
riksdagen när det är val. _Uppgiften
för dem som sitter i riksdagen är
att fatta beslut som gäller

_Sverige. _Eftersom de representerar
hela folket ska så många som möjligt

kunna känna sig nöjda med beslutet.

—Så började det

—Man brukar säga att demokratin uppfanns i den grekiska staden —Athen för ungefär 2 500 år sedan. —Då samlades folk på en kulle i staden för att tillsammans besluta om viktiga saker.

—I dag skulle vi inte kalla den tidens —Athen demokratiskt.

—Kvinnorna fick inte vara med och bestämma. —Dessutom fanns det slavar, det vill säga personer som ägdes av någon, och de hade inte

hel l er något att säga ti l l om.

_På kul l en _Pnyx i _Aten saml ades
fol ket när besl ut skul l e fattas.

_Den som tal ade stäl l de sig på en
plattform av sten. _Plattformen
fi nns fortfarande kvar. _Den syns på
bi l den här.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Foto av plattformen som är en
trappa i sten. _Den ligger vi d en
låg stenkul l e.

=====

_Demokrati och diktatur

_Vi d demokrati ska beslut strävar man efter att alla ska vara med och bestämma. _Men om någon alltid ska bestämma över de andra fungerar det som en diktatur. _Länder kan vara demokrati er el l er diktaturer -- el l er något däremell an.

_Demokrati betyder att

é alla får vara med och bestämma

é alla får tycka vad de vill

é ingen får diskrimineras, det vill

säga behandlas sämre, på grund av
#19 #89

sin hudfärg, sitt språk, sin
religion, om man är pojke eller
flicka eller av någon annan
anledning

é alla har samma rättigheter, till
exempel att få gå i skolan

é alla har samma skyldigheter, till
exempel att betala skatt

é alla får skriva vad de vill i
böcker och tidningar, spela vilken
musik de vill, måla vilka tavlor
de vill och göra film och teater
om vad de vill. _Det här gäller så
länge det inte bryter mot någon

I ag.

_Diktatur betyder att

é en eller några få bestämmer över
alla andra

é man inte får tycka vad man vill

é den som inte tycker likadant som

ledarna kan bli straffad

é det inte är självklart att alla

har samma rättigheter och

skyldigheter

é de som bestämmer kan strunta i att

lyssna på andra

é böcker, filmer och sånger kan bli

förbjudna för att de berättar

saker som ledarna inte vill att folk ska få höra.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Sverige får alla som har fyllt #18 år och som är svenska medborgare vara med och rösta i riksdagsvalet. _Då väljs vilka som ska styra landet. _Sådana val hålls vart fjärde år.

_Bildbeskrivning

_En vallokal. _I små bås lägger du dina röstsedlar i kuvert (så ingen ser vad du röstar på). _Sen lämnar du din röst till de som jobbar med

röstningen. _De pricksar av dig i
en lista och lägger din röst i en
låda.

=====

::: #20 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati i vardagen

:::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ett kompisgäng, en familj eller en
arbetsplats kan fungera på ett
demokratiskt sätt. _Hur besluten ska
fattas och av vem, kan skilja sig åt
beroende på vad det är som ska
bestämmas.

_Föreningar

_Människor som har gemensamma intressen kan samlas i föreningar.

_Det kan vara en grupp ungdomar som spelar fotboll, eller några som bor i samma bostadsområde.

_I en förening kan alla medlemmar vara med och besluta saker på olika sätt. _Beslut fattas när föreningen har möte.

_I fotbollsföreningen kanske de beslutar att ordna en cup under våren. _I bostadsrättsföreningen beslutar de kanske att plantera

växter på gården.

_Om en medlem tycker att något sköts dåligt eller inte fungerar, måste andra i föreningen få veta det. _När medlemmarna diskuterar är det viktigt att alla åsikter får höras. _Alla måste lyssna på varandra och försöka förstå hur de andra tänker. _Sedan kan medlemmarna fatta ett beslut.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En familj kan fatta ett demokratiskt beslut om vilket namn deras nya husdjur ska få. _Då

kanske var och en får lämna
förslag på namn som alla sedan
röstar på.

_Bildbeskrivning

_Foto av en hamster. _Ska den heta

_Mini, _Puff eller _Skruttan?

=====

_Skolan

_Många tror kanske att det är
rektorn som bestämmer i skolan, men
det är bara delvis sant. _Rektorer
och lärare får inte hitta på vad de
vill. _Då skulle det kunna bli för
stora skillnader mellan olika

skolor. _Därför finns det vissa bestämmelser som alla skolor måste rätta sig efter. _Den lag som styr skolorna i _Sverige kallas skollagen. _Den är demokratiskt beslutad i _Sveriges riksdag.

::: #21 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Klassråd och elevråd

_I skolan kan man bestämma en del saker på ett demokratiskt sätt. _Då får eleverna vara med och påverka.

_Vid klassrådet beslutar klassen om saker som rör dem alla. _Vid ett klassrådsmöte brukar man också utse

de elever som ska representera klassen i skolans elevråd. I elevrådet diskuteras man frågor som rör hela skolan.

Direkt demokrati

I klassrådet röstar ni kanske genom att räkna upp handen. Alla är med och säger sin mening. Det kallas direkt demokrati. Direkt demokrati passar oftast bra i mindre grupper.

Representativ demokrati

Om en grupp är stor är det inte så lätt att gång på gång samlas alla

för att rösta om olika saker. _För att göra det enklare kan man använda sig av representativ demokrati. _I skolan betyder det att varje klass utser representanter till elevrådet. _När elevrådet har möte tar representanterna upp de förslag som klassen är överens om.

::: #22 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Så här håller ni ett möte
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Det blir lättare att besluta saker på ett demokratiskt sätt om man håller sig till vissa regler under ett möte. _Här är några saker att

hålla reda på:

_Ordförande

_Möten blir röriga om alla pratar i munnen på varandra. _Börja därför med att utse en ordförande.

_Ordföranden håller ordning under mötet och ser till att alla får säga det de tycker.

_Sekreterare

_Innan mötet kan börja behöver ni också utse en sekreterare.

_Sekreterarens uppgift är att anteckna vad som beslutas under mötet.

_Justerare

_Ni kan också utse ett par personer som ska justera mötesprotokollet. _Det betyder att de läser igenom protokollet och kontrollerar att allt har beskrivits på ett riktigt sätt och att sekreteraren inte glömt något.

::: #23 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Dagordning

_När ni valt ordförande, sekreterare och justerare bestämmer ni mötets dagordning. _Det är en lista över alla de saker som

del tagarna ska diskutera under mötet.

_Talarlista

_Den som vill säga något begär ordet. _Det gör man enklast genom att räkna upp handen. _Vad händer om många vill prata samtidigt? _Då gör ordföranden upp en turordning. _Det kallas för talarlista.

_Rösta och bestämma

_När alla har sagt vad de tycker är det dags att ta ett gemensamt beslut. _Då brukar man rösta. _Det kan man göra genom att räkna upp

handen. _Men man kan också rösta genom att skriva ja eller nej på en lapp. _Då är man anonym och ingen kan se vad man röstat på.

_De som röstar på det förslag som får flest röster är i majoritet. _De som röstar på det förslag som får minst antal röster är i minoritet.

_I en demokrati får alla säga vad de tycker och alla får rösta. _Men alla blir inte nöjda. _Det blir så som majoriteten bestämmer.

_Protokol l

_Efter mötet skriver sekreteraren ett protokol l med hjälp av sina anteckningar. _I protokol let står vad man beslutade, så att alla som var med kan komma ihåg det och också kontrollera att det man bestämde verkligen blir gjort. _Sekreteraren ser till att alla som var med på mötet får protokol let. _Man kan också sätta upp det någonstans där alla kan läsa det.

::: #24 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Kamp för demokrati n

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati är inte självklart.

_Många människor runt om i

världen kämpar för sina demokratiska

rättigheter. _En del av dem får

betala ett högt pris. _Många

människor sitter i fängelse för att

de har sagt eller skrivit åsikter

som ledarna i deras länder inte

tycker om.

_Men det finns också länder där

det märks att kampen för demokrati

så småningom ger resultat.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kvinnor i _Göteborg demonstrerar för att få rösträtt. _I _Sverige infördes rösträtt för kvinnor #1919.

_Bildbeskrivning

_Foto från början av #1900-talet.

_Kvinnor i olika åldrar står på en kullerstensklädd gata. _De är klädda i långa klänningar och stora hattar. _En bär en vit fana med budskapet: _Rösträtt för kvinnor.

=====

_Bal ti kum

_Estl and, _Lettl and och _Li tauen,
som ti l l sammans kal l as _Bal ti kum, är
våra grannl änder på andra si dan

_Östersj ön. _Förr ti l l hörde de

_Sovj etuni onen och de sovj eti ska

l edarna bestämde över dem. _Om man

protesterade kunde man bli straffad,

men många protesterade ändå.

_I _Estl and protesterade fol ket

med hj äl p av bl and annat körsång.

_År #1988 höl l s en stor sångfesti val

i _Estl ands huvudstad _Tal l i nn. _Då

kom över #300 #000 personer di t och

#24

#107

sjöng sin protest mot _Sovjet. _År #1991 blev _Estland, _Lettland och _Litauen självständiga, demokratiska stater. _Samma år upphörde _landet _Sovjetunionen att existera. _Det område som tidigare var _Sovjet är nu uppdelat i #15 olika länder. _Det största av dem är _Ryssland.

_Sångfestivalen i _Estland lever fortfarande kvar. _Vart femte år samlas hundratusentals människor för att sjunga tillsammans.

_Sydafrika

_Fram till år #1994 hade bara vita
männskor rösträtt i landet

_Sydafrika. _Där fanns lagar som
bland annat förbjöd vita och svarta
att gifta sig med varandra. _De fick
inte heller sitta tillsammans på
bussar eller gå på samma toaletter.

_Det här kallades apartheid.

_Många av dem som protesterade mot
apartheid var skolungdomar. _En del
av dem blev misshandlade och dödade
av polisen, bara för att de gick i

demonstrationståg.

Även andra länder protesterade mot orättvisorna i Sydafrika. Till exempel så köpte de inte varor därför och Sydafrika fick inte heller vara med i de olympiska spelen, 2005.

Protesterna gav resultat. Numera är apartheid avskaffat och Sydafrika är idag en demokrati.

Nelson Mandela ledde kampen mot apartheid i Sydafrika och valdes 1994 till Sydafrikas president.

_Nordafrika

_År #2011 tröttnade många i

_Nordafrika och _Mellanöstern på att deras länder var diktaturer. _Många använde sig av _Facebook och andra sociala medier för att berätta om orättvisor, och för att samla människor till demonstrationer.

_Protesterna spreds mellan flera länder och fick namnet den arabiska våren. _Det här var första gången som människor tog hjälp av internet för att samlas och protestera.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En student i _Egyptens huvudstad

_Kairo gör en väggmålning under
den arabiska våren #2011.

_Bildbeskrivning

_Foto av en tjej i slöja som
målar. _På målningen står:

_Facebook.

=====

_Demokratis utmaningar

_Alla som bor i en demokrati har
ansvar för att se till att den
består. _För att demokratin ska
fungera är det nödvändigt att folket

verkligen intresserar sig och deltar. _Det handlar om att gå och rösta när det är val, men också om att bry sig om frågor och beslut som påverkar samhället på andra sätt.

_Men demokrati är mer än bara omröstningar och politiska beslut.

_Det handlar om respekt för andra människor, om tolerans, kunskap och engagemang.

::: #26 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Förenta _Nati onerna, __FN

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Samhäl l skunskap

_Världen är stor men samti di gt

l i ten. _Uppkoppl ing ti l l i nternet

gör att vi snabbt kan få reda på

mycket som händer runtom på j orden.

_Saker som händer l ångt bort i ett

annat l and kan påverka våra l i v här

i _Sveri ge. _På samma sätt kan saker

som vi gör här förändra l i vet för

männi skor på andra pl atser.

_I det här kapi t l et får du veta

mer om hur vi som bor på jorden
samarbetar för att alla ska kunna få
det bra. _Nästan alla länder på
jorden är eniga om att framför allt
barns rättigheter är viktiga att
skydda.

::: #27 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
é hur _Sverige är en del av världen
é hur världens länder samarbetar
genom _Förenta _Nationerna
é vad ___FN vill med de mänskliga
rättigheterna, barnkonventionen
och de globala målen.

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer pratar, en av dem
sitter i rullstol.

-- _Tänk, på bara någon timme idag
har vi redan hunnit använda saker
som kommer från flera olika länder
i världen.

-- _Precis, russinen jag hade i
filen kommer från _Spanien. _Jag
lyssnade på en låt från __USA.

_Jag läste om en fotbollsmatch i
_Argentina och mina jeans är ju
inte tillverkade i _Sverige.

=====

_Världen blir på så sätt alltmer beroende av varandra. _Man brukar säga att vi bor i en globaliserad värld. _Ordet global betyder "något som gäller hela världen".

_Nya intryck och gamla traditioner

_Männskor har alltid flyttat mellan platser och länder. _Till exempel lämnade över en miljon människor Sverige mellan åren #1850 och #1930. _De flydde från svält och fattigdom och ville starta ett nytt liv i _Nordamerika.

_Allt fler av alla som bor i
_Sverige är födda i något annat
land. _När människor från olika
kulturer möts påverkar de varandra.
_Man delar med sig av sina vanor,
traditioner och sin kultur. _Den som
flyttar kan förstås vilja behålla
vissa traditioner från sitt gamla
hemland, men också ta till sig nya
vanor från sitt nya hemland. _Så
blandas traditioner från olika håll
av världen.

_Pizzan kom till _Sverige från
_Italien på #1940-talet. _Sushi n är

en japansk maträtt.

_Sushi restauranger blev vanliga i

_Sverige på #1990-talet.

@@_Sociala medier; är olika digitala

kanaler på internet där man kan

publicera texter, bilder och

filmmklipp. _På sociala medier kan

man diskutera, kommentera och dela

inlägg vidare.

::: #29 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Männskor på flykt

_Alla som flyttar till _Sverige
gör det inte för att de längtar hit.

_Många tvingas lämna sina hemländer

för att det är mycket farligt att stanna kvar. _Den som av olika anledningar är tvingad att flytta kallas för flykting.

_Om man till exempel riskerar att hamna i fängelse för att man tillhör en organisation som är förbjuden, så kan man behöva söka skydd i något annat land. _Då kan man få stanna i det land man flytt till. _Det kallas att få asyl.

_Alla som söker asyl i _Sverige får inte stanna. _Myndigheterna gör en utredning för att ta reda på hur

farligt det skulle vara för personen
att fortsätta leva i sitt eget land.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Enligt __FN är ungefär

#68 miljoner människor på flykt i

världen (#2017). _Av dem har

#25 miljoner lämnat sina

hemländer. _Ungefär hälften är

barn.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En flicka bär ett mindre

barn. _Bakom dem ser man enkla

byggnader i ett flyktingläger.

=====

_En pojke från _Somal i a

_Så här berättar en pojke från
_Somal i a, som var #11 år när han
ensam kom till _Sverige:

"_Det var _inbördeskrig i mitt
land. _Mina föräldrar följde mig
till en flygplats och gav mig en
biljett. _Jag reste iväg och trodde
att jag skulle vara borta någon
vecka.

_Det var skrämmande att landa i
_Sverige och mötas av polis. _De var
inte ovänliga, men hemma i mitt land
var människor i uniform farliga. _I
#29 #123

det här nya landet talade alla ett främmande språk och jag förstod ingenting.

—Jag kom till en flyktingförläggning där jag bodde i tio månader. —Jag längtade hem till min familj hela tiden.

—Samtidigt tyckte jag att mina föräldrar hade svikit mig, för de hade inte förklarat varför de skickade iväg mig. —På nätterna drömde jag mardrömmar. "

—Pojken fick så småningom stanna i Sverige och fick flytta till ett

_. fami l j ehem.

=== _Textruta =====

_Uppehå l sti l l stånd

_En person från ett annat l and som
vi stas i _Sverige i mer än tre
månader ska ha uppehå l sti l l stånd.

_Det i nnebär att hen har rätt att
stanna i _Sverige.

_En orsak ti l l flytten kan vara
att personen ska arbeta el l er
studera i _Sverige. _En annan
orsak kan vara att hen vi l l flytta
ti l l en fami l j emedl em som redan
bor här. _Då kan hen få

uppehål i stället för stå.

=====

@_Inbördeskrig är krig med vapen mellan två eller flera grupper i ett land.

@_Familjhem är ett hem där en familj får i uppdrag att ta hand om ett barn som av olika anledningar inte kan bo med sina föräldrar.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym fyra av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna di na synpunkter på
anpassni ngen av denna bok ti ll
anpassni ngsfunkti onen~àspsm. se

_Innehåll till volym fyra

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Världens länder samarbetar i

__FN (#30) ..... #127

_Samarbete för barns bästa

(#32) ..... #135

_De globala målen (#34) ..... #143

_Kartor beskriver världen (#36)

..... #149

_Kartor är viktiga (#38) ..... #152

_Kartan är en bild (#40) ..... #158

_Att hitta på kartan (#42) .. #164

_I bl and ski ckar ___FN si na
fredsbevarande styrkor, sol dater,
till områden där det har brutit ut
krig. _Sol daterna i akttar vad som
händer och rapporterar om det till
___FN.

___FN har sitt högkvarter i _New
_York i ___USA.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

___FN: s märke vi sar en j ordgl ob
omgi ven av ol i vkvi star.

=====

__UNICEF arbetar för barnen

_I nom __FN finns organi sationer som ansvarar för ol i ka saker som arbetsmi l j ö, häl sovård och j ordbruk.

__UNICEF heter

__FN; -organi sationen som arbetar för barns rätti gheter. __UNICEF har bland annat sett till att barn i fattiga länder bli vit . vaccinerade så de inte får farliga sjukdomar.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Guinea är malaria en av de

vanligaste orsakerna till att barn

dör. _Sjuksköterskan _Seny _Rose

_Lamah är en av dem som jobbar med
__UNICEF för att stoppa
spridningen av den farliga
sjukdomen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En sjuksköterska står med
ett litet barn på armen.

=====

@_Vaccin är läkemedel som skyddar
mot sjukdomar. _Oftast får man
vaccinet med en spruta.

_De mänskliga rättigheterna

_Länderna som är medlemmar i ___FN har enats om en lista över vad alla människor i hela världen har rätt till. _Denna lista kan ligga till grund för hur vi uppför oss mot andra, men också för vad som ska gälla i en demokrati.

_Listan kallas ___FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. _Den består av #30 punkter som kallas artiklar.

_Här är några av artiklarna i ___FN:s
deklaration om de mänskliga
rättigheterna:

_Artikel #1: _Alla människor är
födda fria. _De har samma värde
och samma rättigheter.

_Artikel #2: _De mänskliga
rättigheterna gäller alla, oavsett
hudfärg, pojke eller flicka, man
eller kvinna, språk, religion,
politisk uppfattning, vilket land
och vilken familj man kommer ifrån
och om man är rik eller fattig.

_Artikel #3: _Alla har rätt till
liv, frihet och personlig
säkerhet.

_Artikel #4: _Ingen får hållas i
slaveri.

_Artikel #5: _Ingen får utsättas för
tortyr eller grym, omänsklig eller
förnedrande behandling eller
bestraffning.

_Artikel #9: _Ingen får fängslas
utan att personen har begått ett
brott.

_Artikel #14: _Alla har rätt att söka sig till andra länder om de blir förföljda i sitt hemland.

_Artikel #19: _Alla har rätt att ha vilka åsikter de vill. _Alla har rätt till yttrandefrihet, det vill säga att sprida sina åsikter till andra människor.

_Artikel #21: _Alla har rätt att påverka hur deras land styrs.

_Alla har rätt att rösta när det är val. _Val ska hållas regelbundet.

_Artikel #25: _Alla har rätt till tillräckligt med mat och kläder, en bostad och sjukvård. _Alla har också rätt till trygghet om man blir arbetslös, sjuk, invalid eller råkar ut för något annat som gör att man inte kan försörja sig själv.

::: #32 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Samarbete för barns bästa
::

_Barn ska ha sina alldeles egna rättigheter, bestämde __FN år #1989.

_Då skrevs __FN:s barnkonvention där det står att alla barn i hela

världen har samma rättigheter och är lika mycket värda. _Ingen får bli diskriminerad, det vill säga bli sämre behandlad på grund av till exempel sin religion eller sin hudfärg. _Alla barn har rätt att få äta sig mätta, gå i skola och säga vad de tycker. _Barn får inte vara soldater i krig och de får inte ha farliga arbeten. _Nästan alla länder i världen har lovat att följa barnkonventionen och arbeta för barnens bästa.

_Här är några punkter i

barnkonventionen:

é _Barn har rätt att överleva och
att utvecklas.

é _Barn har rätt att säga sin mening
i alla frågor som rör dem själva.

é _Barn har rätt att skyddas mot
fysiskt eller psykiskt våld och
mot vanskötsel.

é _Barn har rätt till lek, vila och
fritid.

é _Barn har rätt till
skol utbildning.

é _Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

é _Barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv, så att de kan delta aktivt i samhällslivet.

é _Barn under #15 år har rätt att slippa bli soldater.

::: #33 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Barnarbete

_Barnkonventionen säger att barn har rätt att gå i skola. _Trots det

är det många barn i världen som arbetar hårt i fabriker, på åkrar och på gatan i stället för att gå till skolan. _Deras familjer är fattiga och barnen måste hjälpa till att tjäna pengar. _Enligt __FN var det år #2015 cirka #168 miljoner barn i världen som arbetade.

_Många organisationer, som till exempel __UNICEF, arbetar med att påverka länder där barnarbete är vanligt, så att fler barn kan gå i skolan.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här lille pojken i _Kolkata i

_Indien arbetar med att sälja te

på gatan.

_Bildbeskrivning

_En liten pojke sitter vid

gatkanten, bredvid sin tekanna och

enklare muggar.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Nepal arbetar många barn. _Den här flickan bär tungt på en fabrik som tillverkar tegelstenar.

_Bildbeskrivning

_Foto av en flicka som bär nio tegelstenar på huvudet.

=====

=== _Textruta =====

_Handla schyst!

=== _Bildbeskrivning =====

_Fairtrade-symbolen har ett löv och en vattendroppe.

=====

_På matförpackningar och andra varor kan du i bland se _Fairtrade-märket. _Fairtrade är en internationell organisation som arbetar för att odlare och anställda i fattiga länder ska få det bättre. _Märket visar att arbetarna får löner som de kan leva på och att de behandlas rättvist. _Inga barn utnyttjats som barnarbetare. _Märkningen går att hitta på bland annat bananer, kakao, ris, kläder och fotbollar.

=====

=== _Textruta =====

_Med de globala målen ska fyra grundläggande saker uppnås till år #2030:

é _Att avskaffa extrem fattigdom.

é _Att minska ojämlikheter och orättvisor i världen.

é _Att främja fred och rättvisa.

é _Att lösa klimatkrisen.

=====

_För att vi ska lyckas nå målen krävs engagemang från alla på jorden. _Alla behöver hjälpas åt.

_Här i _Sverige behöver varje

kommun och företag planera för hur
just de kan bidra. _Men även varje
individ, det vill säga varje person,
är betydelsefull för att målen ska
kunna uppfyllas.

_Mål nummer #4 handlar om att alla
ska få tillgång till en bra
utbildning. _Alla ska ha möjlighet
att lära sig läsa, skriva och räkna.

_Mål nummer #15 beskriver hur vi
behöver ta hand om våra ekosystem
och den biologiska mångfalden. _Det
innebär bland annat att bevara
skogar världen över. _Skogarna är

hem för miljontals växt- och
djurarter och gör vår luft ren.

::: #35 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Globala målen för hållbar
utveckling

#1. _Ingen fattigdom

#2. _Ingen hunger

#3. _God hälsa och välbefinnande

#4. _God utbildning för alla

#5. _Jämställdhet

#6. _Rent vatten och sanitet för
alla

#7. _Hållbar energi för alla

#8. _Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt

#9. _Hållbar industri, innovationer och infrastruktur

#10. _Minskad ojämlikhet

#11. _Hållbara städer och samhällen

#12. _Hållbar konsumtion och produktion

#13. _Bekämpa klimatförändringarna

#14. _Hav och marina resurser

#15. _Ekosystem och biologisk mångfald

#16. _Fredliga och inkluderande samhällen

#17. _Genomförande och partnerskap

__FN: s medlemsländer har förbundet

sig till #17 globala mål för att

uppnå fyra saker till år #2030.

_Att avskaffa extrem fattigdom.

_Att minska ojämlikheter i världen.

_Att främja fred och rättvisa.

_Att lösa klimatkrisen.

::: #36 ::::::::::::::::::::::::::::

_Kartor beskriver världen

::: ::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Du har kanske besökt en djurpark, orienterat på skolgården, spelat ett dataspel, rest till ett nytt land eller hamnat vilse? _Vid alla dessa tillfällen kan det vara bra att använda en karta för att hitta på en plats.

_De första kartorna ritades nog på marken med en pinne, kanske för att kunna visa den bästa vägen mellan

två platser. _I dag finns det andra sätt att skapa kartor. _Dagens kartritare använder foton från satelliter och flygplan när de ritat kartor.

::: #37 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é hur kartor ritades förr i tiden och hur de ritas i dag é vad skala, karttecken och olika färger på kartor betyder é hur man hittar en plats på en karta.

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer pratar, de säger:

-- _Det är superlätt att hitta!

_Du bara går #500 meter rakt fram
efter bron, sedan svänger du andra
höger. _Därefter tredje vänster.

_Du följer vägen och passerar ett
högt berg och går över en å.

_Sedan tar du vänster och efter
två kilometer svänger du höger.

_Då är du framme!

-- ???

=====

är svår att bära med sig. _Därför använder vi platta kartor.

_För att veta hur jordytan ser ut uppi från kan kartri tarna använda sig av bilder som _satel l i t e r t a g i t från rymden. _Bil derna l ä g g s sedan i hop och r i t a s om t i l l en kartbild.

_Probl emet med platta världskartor är att det är omöj l i g t att platta t i l l en rund jordgl ob på ett papper utan att propo r t i o n e r n a b l i r f e l .

_Avstånden mel l a n p l a t s e r kan se ut att vara l ä n g r e e l l e r k o r t a r e ä n v a d de egentl i g e n ä r .

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En platt världskarta är aldrig sann. _På den här kartan ser områden nära polerna, alltså högt upp och långt ner på kartan, ut att vara större än vad de egentligen är.

_Bildbeskrivning

_En vanlig, fyrkantig, världskarta.

=====

@_Satellit är ett föremål som åker i en bana runt en planet. _Månar är naturliga satelliter. _En konstgjord

satellit skjuts upp med hjälp av
raketer.

::: #39 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Digitala kartor

_En del kartor är tryckta på
papper och andra kartor tittar vi på
i datorn eller mobilen. _I många
bilar finns en _Gps-mottagare med
digitala kartor som visar vägen.

_Digitala kartor kan ge annan
information än tryckta kartor. _Man
kan zooma in och ut i den digitala
kartan och på så sätt välja hur
mycket information man vill se i

kartbild den. _Kartan i mobilen kan
visa med en blå prick precis var man
befinner sig. _Sändare i satelliter
registrerar var mobilen är och
skickar rätt kartbilder tillbaka.

_Kartan i mobilen kan ge förslag
på till exempel den snabbaste vägen
hem eller visa var närmaste pizzeria
ligger.

_Kartor förr i tiden

_I dag använder kartritarna foton
från satelliter och flygplan när de
ritar kartor. _Sådana hjälpmedel
hade de inte förr i tiden. _Då fick

de lita på dem som gjort resor i området. _Det var handelsmän och upptäcktsresande som försökte minnas och beskriva hur det såg ut längs resvägen. _Men de reste ofta med båt och kände mest till områdena utefter kusterna. _Resten fick kartritaren försöka räkna ut. _Det blev förstås inte rätt alla gånger.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Karta över _Norden från cirka år #1570.

_Bildbeskrivning

_En mycket gammal karta. _Den är

lite lik en modern karta över
_Norden, men formerna på länderna
är annorlunda.

=====

@_Gps är en förkortning för _Global
_Positioning _System. _Det är ett
system som använder sig av
satelliter för att bestämma var
mottagaren finns.

::: #40 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kartan är en bild
::::::::::::::::::::::::::::

_Det går inte att ha kartor i samma
storlek som verkligheten. _Det

skulle bli väldigt stora papper som
#40 #158

inte går att bära med sig. _Därför är kartor förminskade bilder av verkligheten.

_Det är storleken på det område som kartan ska avbilda som avgör hur stor förminskningen behöver bli. _På vissa kartor är verkligheten förminskad så mycket att det inte går att ha med så många detaljer. _En karta över hela _Sverige kan till exempel inte visa alla mindre sjöar, vägar eller städer.

=== _Bildbeskrivning =====

#2 kartor.

_Bilderna är tagen från en satellit.

_Den visar _Danmark, _Norge,

_Sverige och _Finland.

_Här är en ritad karta över samma

område. _Då finns namn över

länder, städer, berg och vatten

utsatta.

=====

::: #41 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto och karta över en ö.

_På flygfotot syns vatten, skog, odlad mark, vägar och hus.

_Den ritade kartan visar samma område som fotot. _Skal strecket visar att #1 centimeter på kartan är #200 meter i verkligheten.

_På kartan finns skog, jordbruksmark, berg, hus eller gård och vägar utsatta.

=====

_Hur långt är det i verkligheten?

_För att ta reda på hur lång en sträcka är mellan två platser, kan man använda sig av en karta.

_Hur lång sträckan är i verkligheten får man veta med hjälp av kartans skalstreck. _Skalstrecket är en linje med siffror som brukar finnas längst ner på kartan. _Det visar hur mycket verkligheten har förminskats. _Med hjälp av skalstrecket kan man mäta på kartan och på så sätt få reda på hur långt det är mellan två platser i

verkl i gheten.

_Norr är alltid uppåt på en karta

_När vi talar om åt vilket håll

-- i vilken riktning -- något

ligger använder vi väderstreck. _Vi

säger till exempel _- _Malmö ligger

söder om _Stockholm; eller _- _Om du

bor i _Östersund och åker österut,

kommer du till _Örnsköldsvik.

_På kompassrosen ser du riktningen

för de fyra väderstrecken: norr,

söder, öster och väster. _Norr är

alltid uppåt på en karta. _Söder är

neråt, väster åt vänster och öster

åt höger. _Kompassnålen röda visare
pekar alltid åt norr.

_Se sväl i pappersbild.

::: #42 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att hitta på kartan

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_De som ritat kartor kan förstås

inte rita ut alla träd i skogarna

eller alla hus i städerna, det

skulle ta för stor plats. _Därför

finns det särskilda karttecken och

färger på kartorna som betyder olika

saker. _Städer kan vara ritade som

röda prickar och järnvägar som

streckade linjer. _Kartornas färger

vi ser hur området ser ut, till exempel om det består av öppen mark, skog eller vatten.

_Höga berg på platta kartor

_Hur ser höga berg ut på platta kartor? _Ett sätt att visa höjdskillnader är att använda olika färger. _Ett annat sätt är att rita ringar. _Ringarna kallas höjdkurvor. _En liten svart prick eller triangel visar var toppen på berget är.

_Bredvid pricken eller triangeln finns det siffror som talar om hur hög bergstoppen är.

_På kartor som vi ser stora områden använder man färger för visa att området är högt. _På kartor som vi ser mindre områden använder man oftare höj dkurvor.

_Se sväl l pappersbi l d.

=== _Bi l dtext/beskrivning =====

_På den här kartan används olika färger för att visa hur högt det är. _Lila områden ligger högst.

_De gröna områdena ligger lägst.

_Bi l dbeskrivning

_Karta som visar _Funäsdalen och området runt omkring. _Här finns

höga fjäll som _Ännfjället

#1301 m, _Blåståten #1332 m,

_Ramundberget #926 m,

_Stor-_Skarven #1260 m och

_Lillskarven #1224 m.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På den här kartan är höjder
markerade med höjdkurvor. _För

varje kurva blir det allt högre.

_Där kurvorna ligger tätt är det
brant.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar _Funäsdalen och

_Funäsdal sberget #980 m och

_Häckel berget #750 m.

=====

::: #43 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Gradnätet del ar upp kartan i rutor

_Många kartor och jordgl ober har
ri tade l i n j e r som b i l d a r e t t r u t n ä t .

_Ett annat namn för det rutnätet är
gradnät.

_Strecken som går från nordpol en
t i l l s y d p o l e n p å j o r d g l o b e n k a l l a s
l ä n g d g r a d e r , e l l e r l o n g i t u d e r .

_Strecken som går på bredden kal l a s
b r e d d g r a d e r , e l l e r l a t i t u d e r .

_I en kartbok kan rutnätet vara
till hjälp för att hitta områden och
platser på sidorna.

_Se sväl i pappersbild.

=== _Textruta =====

_Så här fungerar ett rutnät

_Bildens över rummet är indelad i
rutor. _Dra med fingret nedåt från
_B till tredje rutan. _Då hamnar
du i ruta _B: #3. _I ruta _B: #3
finns glasögonen.

_Se sväl i pappersbild.

=====

_Att hitta i kartboken

_Funäsdalen är en plats i norra

_Sverige. _Men hur kan du ta reda på

var _Funäsdalen verkligen ligger?

_Ett sätt kan vara att använda dig
av en kartbok.

_Börja med att titta i registret

längst bak i kartboken. _Där står

alla orter, sjöar och berg i

alfabetsordning. _Funäsdalen

finns bland de platser som börjar på

_F. _Efter namnet _Funäsdalen står

det en siffra. _Det är sidan i

kartboken där platsen går att hitta.

_Efter si dnumret står det en bokstav
och en si ffra. _Det är rutan där
_Funäsdal en fi nns.

_Så här kan ett regi ster se ut i
en kartbok. _Funäsdal en fi nns på
si dan #48 i ruta _D: #1.

_Fuj i #98 _0: #5

_Ful ufj äll et #48 _D: #2

_Ful uäl ven #48 _D: #2

_Funchal #104 _A: #1

@@_Funäsdal en #48 _D: #1j

_Fushun #98 _N: #4

_Fyn #38 _C: #3

_Fynshav #40 _B: #2

::: #44 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Reportage: _Vad gör en geograf?

_Jenny, du är ju geograf och använder mycket kartor, flygbilder och satellitbilder i din forskning.

_Varför gör du det?

_Jo, jag studerar bland annat hur olika naturfenomen påverkar oss människor. _Tänk till exempel på det stora vulkanutbrottet på _Island i maj #2010. _Det kunde vi forskare följa ovanifrån med hjälp av bilder som satelliter skickade till jorden.

_Det hade varit omöjligt att få en

bra bild av utbrottet om vi bara hade kunnat observera från marken.

_Om inte satelliter hade funnits hade jag blivit tvungen att resa till Island och åka ut till en plats nära vulkanen

_Eyjafjallajökull, där utbrottet ägde rum. _Vid vulkanen hade jag fått uppleva vulkanutbrottet på nära håll, med aska i luften och kraftiga vindar. _Det hade varit väldigt spännande, men jag hade inte kunnat se helheten. _Jag hade inte fått veta hur långt askan spred sig eller

vilka områden i Europa som påverkades.

Med hjälp av satellitbilder fick jag veta allt detta. Genom att titta på bilderna kunde jag också räkna ut hur askmolnet skulle röra sig och därmed hur människor kunde påverkas, till exempel genom att många flygavgångar blev inställda.

Finns det många satelliter ovanför vår jord?

Ja, det finns det. En del rör sig i takt med jorden, så att de liksom hänger över samma ställe hela

ti den och registrerar samma område under sig.

_Andra satelliter rör sig runt jorden och registrerar alltså hela jordytan i en serie av bilder. _Du kan gå ut på internet och få massor av information om du vill. _Kanske du kan hitta en satellitbild där din hemort är med?

::: #45 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför blev du forskare i geografi?

_Redan när jag var liten älskade jag kartor. _Jag ritade kartor över

vår trädgård, min skolväg och till och med mitt rum. _När vi var ute och åkte bil så brukade jag sitta med ett finger i bilatlasen och följa med hur vi körde.

_När jag blev äldre förstod jag att geografi var mycket mer än kartor. _Det handlar ju om hela samspellet mellan oss människor och vår miljö. _Jag har vänner som forskar på hur klimatförändringar kan förändra livet för människor både i Sverige och i övriga världen. _Men jag vill nog hellre

studera plötsliga förändringar i
jordskorpan, till exempel
vulkanutbrott och jordbävningar.

_Geografer kan studera många andra
saker också.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En seislograf är ett instrument
som mäter jordens skakningar. _Den
används som hjälpmedel för att
bestämma jordbävningars styrka och
läge.

_Bildbeskrivning

_Foto av en seislograf. _Det är en
låda med en stor rulle. _På rullen

ri tar en penna vågor såsom j orden
rör si g.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En geograf undersöker en isgrotta
i _Schweiz.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En människa står i en stor
isgrotta.

=====

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym fem av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym fem

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Vi bor i _Sverige (#46) . . . . . #179

_Sverige på kartan (#48) . . . . . #182

_Olika sätt att dela in

_Sverige (#50) . . . . . #184

_Vi är fler än #10 miljoner

(#52) . . . . . #193

_Fördjupning: _Hur många bor i

_Sverige? (#54) . . . . . #198

_Sveriges naturresurser (#56) . #208

_Väder och klimat (#58) . . . . . #211

_Naturtyper i _Sverige (#60)

..... #219

::: #46 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi bor i _Sverige

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Sverige är ett land i norra _Europa och här bor fler än #10 miljoner människor. _Det låter mycket men det finns också gott om utrymme. _I stora delar av _Sverige bor väldigt få människor. _De allra flesta bor i städer.

_Vi som bor här har mycket gemensamt, till exempel att vi talar samma språk, vi lär oss ungefär

samma saker i skolan och vi måste följa samma lagar.

_Vi har också saker som skiljer oss åt. _Vi bor på olika platser i landet, vi arbetar med olika saker och vi har olika intressen. _Många av oss pratar också flera språk.

::: #47 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é var _Sverige finns på världskartan é hur _Sverige delas in på olika sätt

é var de flesta i _Sverige bor

é vad som gör att _Sverige räknas
till ett rikt land.

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille och en tjej pratar. _De
säger:

-- _I _Sverige bor de allra flesta
männskorna mitt i eller i
närheten av en stad. _Det verkar
vara många som trivs med att bo
så.

-- _Det finns både fördelar och
nackdelar med att bo i en stad.

=====

::: #48 :::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige på kartan

:::~::~::

_På jordgloben kan vi se att

_Sverige ligger långt norrut, ganska nära_Nordpolen.

_Mitt på jordgloben finns en

linje. _Det är ekvatorn. _Ekvatorn

finns inte i verkligheten utan är en tänkt linje. _Den går precis

halvvägs mellan_Nordpolen och

_Sydpolen och delar jorden i två

halvklot, norra och södra

halvklotet. _Sverige ligger på det

norra halvklotet.

#48

#182

_Se sväl I pappersbi I d.

=== _Bi I dbeskri vni ng =====

_Sveri ge I i gger i värl dsdel en

_Europa.

_I norra del en av _Europa I i gger

_Sveri ge, _Norge, _Fi nl and,

_Danmark och _I sl and. _Dessa

I änder hör ti I I _Norden.

_Kartan vi sar de fem nordi ska

I änderna och deras _ . huvudstäder.

_Länder - - huvudstäder

_Sveri ge - - _Stockhol m

_Norge - - _Oslo

_Fi nl and - - _Hel si ngfors

_Danmark -- _Köpenhamn

_Island -- _Reykjavík

=====

@_Huvudstad är den ort i ett land
där de som styr finns.

::: #49 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Blank sida.

::: #50 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika sätt att dela in _Sverige

::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige delas in på olika sätt.

_Tre landsdelar

_Sverige delas in i tre stora
landsdelar. _De heter _Norrland,

_Svealand och _Götaland.

_Landsdel arnas namn används ofta när man presenterar väder.

@_Norrl and är den Landsdel som ligger längst norrut. _Norrl and är stort, men där bor inte så många människor.

@_Svealand heter den mellersta Landsdelen. _Där bor också många människor. _I _Svealand ligger _Sveriges huvudstad, _Stockholm.

@_Götaland ligger längst i söder. _I _Götaland bor nästan hälften av alla människor i _Sverige.

#25 Landskap

_Sverige brukar också delas in i #25 Landskap. _För länge sedan, innan _Sverige blev ett land, var landskapen som små egna länder med egna lagar. _Så är det inte längre. _Nu har landskapen mest kulturell betydelse. _Många landskap har till exempel typiska maträtter och _dialekter. _Vi använder ibland landskapen när vi ska berätta var en plats ligger och varifrån vi kommer. " _Jag bor i _Småland. _Min moster och morbror bor i _Värmland. "

_Se sväl I pappersbi I d.

=== _Bi I dtext/beskri vni ng =====

_Sveri ges I andsdel ar och I andskap.

_Bi I dbeskri vni ng

_Li sta med _Sveri ges I andskap

_Norrl and

_Lappl and

_Norrbotten

_Västerbotten

_Ångermanl and

_Jämtl and

_Medel pad

_Härj edal en

_Häl si ngl and

_Gästrikland

_Svealand

_Dalarna

_Värmland

_Västmanland

_Närke

_Uppland

_Södermanland

_Götaland

_Dalsland

_Bohuslän

_Västergötland

_Östergötland

_Småland

_Öland

_Gotland

_Halland

_Skåne

_Blekinge

=====

@_Dialekt är ett sätt att tala ett språk på i en mindre del av ett land. _Skånska och gotländska är exempel på dialekter.

::: #51 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

#21 I än

_Sverige är indelat i #21 I än.

_Vissa I än består av samma område som ett Landskap, men det behöver inte vara så.

_Indelningen i I än är viktig för att regeringen ska kunna styra landet enklare. _Varje I än har en länsstyrelse som genomför riksdagens och regeringens beslut i länet.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I _Norrland är länen mycket stora. _I varje I än finns det få

kommuner men de är stora till
ytan.

_I södra delarna av landet är
länen mindre. _Kommunerna är många
och små till ytan.

_Bildbeskrivning

_Karta som visar att _Jämtland har
åtta kommuner och _Skåne har
#33 kommuner (men _Skåne är mycket
mindre än _Jämtland).

=====

#290 kommuner

_I varje län finns ett antal
kommuner. _Sammanlagt finns det

#290 kommuner i _Sverige. _De är olika stora till yta och antal människor som bor där.

_Kommunens uppgift är till exempel att sköta förskola, skola, äldreomsorg, vatten och avlopp, idrottsplatser och bibliotek.

_I nom länen samarbetar kommuner i så kallade regioner om viktiga uppgifter, till exempel att ansvara för sjukvård och _kollektivtrafik.

_Tidigare kallades regionerna för län.

@_Kollektivtrafik är ett sätt för

_. kusterna. _Ett tätbefolkat område är där det bor många människor på en liten yta.

_Norra _Sverige är ett glesbefolkat område. _Där är det längre mellan städerna och där bor inte så många människor.

_De flesta bor i tätorter

_De flesta i _Sverige bor i tätorter. _En tätort är en plats där det bor minst #200 människor. _Många större tätorter kallar vi städer.

_Stockholm är den stad i _Sverige som har flest invånare.

_Göteborg är _Sveriges näst
största stad.

_Människor bor där det finns
arbeten så att de kan försörja sig,
det vill säga tjäna pengar.

_Se sväl i pappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar städer i

_Sverige.

_Norrländ: _Luleå, _Umeå,

_Sundsvall, _Gävle

_Svealänd: _Karlstad, _Örebro,

_Västerås, _Uppsala, _Stockholm

_Götaländ: _Norrköping,

_Li nköpi ng, _Jönköpi ng,

_Göteborg, _Mal mö

=====

@_Kust är den del av land som
gränsar mot hav eller stora sjöar.

::: #53 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverige är ett rikt land

_Sverige hör till de rika länderna i

världen. _Det som gör att _Sverige

räknas till ett rikt land är till

exempel :

é att människor som är sjuka får

vård

é att äldre får vård

é att alla barn får gå i förskola

é att alla barn och ungdomar går i skola

é att vi har bra vägar och järnvägar

é att nästan alla bor i moderna bostäder med elektricitet, vatten och avlopp

é att det finns många arbetsplatser

é att det finns naturresurser som skog, järnmalm och jordbruksmark

é att det finns älvar med rinnande vatten som kan omvandlas till energi.

_I svenska förskolor och skolor har

man lunchrast. _Då får barnen och
el everna näri ngsri kti g mat.

_El ektri ci teten som dri ver tågen
kommer från kraftverk av ol i ka sl ag,
som vatten-, vind- el l er
kärnkraftverk.

::: #54 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Fördj upni ng: _Hur många bor i
_Sveri ge?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Di agram som vi sar att antal
i nvånare i _Sveri ge har ökat från
#1700- tal et ti l l #2000- tal et. _Här
fi nns en l i sta med ungefär så

många som bodde i _Sverige under
olika år:

år   antal
cccccccccccccccccccccccc

#1749   #1,7 miljoner
#1800   #2,5 miljoner
#1850   #3,5 miljoner
#1900   #5 miljoner
#1950   #7 miljoner
#2000   #9 miljoner
#2017   #10 miljoner

=====

_Om man vill ta reda på hur många
männskor som bor i _Sverige kan man

få en ganska exakt siffra. _Den ändras förstås från dag till dag, när nya människor föds eller flyttar hit och när några flyttar härifrån eller dör. _Vid varje års slut görs en sammanställning. _Då kan vi få reda på om befolkningen har ökat eller minskat. _Hittills har den bara ökat.

_Från #1,7 till #10 miljoner

_Under #1600-talet hade prästerna i uppgift att skriva upp hur många som bodde i församlingen. _Alla uppgifter skrevs in i de så kallade

kyrkböckerna. _Prästerna skrev in barn som föddes, familjer som flyttade dit eller därfån. _Och de skrev in när någon dog.

_År #1749 genomfördes den första folkräkningen i _Sverige. _Då räknades hela befolkningen samtidigt, och det visade sig att det levde cirka #1,7 miljoner människor i _Sverige. _Sedan dess har befolkningen ökat många gånger om, och i januari #2017 blev vi fler än #10 miljoner. _Numera är det _Statistiska centralbyrån, __SCB,

som sköter folkräkningen. SCB tror att vi kommer att vara nästan #13 miljoner i Sverige år #2070.

=== _Textruta =====

_Personnummer

_Alla svenska medborgare har ett personnummer med tio siffror. _De första sex siffrorna är personens födelsedatum (år, månad och dag).

_Sedan följer ett bindestreck och fyra siffror till. _Den näst sista siffran i personnumret, talar om vilket kön personen har. _Pojkars näst sista siffra är alltid udda

och fl i ckors j ämn.

=====

::: #55 :::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bil dtext/beskrivning =====

_Fol kmängd efter ålder och kön

#2018, uppgifter från _Statistiska
central byrån.

_Bil dbeskrivning

_Befol kningspyramid som visar hur
många män och kvinnor som bor i

_Sverige. _Här beskrivs pyramiden
i en lista istället:

ålder	män	kvinor
#0, 9 år	#610000	#600000
#10- -#19 år	#600000	#600000
#20- -#29 år	#630000	#620000
#50- -#59 år	#620000	#620000
#80- -#89 år	#175000	#225000
#100 år	#0	några

=====

_Befolkningspyramiden

_I en befolkningspyramid kan man se hur många män och kvinnor det finns i olika åldrar i en viss befolkning.

_På den svenska

befolkningspyramiden ser man att det
föds fler pojkar än flickor i

_Sverige. _Upp till #60 års ålder

finns det fler män än kvinnor, men

efter det minskar andelen män. _Det

beror på att kvinnor ofta lever

längre än män.

_Varje person finns med

_Totalt fanns det

#10 #230 #185 män i _Sverige

den #31 december år #2018.

#5 #087 #747 av dessa var kvinnor

och #5 #142 #438 var män.

#2 #067 personer var över #100 år

gaml a. _Den äldsta var #110 år.

_Vad kan en befolkningspyramid användas till?

_För dem som bestämmer och planerar i en kommun är det viktigt att veta hur många människor i olika åldrar som bor där. _När de vet hur många som föds ett visst år vet de också ungefär hur många som kommer att börja skolan sex år senare. _Det gör att det blir lättare att se hur många lärare och klassrum som kommer att behövas.

_Det blir också lättare att
planera hur många bostäder som
behöver byggas och hur många äldre
som kanske behöver särskild hjälp
med städning och matlagning.

_Sveriges naturresurser

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Geografi

_Sverige är ett långt och smalt

land. Mellan _Sveriges nordligaste

punkt, _Treriksröset, och den

sydligaste punkten, _Smygehuk, är

det lite mer än #157 mil. _Om man

skulle åka bil hela vägen skulle det

ta nästan ett dygn.

_På en resa genom _Sverige skulle

man få se många olika typer av

natur. _Här finns öppna fält,

skogar, höga berg, små och stora sjöar, älvar, och hav.

_Det här kapitlet handlar om
_Sveriges natur och naturresurser.
_Naturresurser är sådant som vi
människor kan få från naturen, till
exempel trä från skogen och metaller
från berggrunden.

::: #57 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
_Sveriges klimat och hur
årstiderna skiljer sig från norr
till söder
_Sveriges olika naturtyper

är

é vilka naturresurser vi har i

_Sverige, vad vi använder dem till

och hur vi kan använda dem klokt

och hållbart.

=== _Bildbeskrivning =====

_En tjej i t-shirt och shorts

pratar i mobilen med en kille i

skidkläder:

-- _Hej! _Jag ska precis ut och

träffa mina kompisar i

skateboardparken.

-- _Oj! _Här hos oss har vi

fortfarande snö. _Jag kom just in

från ski dbacken.

=====

::: #58 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Väder och klimat

:::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Väder är en beskrivning av hur mycket det blåser, regnar, snöar och hur varmt det är på en viss plats vid en viss tidpunkt. _Om man studerar vädret i ett område under många år, ofta en period på #30 år, kan man få en uppfattning om områdets klimat.

_I _Sverige har vi olika klimat i olika delar av landet. _Vid kusten

regnar det mer än inne i landet, och i inlandet är somrarna varmare och vintrarna kallare än vid kusten.

_Vilka växter och djur som finns på en viss plats beror på hur varmt eller kallt det är, och hur mycket det regnar.

_Västkusten hör till de delar av Sverige där det regnar mest.

_Fyra årstider

_I Sverige har vi fyra årstider.

_Eftersom Sverige är ett avlångt

land så kommer inte årstiderna

samtidigt i hela landet. _De är inte

hel l er l i ka l ånga på ol i ka pl atser.

_I norra _Sverige är vi ntrarna

kal l are och l ångre än i södra

_Sverige. _I söder kommer våren

ti di gare och sommaren är l ångre.

_I januari är _medel temperaturen
omkri ng -#12 igr_C i _Luleå. _I södra
_Sverige är det varmare. _I januari
är medel temperaturen omkri ng #0 igr_C
i _Malmö.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Årstiderna är olika långa i olika delar av landet.

_Bildbeskrivning

_Tre cirkeldiagram som visar årstider i olika delar av

_Sverige.

- _Längst i norr: _Halva året är vinter, sen kommer en kort vår.

_Sommarens och höstens är lika långa.

- _Stockholm: _Årstiderna är ungefär lika långa. _Vintern är lite längre än våren.

- _Längst i söder: _Nästan halva
året är sommar. _Höst, vinter
och vår är lika långa.

=====

@_Medeltemperatur är ett genomsnitt
av temperatur som har mätts under en
längre tid.

::: #59 :::::::::::::::::::::::

_Golfströmmen ger oss mildare klimat

_På jordgloben ser man att

_Sverige ligger ganska nära

_Nordpolen. _Eftersom det är kallast

vid jordens poler har _Sverige ett

kallare klimat än de länder som

ligger långt från polerna och närmare ekvatorn. _Trots det har vi ett ganska mildt klimat tack vare närheten till _Atlanten och _Golfströmmen. _Golfströmmen är en _havsström som kommer från varmare delar av jorden och därför för med sig lite varmare vatten. _Vattnet värmer luften ovanför ytan. _Vindar som är varmare än dem över land blåser sedan in och påverkar vårt klimat.

_Växter, djur och människor anpassar sig till det klimat de

I lever i. _Sveriges natur skiljer sig
därför mycket åt i olika delar av
landet.

=== _Bildtext =====

_Man säger att vintern är en kall
och mörk årstid. _Men det finns
också dagar som är perfekta för
påkänning.

=====

_Se sväl i pappersbild.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Sveriges klimat påverkas av

_Golfströmmen. _Den tar med sig

varmt vatten från havet utanför

_Sydamerika ända upp till norra

_Europa. _De rosa pilarna i bilden

visar varma havsströmmar, de blå

visar kalla havsströmmar.

_Bildbeskrivning

_Världskarta som visar

havsströmmar.

_Melanvärldsdelarna går varma

strömmar. _Golfströmmen går från

_Melanamerika upp mot _Europa och

_Det finns olika typer av natur i

_Sverige. _Kartan här bredvid visar

var i _Sverige några olika

naturtyper finns.

_Skog

_Halva _Sverige är täckt av skog.

_De största skogsområdena finns i

norra _Sverige. _Där är det

vanligast med stora barrskogar av

gran och tall. _I södra _Sverige

växer både barrskog och lövskog.

_Odlingssmark

_Den bästa odlingsmarken finns i

södra _Sverige, runt de stora

sjöarna och längs Östersjö kusten.

Där är marken platt och består av bördig jord. Det betyder att det går bra att odla där. Det mesta av det vi odlar på fälten blir mat till människor och djur.

I Skåne finns det vidsträckta odlingslandskap med till exempel sädesfält och grönsaksodlingar.

::: #61 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

Fjäll

Nordvästra Sverige består till stor del av en lång bergskedja som heter Skanderna. En bergskedja är

ett stort område med många berg som hänger samman. _De berg som finns i just _Skanderna kallar vi fjäll.

_Den största delen av ett fjäll ligger ovanför trädgränsen, och där växer bara små buskar och ris.

_Ibland kallas den delen av berget för kal fjäll. _Ännu högre upp trivs inga växter alls.

_Vatten

_Runt större delen av _Sverige finns hav. _Kusten längs östra och södra _Sverige gränsar mot

_Östersjön. _Kusten i sydvästra

_Sverige gränisar mot havsområdena

_Kattegatt och _Skagerrak.

_I _Sverige finns många sjöar,
både stora och små. _De två största
sjöarna heter _Vänern och _Vättern.

_Vatten som rör sig från ett högre
område i naturen och som till sist
mynnar ut i en sjö eller i havet,
kallas vattendrag. _Sveriges stora
vattendrag kallar vi för älvar, i
andra länder heter de oftare floder.
_De små vattendragen kallar vi åar
eller bäckar.

_Vatten finns också i olika typer

av våtmarker, till exempel myrar.

_Där är marken mycket fuktig. _En femtedel av _Sveriges yta består av våtmarker. _De största av dem finns i inre _Norrl and och i _Småland.

_På en del myrar växer de gula hj ortronbären.

_Vid många av våra sj öar finns det fina sandstränder. _Den här badplatsen ligger vid _Siljan.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym sex av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym sex

_Siffran i inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Vad använder vi skogen till?

(#62) ..... #225

_Vad använder vi odlingsmarken

till? (#64) ..... #235

_Vad använder vi berggrunden

till? (#66) ..... #242

_Vad använder vi vattnet till?

(#68) ..... #251

_Naturresurser och hållbar

utveckling (#70) ..... #257

_Namngeografi: _Berg, sjöar

_l i i

och älvar i _Sverige (#72)

..... #266

urskogen är så kallade

naturreservat. _Det är områden där man inte får hugga ner träd eller bygga vägar eller hus. _Reservatet ska skydda den skog och natur som finns där.

_Bruksskog

_En bruksskog är en skog som människan planterar och sköter. _Vi säger att människan brukar skogen och därför kallas sådana skogar bruksskogar.

_Träden avverkas, alltså sågas ner, när de är #80--#100 år gamla.

_Efter avverkningen planterar man nya träd eller så får frön sprida sig från de små plantor som står kvar. _Under tiden som skogen växer måste man gallra, det vill säga fälla träd som står för tätt.

_När man brukar skogen är det viktigt att ge tillbaka det man tar av skogen, genom att plantera ny skog.

_Se sväl i pappersbid.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar _Sveriges

skogsområden

- _I norr, längs gränsen mot
_Norge finns fjällområdet med
snårig och krokig fjällbjörk.

- _Ungefär två tredjedelar av

_Sverige är norra

barrskogsområdet med stora

granskogar men också tall,

björk, rönn, asp och sälg.

- _Ungefär en tredjedel av

_Sverige är södra

barrskogsområdet med tall, gran

och många olika lövträd.

- _Längst i söder finns

lövskogsområdet med bok, ek,

björk, lind, alm och planterad

barrskog

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det här är trädstammar från

barrträd. _De kallas timmer. _Nu

ska timret lyftas ut till vägen.

_Sedan körs timret till ett

sågverk.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Tjocka avsågade stammar

ligger staplade ovanpå högar av
tallris.

=====

::: #63 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Skogen ger oss virke och ved

_Skogen är en viktig naturresurs i

_Sverige. _Från skogen får vi bland
annat virke att bygga hus av och ved
att elda med. _Förr värmde vi nästan
alla hus i _Sverige med ved. _I dag
är det vanligare att värmen kommer
från värmekraftverk, där vatten
värms upp genom att man eldar
träflis. _Träflis är små bitar av

stammar, grenar och rötter från träd och buskar. _Varmvattnet pumpas sedan ut i rör till värmeelement i husen.

=== _Textruta =====

_Hållbart skogsbruk

=== _Bildbeskrivning =====

__FSCj -märket för hållbart

skogsbruk. _Här finns ett träd

och texten: __MI X, _Papper från

ansvarfulla källor,

www.fsc.org.

=====

_I böcker och på förpackningar av

papper kan du i bland se

__FSCj -märket. _Det visar att

skogsbruket som tagit fram

papperet har tänkt på miljön.

_Till exempel skyddar de hotade

djur- och växtarter i skogen.

=====

_Hus och möbler av trä

_I _Sverige gör vi många saker av

trävirke. _Förr byggde vi hus av

hela timmerstockar. _Numera sågar vi

timmerstockarna till brädor och

bygger trähus av brädorna. _Vi

använder även trä i nutida husen, för

att tillverka till exempel dörrar,
golv och möbler.

_Papper av pappersmassa

_Trä kan också malas ner till
pappersmassa. _Av den tillverkar man
sedan papper och kartong. _Man kan
också göra pappersmassa av
returpapper. _Då mal man sönder
gammalt papper. _På så sätt används
träet om och om igen.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På _Skutskärs bruk i _Uppland
tillverkas pappersmassa av trä.

_En stor del av virket och

papperet från svensk skog säljs
till andra länder.

_Bildbeskrivning

_Foto av en stor fabrik med höga
byggnader och skorstenar.

=====

=== _Bildtext =====

_Skogens träd blir papper.

- _Timret körs till fabriken med
en timmerlastbil.
- _Timmerstockarna huggs till flis
i en stor maskin.
- _Flismassan kokas och tvättas i
en stor gryta.

_Bra mark som går att odla är en viktig naturresurs. _På bondgårdens åkrar odlas växter som blir mat till människor och djur. _Exempel på råvaror från jordbruket är grönsaker, potatis, frukt och spannmål. _Spannmål är de frön man får från säden. _De vanligaste sädeslagen i _Sverige är vete, havre, råg och korn.

_Se sväl i pappersbid.

_Till odlingslandskapet hör också hagar där djur kan beta på somrarna.

_I _Sverige är det främst djur som

kor, får, getter och hästar som går
i hagarna. _Från djuren får vi mat.
_Mjöl k från korna skickas till
mejerier som tillverkar
mjölkprodukter som smör, ost och
grädde. _I slakterierna slaktar man
djuren för att få kött.

=== _Bildtext =====

_Att odla potatis

- _Potatisen sätts ner i jorden på åkern med en traktor och en potatissättare (ser ut som en vagn).

- _Bonden gödslar med en traktor och en gödsel spridare (en vagn med som sprutar ut gödsel).
- _Bonden kuper jorden med en traktor och en kupplög. _Jorden läggs på potatisen för att skydda mot ljus.
- _Potatisen behöver vatten och besprutas i bland mot sjukdomar. _Här bevattnas åkern med en stor vattenspridare. _Bonden sprutar åkern med traktor och en spruta (en tank med gift med sprutmunstycken).

- _Potatisen tas upp med traktor och en potatisupptagare (ser ut som en stor vagn).

=====

::: #65 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika typer av jord

_Olika växter behöver olika typer av jord. _En del växter trivs i mager, näringsfattig jord medan andra vill ha bördig, näringsrik jord.

_Lerjord är näringsrik och bra på att behålla vatten. _Exempel på växter som trivs i lerjord är vete

och jordgubbar.

_Sandjord är näringsfattig.

_Sparris och morötter är exempel på växter som växer bra i sandjord.

_Havre trivs i både sandjord och lerjord.

_Moränjord är ofta näringsfattig.

_Den är en blandning av stora stenar, grus och lera. _Potatis kan trivas bra i moränjord. _Annars är det mest barrträd, som gran och tall, som växer på moränmark.

_Moränjord är _Sveriges vanligaste typ av jord.

_Vete växer gärna i lerjord.

_Sparris växer gärna i sandjord.

_Potatis växer gärna i moränjord.

=== _Textruta =====

_Bra mat

=== _Bildbeskrivning =====

_Krav-märket har texten __KRAV i grönt.

=====

_På förpackningar till matvaror kan du ibland se __KRAV_i-märket.

_Det visar att djuren har levt så naturligt som möjligt. _Exempelvis får kor beta, höns gå ute och

jorden, även under haven. _Alla berg är alltså delar av den fasta berggrunden.

_Bergen har kommit till på olika sätt och under olika tider i jordens historia. _Det gör att berggrunden kan skilja sig åt från plats till plats och innehålla olika naturresurser. _Den viktigaste är metaller.

_Metaller

_I _Sverige finns det gott om metaller i berggrunden. _Järn är den vanligaste, men det finns även

koppar, zink, bly, guld och silver.

_Sten som innehåller metall kallas
malmen. _För att komma åt metallen
bryter man sönder malmen i gruvor.

_Med dagens teknik i gruvorna kan
man bryta flera miljoner ton malmen
varje år.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kartan visar gruvor där man
bryter järn, koppar, zink, silver
och guld.

_I fjället _Kiirunavaara i norra

_Sverige bryts järnmalm långt ner
i berggrunden. _Gruvan är världens

största gruva som ligger under
jord.

_Bildbeskrivning

_Karta med gruvor i _Sverige

- _Längst i norr: _Kirunaavara,

_Leveäniemi, _Kaunivaara.

_Malmbärg. _Dessa bryter järn.

- _I norr: _Aitik, _Maurliden,

_Kristineberg, _Renström,

_Björkdal, _Kankberg. _Dessa

bryter: koppar, zink, silver och

guld.

- _I söder: _Garpenberg,

_Lovisagruvan, _Zinkgruvan.

_Dessa bryter: koppar, zink,
silver och guld.

=====

::: #67 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Järnmalmbli r stål

_Järnmalmen som tagits upp ur
gruvorna krossas och transporteras
till stålverk, i Sverige eller i
andra länder. _På stålverket börjar
man med att hetta upp järnmalmen så
mycket att den smälter. _Den smälta
järnmalmen renas sedan från ämnen
som skulle göra det färdiga stålet
svagt, bland annat kol. _Sedan

lägger man till andra ämnen, som krom och nickel. _Då får man stål av bra kvalitet. _Stålet pressas samman till tunna plattor eller tjocka balkar. _Då går det lättare att lasta det på tåg eller långtradare som ska köra stålet till fabrikena.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I stålverket hettas järnmalmen
upp så att den smälter.

_Bildbeskrivning

_Foto av en väldigt stor

tillbringare som håller smält järn
i en form.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Järn blir stål som bland annat används till bilar, byggbalkar, tågrels, verktyg, skruvar och spik.

_Bildbeskrivning

_Foto av en bergochdalbana i stål.

=====

=== _Bildtext =====

é _Silver används bland annat till bestick, smycken och elektriska apparater.

é _Koppar leder värme och elektricitet bra. _Det används

bl and annat till varmvattenrör
och elledningar, men också i
mobiler och datorer.

é _Guld tål värme bra och används
därför bl and annat som
skyddsmaterial på satelliter,
men också till smycken.

é _Zink används bl and annat som
skydd mot rost. _Vattenhinkar av
zink rostar inte.

=====

::: #68 ::

_Vad använder vi vattnet till?

:::~::~::

_Runt större delen av _Sverige finns hav. _I _Sverige finns också många sjöar och älvar.

_Människor har i alla tider bosatt sig nära vatten. _Där fanns fisk att äta och vatten att dricka. _Från sjöarna hämtade människor också vatten till sina åkrar. _När det inte fanns några vägar på land, var vattnet bra att färdas på. _På somrarna tog människor sig fram med båt, och på vintern använde de släde

över i sen.

_Fi ske

_Fi ske har länge varit en viktig naturresurs. _På de största sjöarna och på haven arbetar yrkesfiskare som fångar fisk för att sälja. _I de små sjöarna och i älvar är fritidsfiske vanligt.

_Fiskare idag har större båtar med bättre redskap än förr i tiden. _Det har gjort att de har tagit upp så mycket fisk att en del sorter nästan har tagit slut. _Därför finns det idag inte lika många

yrkesfiskare kvar som tidigare.

_Numera finns det regler för hur
mycket man får fiska av varje art.

=== _Textruta =====

_Hål I bart fi ske

_Fi sk du köper i affären är i bl and
märkt med __MSCj -symbol en. _Den
vi sar att de som fi skar har
kontroll på fi sket. _Bl and annat
får inte för många unga fi skar
fångas innan de hunnit föröka sig.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

__MSCj -symbol en för hål I bart
fi ske är blå med en fi sk.

=====

=====

_Vattenkraft

_Vattnet i älvarna rinner neråt, mot lägre områden. _Ibland rinner det med väldigt fart och små eller stora forsar bildas. _Snabbast går det vid branter där vattnet faller över kanten. _Då blir det ett vattenfall.

_Människan kan utnyttja kraften i det forsande vattnet. _Förr byggde man vattenhjul i forsarna. _När vattenhjul en snurrade fick man kraft till kvarnar och sågar. _I kvarnarna

mal des mjöl och i sågarna sågades
timmer till virke.

_Numera strömmar vattnet genom
stora vattenkraftverk som omvandlar
vattnets rörelse till elektricitet.

_Vid ett vattenkraftverk samlas
vatten upp i en damm ovanför
vattenfallet. _När dammluckorna är
öppna forsar vattnet genom
turbinerna, så att de rör sig och
skapar elektricitet.

::: #70 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Naturresurser och hållbar

utveckling

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Det landskap vi ser i dag är nästan helt och hållet format av människan.

_Städer, byar, jordbruksområden och skogar är alla omformade på något sätt. _Det finns nästan inga områden i _Sverige som inte har förändrats av människan. _När vi tar resurser från naturen påverkas den i bland för all framtid.

_Vi förädl ar råvarorna

_Våra naturresurser ger oss råvaror. _En råvara är något som finns i naturen och som går att bearbeta så att den förändras och får mer värdefulla egenskaper. _Det kallas att man förädl ar råvaran.

_Ull en är en råvara när den klippes från fåret. _Man kardar ull en och spinner den till garn. _Garnet tvättas och färgas. _En tröja kan bli en färdig, förädl ad vara av råvaran ull .

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Förr i tiden användes de här verktygen för att göra garn av ull. _I dag sköter maskiner i industrier det mesta av tillverkningen.

_Bildbeskrivning

_Foto av en korg med ull. _I den finns också: en ullsax att klippaullen med, kardor som kammarullen, en slända som kan snurraullen till en tråd. _Bakom korgen står en spinnrock som kan tvinna

ullen till tråd.

=====

_Från naturresurs till färdig vara

_Naturresurs: skogar

_Råvaror: trä

_Industrier: sågverk,

pappersindustri

_Färdig vara: brädor, papper

_Naturresurs: odlingsmark

_Råvaror: säd, grönsaker,

foderväxter

_Industrier: bagerier,

konservindustrier

_Färdig vara: bröd, grönsaker

_Naturresurs: berggrund

_Råvaror: järnmalm, kopparmalm

_Industrier: stålverk, verkstäder

_Färdiga vara: spik, kabel

_Naturresurs: fiskevatten

_Råvaror: fisk, skaldjur

_Industrier: konservindustri

_Färdiga vara: fiskbullock,

fiskpinor

_Naturresurs: älvar

_Råvaror: forsande vatten

_Industrier: kraftverk

_Färdiga vara: elektricitet

_Förnybart och icke förnybart

_Naturresurser kan delas in i två grupper: förnybara resurser och icke förnybara resurser.

_Förnybara naturresurser tar inte slut. _Ett exempel på förnybara resurser är vind. _Vind kan göras om till elektricitet genom vindkraftverk. _Det kommer hela tiden ny vind. _Andra förnybara naturresurser är till exempel sol och vatten.

_Icke förnybara naturresurser är

resurser som en dag kommer att ta slut. _Ett exempel är järnmalm. _Den hämtas från gruvor i berget och förnyar inte sig själv. _När järnmalmen är slut så är den slut och platsen där gruvan låg kommer bli svår eller omöjlig att återställa. _Andra exempel på icke förnybara naturresurser är olja och gas.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vind är en förnybar naturresurs.

_Vindkraftverk gör om vinden till elektricitet.

_Bildbeskrivning

_Foto av vindkraftverk. _De har en propeller och en motor högst upp på en hög stolpe.

=====

_Att använda naturresurser hållbart

_Genom historien har mänskorna fått det bättre tack vare att vi har lärt oss att utvinna råvaror från olika naturresurser.

_Med tiden har teknikerna för utvinningen förbättrats och blivit allt snabbare och säkrare. _Det gör att vi idag kan utvinna alltmer ur

naturen på ett alltmer effektivt sätt. _Vi kan skörda åkrarna snabbare, vi kan fiska upp mer fisk och vi riskerar inte våra liv i gruvor på samma sätt som människor gjorde förr i tiden.

_Men vi har inte alltid tänkt på att använda naturresurserna på ett hållbart sätt. _Om vi hugger ner alla träd utan att plantera nya, eller om vi fiskar upp all fisk, kommer det varken att finnas träd eller fisk kvar i framtiden.

_Vi behöver tänka på att använda

våra naturresurser klokt och
hållbart.

::: #72 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Namngeografi : _Berg, sjöar och
älvar i _Sverige

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Berg och fjäll

_Se svältpappersbid.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta med berg i _Sverige

_Berg i _Norrland: _Kebnekaise,

_Sarektjåkkå, _Marsfjället,

_Åreskutan, _Sylarna,

_Helagsfjället.

_Berg i _Svealand:

_Storvätteshåga, _Fulufjället,

_Tossebergsklätten, _Kilsbergen.

_Berg i _Götaland: _Kroppfjäll,

_Kinnekulle, _Billingen,

_Omberg, _Tomtabacken,

_Söderåsen.

=====

_Fjällräv är _Lapplands

landskapsdjur.

_Kebnekaise är _Sveriges högsta

berg.

_Berget _Omberg ligger intill

_Vättern som är en av _Sveriges

dj upaste sj öar.

_Sj öar

_Se sväl I pappersbi I d.

=== _Bi I dbeskri vni ng =====

_Karta med sj öar i _Sveri ge

_Sj öar i _Norrl and: _Torneträsk,

_Stora _Lul evatten, _Hornavan,

_Storsj ön.

_Sj öar i _Sveal and: _Mäl aren,

_Hj äl maren, _Vänern (I i gger

också i _Göta land).

_Sj öar i _Göta land: _Vättern,

_Vänern.

=====

_Äl var

_Se sväl I pappersbi I d.

=== _Bi I dbeskri vni ng =====

_Karta med äl var i _Sveri ge

_Äl var i _Norrl and: _Torneäl ven,

_Kal i xäl ven, _Lul eäl ven,

_Pi teäl ven, _Skel I efteäl ven,

_Vi ndel äl ven, _Umeäl ven,

_Ångermanäl ven, _I ndal säl ven,

_Lj ungan, _Lj usnan.

_Äl var i _Sveal and: _Kl aräl ven,

_Dal äl ven.

_Äl var i _Göta l and: _Götaäl ven.

=====

_Laxfi ske är en popul ärt i många
äl var och åar.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym sju av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym sju

_Siffran inom parentes hänvisar till
svartskriftsbokens sidor.

_Vikingatiden år #800--#1050

(#74) ..... #272

_Livet i vikingaby (#76) ... #275

_Vilka styrde och bestämde?

(#78) ..... #281

_Gudar, offer och blot (#80)

..... #289

_Birka -- en av de första

städerna (#82) ..... #297

_Vikingarnas skepp (#84) ... #304

_Vi kingafärder i öst och väst

(#86) . . . . . #308

::: #74 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi ki ngati den år #800--#1050

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Hi stori a

_Den si sta del en av j ärnå l d e r n

kal l as för vi ki ngati den. _Man brukar säga att den pågår i ci rka #250 år.

_Peri oden har fått si tt namn efter den här ti dens sj öfarare, vi ki ngarna.

_Trots att vi ki ngati den är en ganska kort ti dsperi od, har den fått stor betydel se för _Nordens hi stori a. _Ti l l stor del beror det

på att personer som levde långt senare, under slutet av #1800-talet, ville skapa en skrytsam bild av Norden. Någon hittade på ordet vikingatiden och skapade berättelser om att de nordiska länderna blev framgångsrika och betydelsefulla i slutet av järnåldern.

Vi kungarna beskrevs som äskiga sjörövare med horn på hjälmarna.

Bilden med hornen spred sig över världen och lever kvar hos många än idag. I verkligheten hade inte hjälmarna horn, men att många av

vi ki ngarna var skrämmande sj örövare,
tror man ändå stämmer.

::: #75 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapi tlet får du läsa om
é hur männi skorna levde under
vi ki ngati den
é vi l ka som styrde och bestämde
é vi ki ngarnas resor.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_En ki l l e i en bj örndräkt och en
tj ej i en vi ki ngadräkt. _Hon har
en hjä l m med två horn, ett ski nn
över ryggen, tuni ka, byxor och
stövl ar på si g.

-- _Jag ska vara vi king på
maskeraden.

-- _Men såg de verkligen ut sådär?

=====

::: #76 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Livet i vi kingaby

:::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Människorna på vi kingatiden var

bönder. _De bodde tillsammans i

byar, som här på bilden, eller i

ensamma gårdar. _I varje gård bodde

en familj. _Till familjen räknades

också husbondens föräldrar och andra

släktingar. _Det var livsviktigt att

ätten, släkten, höll ihop. _Den gav

#76

#275

trygghet. _Ätten tog till sammans
hand om fattiga eller sjuka
släktingar och skyddade mot fiender.

_Den som var rikast och mäktigast
i byn ägde den största gården och
det största skeppet. _I bland ägde
han mer än en gård, och ofta
bestämde han och hans ätt över flera
andra byar i trakten.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Med ljusstret fångade man fisk och
stenen höll ner fisknätet.

_Bildbeskrivning

_Foto av ett ljuster som ser ut

som en stor gaffel .

=====

_Alla arbetade

_I vikingabyn levde de flesta av jordbruk, jakt och fiske. _Då och då tog de sig till närmaste handelsplats för att byta sina varor med människor från andra byar. _De kunde också byta varor med varandra på gårdarna.

_Smeder tillverkade föremål av järn, som vapen och verktyg. _Deras verkstäder fanns vid handelsplatserna och i de större

gårdarna.

_Barn fick tidigt hjälpa till med gårdens olika sysslor, som att mata djuren och laga mat. _Allt som barnen behövde lära sig fick de visat för sig när de var tillsammans med de vuxna på dagarna. _Det fanns inte någon skola.

_Att vara träl

_På gården bodde också träl ar som skötte en stor del av arbetet.

_Träl ar var slavar som ägdes av husbonden. _De flesta träl ar var köpta eller tagna som krigsbyten.

_Både kvi nnor och män kunde vara
träl ar. _Även träl arnas barn
ti l l hörde husbonden, och han kunde
säl j a e l l e r ge bort dem om han
vi l l e.

_En kl ok husbonde var förmodl i gen
rädd om si na träl ar eftersom en
fri sk och stark träl var värdeful l .

::: #77 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Så här kunde en by med en
skeppshamn se ut under
vi ki ngati den. _Staket skyddar
odl i ngarna från betande dj ur.

_Uppe på en brant höj d vi d
hamni ni oppet har byborna byggt en
befästni ng. _Här kan de tända en
stor el d för att varna fol k i nåt
l and och sj äl va söka skydd om
fi ender anfal l er från havet.

_Bi l dbeskri vni ng

_Teckni ng av en vi ki ngaby som
l i gger vi d havet. _I byn syns
l ånga, l åga hus med stora tak.

_Runt dem l i gger odl i ngar.

=====

::: #78 :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Vilka styrde och bestämde?

::: :::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Husbonden ägde gården men det var hans fru, husfrun, som hade ansvar för gårdens skötsel. _Hon såg till att alla skötte sina arbeten och att det fanns mat till alla.

_I en kedja på husfruns dräkt hängde nycklarna till gårdens olika hus och förråd. _Nycklarna visade att det var hon som bestämde på gården.

_Mat och dryck

_Maten under vi ki ngati den var varierad och bestod av det som männi skorna kunde få från åkrar, natur och dj ur. _På åkrarna kunde man odl a bl and annat korn, råg och havre. _Man jagade, fi skade och pl ockade bär och frukt. _Dj uren på gården gav kött, mj öl k och ägg.

_Till maten drack man öl och vatten. _I bl and drack man även mj öd, som är ett slags vi n gj ort på honung.

_Maten måste bevaras

_Under somrarna skulle alla förråd fyllas på med mat som skulle räcka hela vintern. _Det fanns ingen kyl eller frys på den här tiden, men det fanns andra sätt att bevara maten: smör, kött och fisk kunde saltas, torkas, rökas eller gravas. _När man gravade maten grävde man ner den i kall jord. _Man kunde också syra maten och göra till exempel surströmming.

_Under vintern måste husfrun fördela maten extra noga, förråden

skulle ju räcka i flera månader.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bondefamilj under vikingatiden.

_Husfrun har gårdens nycklar i
handen.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en vikingafamilj.

_Mamman och dottern har långa
klämmingar på sig och över dem en
överklämming utan ärmar. _Mamman
har ett huckle på huvudet och en
mantel över axlarna. _Pappan har
en tunika, byxor och mantel över
axlarna. _På huvudet har han en

_De fria männen samlades vid tinget

_Alla fria män, det vill säga de män som inte var träl ar, kunde samlas vid möten som kallades ting.

_Vid tinget diskuteras och beslutas om sådant som rörde alla som bodde i bygden. _Den som var ledare för tinget kallades lagman.

_Tingets viktigaste uppgift var att fungera som domstol, alltså döma den som anklagades för ett brott.

_Det fanns inte skrivna lagar, utan lagmannen kunde lagarna utantill och läste upp dem på tinget.

_Ett sätt att slippa bli dömd var att låta flera mäktiga män intyga att den anklagade var en bra person.

_Det här gjorde förstås att ätten och byn var viktig och hade stor makt.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Anundshög utanför _Västerås är

_Sveriges största gravhög. _Högen

har använts som tingsplats. _Vem

som faktiskt blivit begravd i

_Anundshögen eller i någon av de

andra större högarna på platsen

vet man inte.

_Bildbeskrivning

_Foto av _Anundshög som är en ungefär nio meter hög backe. _Här syns också en skeppssättning. _Det är stora stenar som ställts i formen som en båt.

=====

=== _Textruta =====

_Många dog tidigt

_Även om människorna i släkten tog hand om varandra kunde det vara livsfarligt att bli sjuk under vikingatiden eftersom det inte fanns läkare eller mediciner. _En

_Foto. _Del av en bildsten,

figurer utmejslade i en stenski va.

=====

_Varför blir det oväder? _Varför

åskar det? _Liksom andra männi skor

funderade nordborna på sådana frågor

och undrade var sjukdomar, olyckor

och _missväxt kom ifrån.

_Nordborna hade sina egna

förklaringar. _De trodde att livet

och naturen var en strid mellan onda

och goda makter. _De onda makterna

var till exempel jättarna, som mest

höll till utanför männi skornas

värld. _Andra mystiska väsen var
trolld, vättar och tomtar som gömde
sig i skogarna och smög runt
gårdarna på natten. _De var farliga
och förde otur med sig. _Men
människorna kunde få hjälp av
gudarna och gudinnorna, de goda
makterna.

_Gudarna och gudinnorna liknade
människor, men var odödliga. _De
kunde gifta sig och några fick även
barn tillsammans med jättar och
människor.

@_Missväxt är när bonden får en

I ten skörd ett år eftersom grödorna växer dåligt. _Orsaker till missväxten kan vara för mycket regn, torka eller sjukdomar hos växterna.

::: #81 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Gudar och gudinnor

_De viktigaste av de manliga gudarna kallades asagudar, och den allra viktigaste asaguden var _Oden.

_Han var krigsguden. _Oden hade sin bostad i _Valhall. _Dit kom

människor och gudar som stupat i strid. _Där hade de det bra, fick dricka mjöd och äta hur mycket

gris kött de ville. _Köttet kom från en gris som hette _Särimner. _Det var en märkl ig gris -- den slaktades och åts upp på kväl len, men varje morgon var den levande igen.

_Frigg var den främsta av gudinnorna. _Hon var gift med _Oden.

_Tor var den starkaste av alla gudarna och hans vapen var en hammare. _När det åskade och blixtrade trodde människorna att det var _Tor som kastade sin hammare.

_Därför kallades han för åskguden.

_Frej och _Freja var

fruktbarhetsgudar. _Det betyder att de var viktiga både för att marken skulle få god skörd och för att människor skulle få många barn.

=== _Textruta =====

_Namnen påminner

_Gudarna _Tyr, _Oden, _Tor och

_Frigg har gett namn åt fyra av

våra veckodagar: tisdag (_Tyr

dag), onsdag (_Odens dag), torsdag

(_Tors dag) och fredag (_Friggs

dag).

_Gudarna dyker också upp i ortnamn

som _Odense (stad i _Danmark),

_Torshäl l a och _Fröl unda.

=====

_Offerbl ot

_Fl era gånger om året saml ades
männi skorna för att bl ota. _Vi d
bl otet dödade man dj ur för att ge
som offer till gudarna och
gudi nnorna. _Bl ota kunde man göra
anti ngen hemma på gården el l er på
större bl otpl atser.

_Innan ett krig kunde man bl ota
till _Oden för att be om hj äl p med
stri derna. _Höstbl otet var framför
all t till _Frej och _Frej a som tack

för årets skörd. _Då kunde man också
be _Skade om hjälp inför vintern.

_Skade var jaktens och vinterns
gudinna. _När det var som allra
mörkast på året firade nordborna
midvinterblot.

_En av de mest kända och största
blotplatserna låg vid _Uppsala. _Vid
den plats där man samlades fanns
gott om stora träd. _I dem hängdes
djuren som offrades.

_En völva var en kvinna som man
trodde kunde spå om vad som skulle
hända i framtiden. _För att kunna

spå behövde hon ha en särskild stav
i handen. _Freja var völvornas
särskilda gudinna.

::: #82 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Birka -- en av de första städerna
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här tror forskarna att _Birka
såg ut i början av #800-talet.

_Påarna i vattnet skyddade

_Birkeborgarna från anfäll utifrån.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar _Birka. _I en
vik finns cirka #50 små hus.

_Husen är byggda av trä med trätak
#82 #297

eller vasstak. _De har i nga
fönster.

_Runt _Birka finns ett högt staket
med flera utki kstorn. _Staketet
fortsätter ut i vattnet, det är
pålar som sticker upp så att det
bara finns en smal ingång för att
komma in i hamnen. _I vattnet
finns flera bryggor och båtar.

=====

_Några av de handelsplatser dit
vikingadens människor tog sig för
att byta varor med varandra växte
sig allt större. _På _Björkö i

_Mälaren låg handel splatsen _Birkasom brukar kallas _Sveriges första stad. _Det bodde mellan #500 och #1000 personer i _Birkas när staden var som störst.

_Husen låg tätt och vid de trånga gatorna hade de olika hantverkarna sina verkstäder. _Där tillverkade de bland annat kläder, kammar, skor, smycken och vapen. _Men där fanns också bondgårdar, och under somrarna betade husdjuren på ängarna utanför staden.

_Köpmän från när och fjärran

_På sommaren var _Birka en livlig handelsplats. _Då kom det många främmande skepp med köpmän från andra länder. _I _Birka kunde de handla till exempel järn, hudar, horn och pälsar. _På vintern, när isen lagt sig, kom köpmän från områden som låg nära men också från norra delarna av _Sverige. _Deras varor var lastade på slädar och kärlkar.

_Att det kom köpmän och

hantverkare till Birkka från hela
Europa och andra delar av världen
vet vi tack vare olika fynd som har
gjorts på platsen. Vid utgrävningar
i Birkka har man hittat arabiskt
silver, östeuropeiska pärlor, vackra
glasbägare, keramik och tyger.

I Birkka har man hittat isl äggar,
ett slags skridskor gjorda av
djurben. De knöts fast på fötterna.
Isl äggarna är små så man tror att
de framför allt har använts av barn.

_Vi ki ngar gav si g av

_Det var i nte bara köpmän från andra l änder som reste ut i världen.

_Även nordbor färdades l ångt. _De gav si g av för att bedri va handel , erövra nya l änder och för att pl undra. _Några av de som gav si g av kom att kal las vi ki ngar. _Var ordet vi ki ng kommer i från vet vi i nte säkert. _Kanske kommer det av ordet vi k, ett område med vatten som har l and på tre si dor.

_Vi ki ngarna hade i nga kompasser el l er kartor som kunde hj äl pa dem

att ta reda på vilket hål i de skul le
segl a åt. _I stäl let styrde de med
hjäl p av sol en och stj ärnorna.

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Det här är en rekonstrukti on, en
model l , av en fl i cka som l evde för
ungefär #1 #200 år sedan.

_Fl i ckans skel ett hi ttades i en
grav i _Bi rka. _Man har använt
skel ettet för att l ista ut hur
fl i ckan såg ut.

_Bi l dbeskri vni ng

_Model l av en fl i cka i kl ädd i en
röd l ång kl änni ng. _Under den röda

skepp. _Den typ som oftast förknippas med vikingatiden är de krigsskepp som kallas långskepp eller drakskepp. _Dessa var långa, smala och snabba.

_Se sväl i pappersbild.

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av ett vikingaskepp.

_Mitt i båten finns en mast för ett segel. _Seglen var tillverkade av ull.

_Längst fram i fören var skeppet ofta format som ett drakhuvud.

_Längst bak i aktern satt en stor

åra att styra båten med.

_På varje sida ror åtta män.

_Varje roddare hade en åra och satt på en kista där han hade sin utrustning. _Sköldarna hängdes på skeppets utsida.

_Århålen i skeppets sidor kunde stängas till med ett lock så att det inte skulle komma in vatten.

=====

::: #85 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ombord på skeppet

_Vi kinaskeppet var utrustat med långa åror. _Det fanns också ett

stort, fyrkantigt segel som hängde ned från en stång på masten.

_Skeppet hade inte någon köl under skrovet, utan var i stället helt platt undertill. _Därför kunde det färdas på grunt vatten och även dras fram på rullande stockar som man lade under båten.

_Skeppet var helt öppet så vi kingarna fick sova under bar himmel oavsett väder.

plundra.

_Vi kungar från _Danmark seglar
också de till _Irland och _England
och vidare till _Frankrike och
_Paris för att plundra. _Några
seglar runt _Spanien i
_Medelhavet.

_Från _Gotland seglar vi kungar
längs floderna _Dvina och _Dnepr
till _Kiev och genom _Svarta havet
till _Konstantinopel (_Istanbul
i dag). _När det inte går att segla
rullas skeppen på stockar eller
vagnar mellan floderna. _Längs

vägen i _Ryssl and handl ar de med
träl ar.

_Från _Bi rka segl ar vi ki ngar mot
_Novgorod och l ängs fl oden _Vol ga
ner ti l l _Kaspi ska havet. _Där
handl ades det med gl as och de
mötte arabi ska karavaner med varor
från _I ndi en och _Ki na. _Arabi ska
mynt, gul d och si l ver fungerade
som pengar.

=====

_Vi ki ngar från de östra del arna av
det som i dag är _Sveri ge segl ade
österut. _Vi ki ngar från de västra

delarna av _Norden, det vill säga
nuvarande _Danmark, _Norge och den
svenska västkusten, seglade
västerut. _De gav sig av för att
 hitta nya platser att bosätta sig
på, bedriva handel och för att
plundra.

_Handelsresor i öst

_Vikingar som for österut nådde
_Ryssland. _Med sig hade de järnmalm
och vapen som de handlade med.

_Efter att ha bytt järnet mot pälsar
och träl ar, kunde de fortsätta längs
floderna. _Några av dem följde

floden _Dnepr till _Svarta havet och
_Konstantinopel, som de kallade
_Miklagård. _I dag heter staden
_Istanbul. _Där kunde de byta till
sig lyxvaror som guld, glas och
kläder.

_Andra vikingar följde floden
_Volga till _Kaspiska havet. _Så
långt österut träffade de köpmän som
hade varor från _Indien och _Kina,
till exempel kryddor och siden tyger.

=== _Bilbeskrivning =====

_Schackpjäs av ben, som

föreställer en viking med hjälm,

sköld och svärd.

=====

::: #87 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Plundringsresor i väst

_Även de vikingar som färdades västerut handlade med olika varor.

_Bländ annat bytte de skinn och timmer mot vete och tyger. _Men de som åkte västerut plundrade också.

_Flera länder var vid den här tiden splittrade och svaga. _Frankrike saknade en stark härskare som kunde hålla ihop riket. _Det gjorde att vikingarna som kom dit lätt kunde

plundra befolkningen på rikedomar
och erövra mark. _Hundratal s
vi kinaskepp kunde anfälla
samtidigt. _Sådana plundringsresor
kallas vikingatåg.

_Under hela vikingatiden, i mer än
#200 år, drabbades _England,
_Skottland, _Irland och _Frankrike
av vikingarnas ständiga överfall och
plundringar.

_När vikingarna hade plundrat
gårdarna och kyrkorna på rikedomar
hände det att de dödade befolkningen
eller tog dem som fångar för att bli

trälar.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vi dplundringarna brände

vikingarna ner gårdar, kyrkor och
andra byggnader.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar att vikingarna
slags med svärd eller yxa och
sköld.

=====

_Vikingarnas egna riken

_Många vikingar återvände aldrig
till Norden. _En del av dem dog
under sina resor och en del stannade

som soldater hos mäktiga män. _Några
vikingar byggde egna städer som blev
viktiga mötesplatser för köpmän.

_Andra vikingar stannade och
grundade egna riken:

_I @_Ryssland härskade vikingar i
stora områden. _Novgorod och _Kiev
var de viktigaste städerna. _Här
kallades vikingarna ruser och av det
har det blivit namnet _Ryssland.

_I @_England och i delar av
_Irland och _Skottland härskade
nordiska stormän på #1000-talet.

_Från den tiden finns en del

nordiska ord kvar i engelskan, till exempel window (= vindöga, som är det gamla nordiska ordet för fönster).

@_Normandie är ett landskap i norra _Frankrike -- namnet kommer av nordmän. _Vikingarna fick bosätta sig där om de lovade befolknigen i _Normandie att försvara dem mot anfäll från andra vikingar.

=== _Textruta =====

_Egna namn på områden

_Vikingarna kallade _Ryssland för

_Gårdarrike. _Arabernas land

kal I ade de _Särkl and och _Afri ka

kal I ades _Bl ål and.

=====

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym åtta av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åspsm. se

_Innehåll till volym åtta

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_På jakt efter ny mark (#88)

..... #319

_Länder bildas i _Norden (#90)

..... #327

_Källor: _På jakt efter vad

som är sant (#92) ..... #336

_Källor: _Skrivna källor om

vi kingar (#94) ..... #346

_Ute i världen: _Det arabiska

riket (#96) ..... #353

västerut och kom på så vis till

_Grönland.

_Runt år #1000 nådde två av _Erik
_Rödes barn, _Leif _Eriksson och
_Frejdis _Eriksdotter, ända till
nuvarande _Amerika. _De reste dit i
omgångar tillsammans med grupper av
vikingar. _De kallade de sydligaste
delarna av det nyupptäckta landet
för _Vinland. _Där träffade de
människor som redan bodde där.

_Vissa möten gick bra och de kunde
leva och handla fredligt med
varandra. _Andra möten slutade i

stri di gheter och de blev tvungna att
ge upp försök att bosätta sig där.

=== _Bil text/beskrivning =====

_Kvinnorna _Frejdis _Eriksdotter

och _Gudrid _Torbjörnsdotter var

två av huvudpersonerna i

berättelserna om vikingarnas resor

till _Vinland. _De var med i en

grupp vikingar som försökte

bosätta sig i det nya landet.

_Bil dbeskrivning

_Målning som visar två

vikingakvinnor, en av dem håller i

ett spädbarn.

_De har på sig långa
underklänningar och över den en
hängsleklänning. _Den hålls uppe
vid axlarna med två spännen,
spännbucklor. _På huvudet har de
var sitt huckle/slöja.

=====

=== _Bildbeskrivning =====

_Kartan visar områden som
vikingarna tog sig till under sina
resor västerut.

_Vikingabygderna i _Norden var
längs _Norges kust, _Danmark och
södra _Sverige. _Nya bosättningar

fanns i södra _Fi nl and, _I sl and,
södra _Grönl and, _Skottl and,
_Engl and, _I rl and och norra
_Frankri ke, i _Normandi e.

_Med på kartan fi nns också del ar
från nordöstra _Ameri ka:

_Hel l ul and, _Markl and och _Vi nl and
(_Newfoundl and) men där fi nns i nga
bosättni ngar.

=====

::: #89 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför gav si g vi ki ngarna av?

_Vi ki ngarna skrev i nga brev el l er
böcker som kan berätta hur de tänkte

och planerade. _För att förstå
orsakerna till varför vi kungarna gav
sig av, behöver historikerna lägga
pussel och gissa.

_Det man vet är att befolkningen i
_Norden ökade under vikingatiden.

_Det gjorde att marken och maten
inte räckte till. _I en familj med
många barn fick ofta den äldsta
sonen ta över gården. _Familjens
andra barn kunde därför behöva
flytta till nya områden.

_Andra vikingar gav sig av för att
de hamnat i bråk eller var oense med

dem som hade makten. _De l ängtade
efter fri het att få bestämma sj äl va
över si na l i v.

=== _Bi l dtext =====

_0sebergsskeppet är ett skepp från
vi ki ngati den. _Det har grävts fram
ur en gravhög och fi nns nu på ett
museum i _0sl o.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vikingarna nådde fram till

_Newfoundland i nuvarande _Kanada.

_De bosatte sig inte där, men

använde platsen för att laga

båtar, vila och packa om innan de

färdades vidare. _Man har hittat

spår av långhus, verkstad och

smedja på platsen. _Husen har

rekonstruerats, alltså byggts upp,

för att visa hur det kan ha sett

ut.

_Bildbeskrivning

_Foto av ett nybyggt långhus. _Det är ett långt hus som har ett jättestort tak av gräs. _Väggarna är väldigt låga. _I taket finns fyra hål för rök att gå ut. _Huset har inga fönster men två dörrar.

=====

::: #90 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Länder bildas i _Norden

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_De nordiska länderna fanns inte på vikingatiden utan folken hörde hemma i sina landskap. _Varje landskap hade egna lagar och styrdes av

tinget. _Vid tinget fick alla fria
män som ägde jord delta. _Lagmannen
ledde tinget med stöd av lagarna. _I
slutet av vikingatiden slögs
landskapen i hop och kungarikena
_Danmark, _Norge och _Sverige
bildades.

_Kristendomen kommer till _Norden

_En orsak till att kungarna kunde
skaffa sig makt över större områden
var att de lämnade den gamla tron på
asagudarna och i stället valde att
bli kristna. _Med kyrkans hjälp
kunde kungen styra folket och

behålla makten.

_Kristna människor i andra länder hade länge försökt att få nordborna att bli kristna. _Det gjorde de genom att skicka ut _missionärer, oftast präster från _Tyskland eller _England, för att lära nordborna om den kristna tron. _En av de missionärerna hette _Ansgar. _Han besökte _Björka två gånger under #800-talet.

_Norden blev inte kristet helt plötsligt. _Det var en långsam förändring som skedde olika snabbt i

olika delar av _Norden. _Under lång
tid fanns både asatron och
kristendomen parallellt, det vill
säga sida vid sida.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Jellingestenen är en stor runsten
som kan ha varit färglagd på det
här viset. _Stenen restes av
_Danmarks kung _Harald _Blåtand
och berättar om hur han såg till
att danskarna blev kristna.

_Bildbeskrivning

_Teckning. _En runsten med en

inhuggen bild. _Bilderna är färglagd

med starka färger. _Den
förestäl l er _Jesus på korset
omgi ven av sl i ngor och knutar.

=====

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Torshammare i si l ver från
_Uppsal a.

_Kors i si l ver från _Bi rka.

_Bi l dbeskri vni ng

_Två hal sband. _En hängande
hammare och ett kors med en
_Jesus-fi gur.

=====

@_Missionär är en person som är utsänd för att berätta om sin tro i ett annat land.

::: #91 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ol of _Skötkonung

_Ol of _Skötkonung hette en av _Sveriges första kristna kungar.

_Han blev kung över både _Svealand och _Götaland. _Hans rike kallades

_Svea rike och det var så namnet

_Sverige kom till. _Kung _Ol of lät

döpa sig, alltså visa att han var

kristen, omkring år #1000. _Han fick

dock inte hela folket med sig. _På

många hål i offrade männen skorna i ängen
till _Oden samtidigt som de också
trodde på _Jesus.

_Från omkring år #1050 blev
kristendomen den mest betydande
religionen i _Sverige. _Därefter har
alla kungar och drottningar i landet
varit kristna.

=== Bildtext =====

_Olaf _Skötkonung lät tillverka de
första svenska mynten. _De hade en
bild av kungen på ena sidan och
det kristna korset på den andra.

_Mynten gjordes i staden _Sigtuna

vi d _Mäl aren.

=====

_Kata i _Varnhem

_I _Varnhem i _Västergötland har man hittat kristna gravar och spår av en träkyrka från slutet av #800-talet och början av #900-talet.

_Intill de äldsta gravarna var en kvinna begravd i en stenkipta.

_Kvinnan hette _Kata och dog någon gång på #1040-talet. _Man känner till hennes namn eftersom det finns en text på stenloppet till kistan.

_Det står: _-"_Kättill gjorde denna

sten efter _Kata sin hustru _Torgi Is
syster" i .

_Katas grav är den finaste graven
på platsen så man tror att hon var
en viktig person i samhället.

_Hennes man _Kätti I hade den näst
finaste graven. _Katas skellett är
väl bevarat. _Hon verkar ha levt ett
gott liv och dog vid #30--#35 års
ålder.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kata har rekonstruerats i form av
en docka i full storlek. _Genom
att studera hennes skellett har man

noga efter spår och bevis på när och var någonting har hänt och varför det har hänt, nästan som en detektiv. _Sådana spår och bevis kallas historiska källor.

_Arkeologer gräver efter spår

_Eftersom det knappt finns några skrivna källor från forntiden, vet vi inte så mycket om hur det var här då. _Historikerna får i stället fråga arkeologerna. _Arkeologer är forskare som undersöker spjutspetsar, krukskärvor, smycken och annat som de hittar i jorden.

_Sedan får arkeologerna och historikerna lägga pussel med sina kunskaper.

_Arkeologerna måste vara försiktiga när de gräver ut fynd i jorden. _På bilden här nedanför gräver de fram ett skelett som sedan kan undersökas vidare av en osteolog. _Osteologer är experter på skelett från djur och människor.

_Genom att studera skelettet kan de ta reda på information om bland annat personens ålder, kroppslängd, kön och matvanor. _I bland kan de

Lista ut hur personen dog.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto av arkeologer som försiktigt gräver fram ett skelett ur jorden.

=====

_Vad är källor?

_Det finns två sorters källor:

é @_Saker man kan ta på, till

exempel skelett, vapen och verktyg som man hittar vid utgrävningar av gravar och boplatser.

é @_Skrivna källor, till exempel

brev, kartor och dagböcker.

_Interviewer räknas också till

skrivna källor.

_Det räcker inte med att bara leta upp källorna. _Historikerna måste också gissa ibland, då det ofta saknas viktiga pusselbitar. _Ju längre bakåt de kommer i tiden, desto mer måste de gissa.

_Forskarnas gissningar kallas teorier.

=== _Textruta =====

_Historien skrivs om med

__DNA - teknik

_Forskare kan numera undersöka

spår av __DNA i delar från skelett

som arkeologer hittat. ___DNA är ett kemiskt ämne som innehåller information om hur varje levande varelse ska byggas upp.

_Med hjälp av de här undersökningarna och olika beräkningar som datorer kan göra åt oss, kan vi få reda på ny kunskap om människor som levde för länge sedan. _Det gör att historien hela tiden får skrivas om.

=====

::: #93 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Det finns spår från forntiden som
syns i naturen än i dag, till
exempel gravar. _Den här graven i
_Haväng i _Skåne är från
stenåldern. _Gravar där stenar
läggs på varandra på det här
sättet kallas stenkammargravar
eller megalitgravar. _Vid
utgrävningen hittade man skelett
från människor och en yxa av
flinta.

_Bildbeskrivning

_Foto av stenar som har lagts så
det blir som ett litet hus.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här hjälmen från järnåldern
har hittats i en grav i Vendel i
Uppland. I början av #900-talet
smiddes hjälmar i ett stycke
järn. De kunde vara dekorerade
med plattor av silver, guld och
brons som föreställde olika gudar
och djur.

_Bi l d beskri vni ng

_Foto av en hj äl m. _Den har ett skydd för näsan och runt ögonen.

_Mi tt på huvudet fi nns en l i ten tupp kam.

=====

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Den här äl gen av sten är från slutet av stenå l dern och användes för #4000--#6000 år sedan. _Den är hi ttad i _Al unda i _Uppl and, men man tror att den är ti l l verkad i _Karel en som l i gger vi d gränsen mel l an _Fi nl and och _Ryssl and.

_Anledning till att man tror att den kommer därför är dels att just den sortens grönsten som den är tillverkad av finns i det området, dels att många liknande föremål har hittats där.

_På undersidan sitter ett hål som visar att älgen har suttit på ett skaft. _Troligtvis användes denna yxa vid högtidliga ceremonier.

_Bildbeskrivning

_Huvud och hals av en älg.

=====

::: #94 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källor: _Skrivna källor om vikingar
::::::::::::::::::::::::::::

_Att forska i historia är som att
lägga ett spännande pussel. _Hur man
levde i äldre tider har forskarna
till stor del fått fram genom
utgrävningar, som i _Birka och
_Varnhem. _Men om det finns kvar
något skrivet, till exempel gamla
brev och dagböcker, kan de källorna
ge helt annan information än vad
föremål och skellett kan ge.

_Forskarna använder all information
de har, jämför och granskar

noggrant, när de lägger sitt pussel .

=== _Bilddtext/beskrivning =====

_På den här runstenen i _Släbro i

_Nyköping står det: "_Håmund och

_Ulvraste denna sten efter _Rolv,

sin fader, _Öborg efter sin man.

_De ägde byn _Släbro. "

_Bilddbeskrivning

_Runsten är en sten som står upp.

_På den finns runor ristade i

rader. _Raderna går i lodräta

rader och högst upp på stenen syns

ett ansikte med skägg.

=====

_Runstenarna berättar

_Runorna var den första skriften i
_Norden. _De var kantiga bokstäver
som ristades in i trä, ben och annat
hårt material. _Att rista i sten
blev vanligare under vikingatiden då
mäktiga och rika kunde beställa
runstenar till minne av någon som
dött. _Runstenarna ställdes upp på
väl synliga platser och spred sina
bilder och budskap till de som
färdades förbi.

_På vikingatiden fanns
specialiserade runristare som
#94

#348

förmodligen i vände sig på att resa runt och rista stenar.

::: #95 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Munkarna skrev om vi kungarna

_Den #8 juni år #793 anföll norska vi kungar klostret _Lindisfarne på

_Englands östkust och plundrade det.

_På klostret levde kristna munkar.

_När vi kungarna anföll klostret dödade de flera av munkarna och

tvångade resten att fly. _De som

överlevde skrev ungefär så här om

händelsen:

_I #350 år har vi och våra

förfäder bott i detta underbara
land, men aldrig tidigare har ett
sådant skräckväldet rått i

_Britanni en som det vi nu utsätts
för. _Vi trodde inte att det var
möjligt att göra en sådan sjöresa.

_Klostret _Lindisfarne är i dag en
ruin, en förfallen byggnad.

_Araben i bn _Fadlans möte med
vikingarna

_Araben _Ahmad i bn _Fadlan har
skrivit en reseberättelse som är en
viktig källa. _År #922, när
i bn _Fadlan var i _Ryssland, stötte

han på vi kingar vid floden _Volga.

_Så här, ungefär, skrev han:

_De (vi kingarna) bor i ett stort
tältläger vid _Volga. _En morgon får
jag vara med när de tvättar sig. _En
trälkvinna kommer in till männen i
tältet med ett fat vatten. _Hennes
herre, hövdingen, tar fatet och
tvättar sitt ansikte, händer och
hår. _Han snyter sig och spottar i
fatet. _Sedan ger kvinnan fatet till
näste man som gör likadant. _Så går
samma fat runt tills alla männen är
färdiga.

_Sagorna skrevs ner

_Människor har i alla tider berättat sagor för varandra. _Man lärde sig sagorna utantill. _De berättades från förälder till barn, om och om igen. _På _Island skrevs några av sagorna ner under #1200-talet. _Författarna till de olika sagorna är oftast okända, men en av författarna vet vi namnet på. _Han hette _Snorre _Sturlasson och skrev bland annat boken

_Heimskringla. _Den innehåller

berättelser om flera av de nordiska
#95 #352

kungarna. _Fl era av de i sl ändska
sagorna bl andar hi stori sk fakta med
fantasi . _Därför är det svårt att
veta hur sanna sagorna är.

=== _Bi l dtext =====

_En si da ur boken _Hei mskri ngl a,
skri ven ci rka år #1230.

=====

::: #96 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ute i vär l den: _Det arabi ska ri ket
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_På den stora hal vön _Arabi en fanns
då som nu ett fol k som kal l as
araber. _På den här ti den l evde de
mest i öknen med si na dj ur. _Några
#96 #353

var köpmän och transporterade varor genom de arabiska öknarna. _Till lastdjur hade de dromedarer. _Dessa brukade kallas "öknens skepp".
_Muhammed grundade islam
_På #600-talet grundade den arabiske köpmannen _Muhammed en ny religion som fick namnet islam. _När _Muhammed dog år #632 ville kaliferna, som var en sorts arabiske stormän, sprida islams lära till andra länder. _Och de lyckades verkligen. _Hundra år efter _Muhammeds död hade araberna erövrat

_Mel l anöstern, _Nordafri ka och
_Spani en. _Männi skor som gi ck över
ti l l den nya rel i gi onen kal l ades
musl i mer.

_I mi tten av #700-tal et härskade
araberna över ett av de största
ri kena någonsi n. _Det arabi ska ri ket
nådde från _Atl anten i väster ti l l
_I ndi en i öster. _I stora del ar av
det här området är arabi skan
fortfarande det största språket.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Karta som vi sar arabernas
handel svägar.

_Arabernas rike är runt södra
_Medelhavet, _Arabiska halvön och
_Sydvästasien (_Melanöstern).

_De handlar med _Vikingarna i
norr, _Västafrika, _Indien och
_Kina.

_Araberna använde dromedaren som
lastdjur när de färdades genom de
stora öknarna i _Afrika och
_Asien.

_Arabiska silvermynt från
#1000-talet har hittats i
_Sverige.

=====

_Araberna spred kunskap

_Genom handeln och kriget fick araberna kontakt med många andra folk och länder och utbytte kunskaper inom bland annat matematik och astronomi, alltså vetenskapen om rymden. _De visste också mycket om läkande växter och om hur man kunde bota sjuka.

_Det var araberna som lärde människorna i Spanien att odla apelsiner, citroner, ris och bomull.

_Vi kinnarna och den arabiska världen

_Många vinnar hade ett stort
intresse för den arabiska världen.

_Man kan se det i detaljer på kläder
och smycken från den här tiden.

_Vi d arkeologiska utgrävningar i

_Sverige har man hittat mängder av
silvermynt med arabiska bokstäver

på. _Mynten är tillverkade i området
på och runt den arabiska halvön.

_I bland gjorde nordborna om mynt med
arabisk skrift till hängsmycken.

_Det hände också att de försökte få
föremål att se mer österländska ut

genom att rita dit text som härnade
arabiska bokstäver.

=== _Bildtext =====

_Den här ringen hittades i en grav
i _Birka och visar att människa
där hade kontakt med den arabiska
världen. _Ordet _Allah, det
arabiska ordet för _Gud, är
inristat i stenen.

=====

_Schackspellet

_Den äldsta bevarade beskrivningen
av ett parti schack är från
#900-talet e. _Kr. och beskriver ett

schackparti som spelas mellan en
historiker från Bagdad och en elev.
Men tidigare versioner av schack
fanns förmodligen tidigare än så.
Man tror att spelet från början kom
från Indien. Araberna lärde sig
spela schack och spred spelet över
hela sitt rike, inklusive södra
Europa. Därifrån fördes spelet
vidare till resten av Europa.

=== _Textruta =====

_Arabi ska si ffror

_Sättet att skri va våra si ffror är ett arv från araberna. _Ordet si ffra kommer från arabi skan och betyder egentl i gen nol l a.

#0 #1 #2 #3 #4 #5 #6 #7 #8 #9

=====

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym nio av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym ni o

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Vad är religion? (#98) . . . . . #362

_Religion förklarar och ger
regler (#100) . . . . . #365

_Ursprungsfolkens religioner
(#102) . . . . . #374

_Samernas gamla religion
(#104) . . . . . #382

_Fornnordisk religion (#105)
. . . . . #387

_Fördjupning: _Efter döden
(#106) . . . . . #391

_Vad är religion?

::: ::

_Religiönskunskap

_Människor har i alla tider funderat över frågor om livet, naturen och varför vi människor finns till.

_Religionerna har varit människornas sätt att försöka besvara de här svåra frågorna.

_De allra första religionerna växte fram innan människor hade börjat bosätta sig. _Naturen och djuren var viktiga och religionen

blev ett sätt att förklara hur allt hänger ihop. _Ett exempel på en sådan religion är samernas gamla religion.

_För människor som var bönder var marken och skörden viktig. _Den fornnordiska religionen är ett exempel på en religion där man bad till gudarna om att skörden skulle bli stor.

::: #99 :::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é vad religion och livsåskådning är é varför vi behöver kunskap om

rel i gi oner

é några ti di ga rel i gi oner.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Tre ki l l ar och tjejer pratar:

-- _Tänk vad många stj ärnor och

pl aneter det fi nns. _Undrar om det

fi nns l i v på fl er pl atser än här.

-- _Jag undrar varför vi männi skor

fi nns j ust här på j orden.

-- _Ja, och vad händer när man

dör?

=====

_Männi skor har al l t i d behövt
berättel ser

_Vi männi skor ski l j er oss från
dj uren på fl era sätt. _Ett sätt är
att vi använder språket för att
berätta hi stori er, beskri va
fantasi er och tankar för varandra.

_Vi har i al l a ti der skapat konst,
musi k och hi stori er för att göra
li vet ro l i gare, vackrare och mer
spännande. _Nuförti den kanske vi ser
en fi l m el l er läser en bok. _Förr
berättade och sj öng man hi stori er
muntl i gt och skapade bi l der med vad
#100 #366

man kunde hitta.

_Berättelserna förklarar för oss hur världen, livet och människorna fungerar. _Om vi till exempel hör en berättelse om en person som beter sig illa och som därför får leva ensam, kan vi kanske själva undvika att göra samma misstag. _På så sätt lär vi oss saker genom berättelserna.

_Berättelser, riter och idéer samlas i religionen

_Människor har i alla tider använt sig av berättelser för att bygga

samhörighet och gemenskap. _På samma sätt har ceremonier och riter kunnat skapa gemenskap. _En rit är ett bestämt sätt att utföra något inom en grupp, till exempel att man döper ett nyfött barn eller när ett fotbollslag samlas för att ropa ett lagrop före match. _En grupps berättelser, riter och idéer kan ordnas i det vi kallar för religion.

_Religionen skapar gemenskap mellan människor som tror på samma sak. _Den kan också vara en viktig del av en persons identitet.

_Rel i gi on hj äl per ti l l att förkl ara
vem man är och vad man tycker är
vi kti gt i l i vet.

=== _Textruta =====

_Rel i gi oner handl ar om:

é tron på gud, gudar el l er andra
högre makter,

é att berätta hur vi ska vara mot
varandra,

é att hjäl pa oss att förstå
världen, l i vet och döden

=====

_Varför behöver vi ha kunskap om religioner och livsåskådningar?

_Frågor om religioner och

_Livsåskådningar är viktiga för många människor i världen, oavsett om man tror på en gud eller inte.

_Det finns flera anledningar till att man läser religionskunskap i skolan:

_Kristendomen påverkar vårt samhälle

_I Sverige har kristendomen varit den största religionen sedan vikingatidens slut. _För hundra år

sedan tillhörde #99 % av Sveriges befolkning den kristna kyrkan. I dag ser det annorlunda ut. Flera andra religioner finns representerade och många människor har valt att inte tro på något. Ändå märks fortfarande kristendomen mycket i vårt samhälle. Den påverkar hur våra lagar skrivs, vilka traditioner vi har och vilka helgdagar vi firar.

_För att kunna välja behöver du ha kunskap

_Religiönsfrihet är inskriven i

_Sveriges grundlag. _Det betyder att alla har rätt att tro på vad de vill. _För att man ska ha möjlighet att kunna välja behöver man ha kunskaper om hur människor lever och tänker i olika religioner.

_Du behöver förstå och respektera andras tro

_Kunskap om olika religioner gör att man kan förstå andra människor bättre. _Sverige ligger i topp bland
#101 #372

I änder i _Europa när det gäller
religiös mångfald. _Det betyder att
det lever många människor som
tillhör olika religioner och
livsåskådningar nära varandra i
_Sverige. _Vi behöver kunna förstå
och respektera varandra.
@_Livsåskådning betyder ungefär
'genomtänkt syn på livet'. _De
livsåskådningar som blandar in något
gudomligt kallar vi religioner.
_Religioner innehåller
livsåskådningar men alla
livsåskådningar behöver inte vara

rel i gi oner.

_I svåra stunder, kanske när något hemskt har hänt, brukar männi skor vilja samlas och sörja tillsammans.

_Då kan rel i gi onen fungera som ett stöd och ge tröst.

_Kan man se på en männi ska om hen tror på en gud, flera gudar eller ingen gud alls?

::: #102 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ursprungsfol kens rel i gi oner
::

_De allra äldsta rel i gi onerna växte fram långt innan männi skor började bosätta sig i byar och samhällen.

_De kallas ibland för

ursprungsfolken religioner eller
naturreligioner.

_Vad är ett ursprungsfolk?

_Ursprungsfolk kallas folkgrupper
som har bott i ett område långt
innan andra människor drog gränser
och bestämde att det skulle finnas
ett land där. _Många har också levt
som . nomader och flyttat efter sina
djur eller de djur som de jagade.

_Runt om i världen finns flera
tusen folk som räknas till
ursprungsfolk. _Det ursprungsfolk

som finns i _Norden är samerna.

_Ursprungsfolkens historia är ofta lika eftersom folken levde i samspel med naturen och var beroende av den.

_De jagade, fiskade och samlade vad naturen gav. _Det gör också att deras religioner har mycket gemensamt, fast de kommer från helt olika delar av jordklotet.

_I dag har de flesta ursprungsfolken blandats upp med andra folkgrupper. _På många håll finns bara rester kvar av det gamla sättet att leva nära naturen och

rel i gi onen.

_Sol en är vi kti g i många gaml a
rel i gi oner.

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_I nui ter är ett fol k som l ever i
det norra pol arområdet, _Arkti s.

_Tradi ti onel l t har de l i vnärt si g
hel t på j akt och fi ske.

_Bi l dbeskri vni ng

_Foto. _En i nui tkvi nna med hund i
snöi gt l andskap. _Hon har kl äder
av tj ock pä l s.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Totempålar restes av

ursprungsfolk i _Nordamerika.

_Figurerna föreställer de heliga

djur som kopplas till släkten.

_Den här totempålen står i

_Vancouver i _Kanada.

_Bildbeskrivning

_En hög trästolpe med snidade och

målade figurer. _Alla föreställer

djur. _Högst upp sitter en örn med

utbredda vingar.

=====

@_Nomader kal l as fol k som i nte är
bofasta utan fl yttar från pl ats ti l l
pl ats.

::: #103 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Al l t hänger i hop

=== _Bi l dtext =====

_Den här kvi nnan i _l daho i
nordvästra __USA hör ti l l ett
ameri kansk t ursprungsfol k som
heter _Shoshone-_Bannock.

=====

_Gemensamt för ursprungsfol kens
rel i gi oner är att al l t beskri vs som
en hel het. _Männi skan och naturen,

de levande och de döda, det naturliga och det övernaturliga -- allt hänger ihop och är beroende av varandra. För att världen ska fungera måste alla delar vara i balans.

Det gudomliga visar sig i naturen. Därför känner ursprungsfolken stor respekt för både djur och växter. Särskilt viktiga är de djur man jagar och är beroende av för att överleva.

Många ursprungsreligioner visar också stor respekt för sina döda

förfäder, alltså de människor som
levt på jorden före dem. _Man menar
att de döda på något sätt finns kvar
bland de levande. _Kroppen dör men
själ en lever vidare. _Gränsen mellan
levande och döda är inte så tydlig.

=== _Textruta =====

_Vad är en själ?

_Många menar att alla människor
har en själ. _Själ en har att göra
med tankar, känslor och andra
egenskaper som inte syns och som
ofta handlar om vår personlighet.

_I ursprungsfolkens religioner

tror man ofta att även djuren och naturen har själar. _Vissa menar att när kroppen dör så lever själen vidare.

=====

@_Övernaturligt är något som inte går att mäta eller uppfatta på vetenskapligt sätt. _Det kan vara magiskt och svårt att förklara.

::: #104 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Samernas gamla religion
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Det ursprungsfolk som finns i

_Norden är samerna. _Samerna levde

länge som nomader och flyttade under
#104 #382

året mellan olika platser för att jaga och fiska. _De följde vil drenens vandring och var beroende av naturen för att överleva. _Att samerna var beroende av naturen och djuren märktes i religionen. _Man trodde att olika väsen kunde visas i landskapet -- i sjöar, fjäll och stenblock.

_Björnen var ett särskilt viktigt djur och sågs som helig. _När någon hade dödat en björn var det viktigt att begrava björnens ben på rätt sätt. _Man hoppades att den skulle

berätta hur väl den blivit behandlad
och sända nya björnar till samerna.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Renen har i alla tider varit en
viktig del av den samiska
kulturen.

_Bildbeskrivning

_Foto av renar. _De är ett
hjorddjur med stora horn på
huvudet.

=====

_Två själar

_Samerna ansåg att både djur och
människor har två själar: en

kroppssjäl och en fri själ .

_Kroppssjäl en gjorde så att kroppen
levde. _Fri själ en kunde lämna
kroppen och ge sig ut på långa
resor. _När en människa dog lämnade
båda själarna kroppen.

_Nåj den

_Nåj den var en person bland
samerna som hade övernaturliga
kunskaper och som därför kunde ha
särskild kontakt med det heliga.

_Nåj den kunde få sin fri själ att
lämna kroppen och resa till andra
världar, kanske till himlen eller

underjorden. _Men först måste nå den komma i trans. _Som hjälp för att komma i trans användes jojken och trumman. _Att jojka är ett speciellt sätt att sjunga på. _Trumman var tillverkad av renskin och dekorerad med symboler. _Vanliga motiv var väsen, renarna och jakten.

_Under transen kunde nå den i bland se in i framtiden. _Det kunde handla om faror som hotade eller hur man skulle göra för att få en lyckad jakt.

_Nå den ansågs även kunna bota

sjukdomar.

@_Trans _En person som är i trans har ingen uppmärksamhet på omgivning, utan är helt koncentrerad på sina egna tankar och drömmar. _Under transen upplever vissa människor kontakt med övernaturliga krafter.

::: #105 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fornnordisk religion

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Under forntiden i _Norden trodde

bondebefolkningen på många olika

gudar och gudinnor. _De olika

gudarna och gudinnorna hade olika

uppgifter. _Några kunde till exempel hjälpa människorna med att få god skörd, andra kunde ge framgång i krig, jakt eller fiske.

_Asgård, _Midgård och _Utgård

_Människorna i _Norden tänkte sig att världen var uppdelad i tre delar. _Världens centrum var _Asgård där gudarna och gudinnorna bodde.

_Utanför _Asgård låg _Midgård, som var människornas hem. _I ytterkanten av _Midgård låg djupa, mörka skogar som skilde människorna från den yttersta delen av världen, _Utgård.

_I _Utgård bodde jättar och andra
varelser som kunde vara farliga för
både gudar och människor. _Utanför
_Utgård låg havet och nere i
havsdjupet trodde man att den hemska
_Midgårdsormen simmade runt. _Den
kunde nå runt hela världen.

_Mitt i _Asgård, i världens
centrum, växte trädet _Yggdrasil.
_Det var en ask som hade grenar som
sträckte sig över hela världen.
_Alla världens floder rann ut från
_Yggdrasil.

_Efter döden

_Efter döden kunde männen skörna hamna på olika platser. _Den som dött av ålderdom eller sjukdom kom till underjorden. _Där härskade gudinnan _Hel. _De som drunknade hamnade hos havsdjupets gudinna _Ran. _Krigare som dött i strid kunde få komma till _Odens _Valhall.

_Namn från den fornnordiska religionen används än i dag, till exempel i veckodagarnas namn och i namn på orter och gator.

::: #106 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Fördjupning: _Efter döden

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Människor har i alla tider undrat vad som händer efter döden. _Lever vi vidare någon annanstans? _Ingen vet säkert, men alla världens religioner har uppfattningar om döden och vad som händer efteråt.

_I dag finns det kvar spår av vad människor trodde för länge sedan.

_Gamla gravplatser och traditioner ger oss inblickar i vad människor som levde för mycket länge sedan

föreställde sig skulle hända med den
#106 #391

döde.

_Al es stenar

_På en höj d ovanför havet i

_Kåseberga i _Skåne står #59

mysti ska stenbl ock. _De kal l as _Al es

stenar och bi l dar formen av ett

skepp, fg meter l ångt och #19 meter

brett. _Pl atsen har använts för att

begrava döda.

_Skeppssättni ng kal l as en sådan
gravpl ats.

_Det fi nns många skeppssättni ngar
i _Sveri ge men _Al es stenar är den
största. _Stenbl ocken stäl l des upp

här på järnåldern, någon gång mellan år #500 och år #900. _Men man har hittat spår av ännu äldre gravar här.

_Vissa forskare tror att stenblocken placerades som ett skepp för att hjälpa de döda att resa till dödsriket _Helheim. _På järnåldern trodde man att de som dött av ålderdom eller sjukdom hamnade där.

_I den om en sjö eller älv som gräns till de dödas rike har funnits i många gamla religioner. _I forntidens _Grekland trodde man på

ett dödsrike som kallades _Hades.

_För att komma dit korsade den döde
floden _Styx.

::: #107 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Hal l oween

_Många tror att hal l oween, den
#31 oktober, är en ameri kansk
tradi ti on. _Men hal l oween kan ha
börjat med vi ki ngafesten höstbl ot.

_På #700-talet kom vi ki ngar till
_I rl and och _Skottl and. _De tog med
sig tradi ti onen med höstbl ot.

_Kel terna, det vill säga fol ket som
bodde på _I rl and och i _Skottl and,

firade en höstfest som hette samhain. _De trodde att mörka, farliga krafter var i farten under samhain-natten. _Snart smälte höstblotsfesten och samhain i hop. _Så småningom började samhain att kallas för halloween på _Irland och i _Skottland.

_På #1800-talet utvandrade många irändare till __USA. _I sitt nya hemland fortsatte de att fira halloween. _Så småningom spreds halloweenfirandet till andra amerikaner.

_På #1990-talet började många i
_Sverige fira Halloween genom att
klä ut sig och skrika "_Bus eller
godis?".

_Under _Halloween har det blivit
tradition att gräpa ur och dekorera
pumpor.

_Alla helgons dag

_När människa i _Norden blev
kristna fick de en ny kristen högtid
som inföll ungefär samtidigt på året
som deras gamla höstblot. _Dagen
fick namnet _Alla helgons dag.

_I _Sverige firas _Alla helgons

dag den första lördagen i november.

_Då tänker många på sina döda släktingar och tänder ljus på deras gravar.

_Även traditionen att tända ljus för de döda kommer från början från kelternas samhällsritande. _De trodde att de döda behövde vägledas med ljus och eldar när det blev mörkt på hösten.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tio av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym tio

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Medeltiden del #1 år

#1050--#1350 (#108) . . . . . #398

_Den mäktiga kyrkan (#110) .. #401

_Kyrkor byggdes i nästan varje

by (#112) . . . . . #410

_Bönderna (#114) . . . . . #418

_Bondefamiljen (#116) . . . . . #424

_Frälset (#118) . . . . . #432

_Så valdes kungen i _Sverige

(#120) . . . . . #441

byggs kyrkor och kloster. _De allra flesta människorna är bönder, vissa rikare än andra. _Under de här århundradena pågår en ständig kamp om vem som ska vara kung över _Sverige.

_År #1350 drabbas _Sverige av den farliga sjukdomen pesten. _Den kom att kallas digerdöden och en stor del av befolkningen dör.

::: #109 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om é hur kyrkan blir mäktig och religiöna styr människornas liv

é hur li vet var för bönderna

é hur kungarna val des och hur de
kunde stri da om makten

é hur kl ostren bi drog med kunskap.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Tre ki l l ar och tj e j er pratar:

-- _Medel ti den börj ar när _Sveri ge
bl ev ett l and.

-- . . . ett kri stet l and!

-- _I södra _Europa börj ade
medel ti den #500 år ti di gare än
här. _Hur kommer det si g?

=====

::: #110 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Den mäktiga kyrkan

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Den tidsperiod som vi kallar

medeltiden började runt år #1100.

_Då hade kristendomen blivit allt

starkare i _Norden. _Kristendomen

påverkade människors liv väldigt

mycket och i nästan varje större by

byggdes en kyrka.

_Kungen och kyrkan hjälptes åt

_Sverige var i början av

medeltiden indelat i landskap som

hade egna lagar. _De områden som i

dag är _Skåne, _Halland och

#110

#401

_Bl eki nge hörde till i _Danmark.

_Härj edal en och _Jämtl and var norska
l andskap.

_Vi d den här ti den stred oli ka
ätter om vem som skul l e vara kung.

_Kungen var ständi gt hotad av andra
som vi l l e döda honom för att sj äl va
bl i kungar. _Därför behövde han stöd
av _ stormän och kyrkan för att
kunna regera.

_Kyrkan hj äl pte kungen att håll a
i hop si tt ri ke genom att bl and annat
l åta prästerna l äsa upp budskap från
kungen för fol ket. _I gengäl d gav

kungen gåvor till kyrkan och skyddade den från fiender.

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som visar _Norden under #1100-talet.

- _Norge ser ut som idag men har också områdena _Jämtland och _Härjedalen. _Norge har städerna: _Oslo, _Trondheim och _Sarpsborg
- _Sverige är mindre än idag. _Det är södra _Sverige men utan _Skåne, _Halland och _Blekinge. _Här finns städerna: _Sigtuna,

_Skara, _Liljeholmen och _Västby.

- _Danmark ser ut som i dag men har också områdena _Halland, _Skåne och _Blekinge. _I _Danmark finns städerna: _Viborg, _Århus, _Roskilde, _Köpenhamn och _Lund.

=====

_Kyrkan var katolsk

_Under medeltiden tillhörde nordborna den gren av kristendomen som heter katolicism. _Den katolska kyrkan styrdes av påven i _Rom.

_Påven ansågs vara _Guds

_ställd företrädare på jorden och

hade stor makt, även här i _Norden.

_Det var han som utsåg I andets
högsta kyrkl i ga I edare, bi skoparna.

_Bi skoparna hade stor makt även
pol i ti skt och kunde äga stora
gårdar. _Både kungen och fol ket var
tvungna att följ a den katol ska
kyrkans regl er.

=== _Bi I dtext/beskri vni ng =====

_Bi skopens kl äd sel vi sade att han
var en I edare med mycket makt.

_Bi I dbeskri vni ng

_Bi skopens är kl ädd i en ri kt
dekorerad mantel och en hög mössa

med guldbroderier. I handen

håller han en biskopsstav.

=====

@_Stormän var rika och mäktiga män
som ägde stora gårdar.

@_Ställföreträdare är en person som
tillfälligt ersätter någon annan.

::: #111 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Religionen hade stor makt över
mänskonorna

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En skräkbild som visar helvetet.

_Tensta kyrka i _Uppland.

_Bi l dbeskri vni ng

_Väggmål ni ng som vi sar hur

männi skor går upp ur si na gravar.

_Sen fångar dj ävl ar dem och ger

dem ti l l ett stort monster som

äter upp dem! _Dj ävl arna ser ut

som männi skor men har stora öron

och horn på huvudet.

=====

_Medel ti dens männi skor l evde i en

ti d då rel i gi onen hade väl di gt stort

i nfl ytande över deras l i v. _Kyrkans

regl er och sätt att tänka påverkade

hel a samhäl l et.

_Precis som i asatron trodde de kristna människorna på ett liv efter döden. _Ovanför jorden fanns _Guds himmel och under jorden fanns helvetet. _Prästen i kyrkan förklarade hur människorna skulle leva för att vara säkra på att komma till himlen. _Man trodde att de som inte skötte sig, utan bröt mot _Guds regler, hamnade i helvetet. _Där härskade djävulen.

_Den rika kyrkan

_Bönderna betalade skatt till kyrkan. _De var tvungna att ge till

exempel var ti onde kal v el l er gri s
till prästen. _Därför kallades
kyrkoskatten för ti onde.

_Den som hade råd kunde ge
fri villiga gåvor till kyrkan. _För
att vara säker på att komma till
himlen kunde en rik bonde skänka
dyrbara saker till kyrkan. _Kungar
och stormän gav ibland kyrkan hela
gårdar och landområden. _Skatterna,
gåvorna och jorden de ägde gjorde
att kyrkan blev rik och mäktig.

_Den vackra kyrkan

_Kyrkan var _Guds hus. _Därför skulle den vara större och finare än andra hus i byn. _Högst upp i tornet eller i en klockstapel bredvid kyrkan hängdes en kyrkklocka upp. _I den ringde klockaren när det var dags att samlas i kyrkan eller för att varna folket av olika anledningar.

_Inuti kyrkan målades väggarna och taket med färggranna bilder ur

_Bibeln. _Från taket hängde ett

stort krucifix, en bild av _Jesus på

korset.

_Rika personer i byn skänkte fina saker till kyrkan: ljusstakar av silver och guld, dukar i vackra färger och kläder till prästen.

_Många av stenkyrkorna finns kvar än i dag, men de har ofta blivit ombyggda flera gånger.

::: #113 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Prästen ledde sin församling

_Invånarna i byn utgjorde kyrkans församling. _De valde själva sin präst och kallade honom "fader".

_Församlingen gav prästen en bit

jord och en gård intill kyrkan där han kunde bo.

_Prästens uppdrag var att leda församlingen och göra dem till goda kristna. _Han skulle döpa de nyfödda, viga bröllopspar och begrava de som dog i församlingen.

_Man kan säga att prästen följde människorna från vaggan till graven.

_Han arbetade dessutom med att hjälpa de fattiga och sjuka i sin församling.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En dopfont. _Vi d dopet doppade prästen ner hela barnet i vattnet för att rena det från synd. _Den här dopfonten från #1100-talet finns i _Alnö kyrka i _Medelpad.

_Bildbeskrivning

_En stor djup skål gjord av sten som står på en pelare. _Dopfonten är smyckad med reliefer i nhuggna i stenen. _Det är bilder av människor i bibliska historien.

=====

_Söndagen var kyrkans dag

_På söndagen var det gudstjänst i kyrkan. _Kyrkklockan hördes flera kilometer och alla var tvungna att komma. _Det brukade inte finnas bänkar, utan församlingen fick stå upp. _Männen lämnade sina vapen i vapenhuset vid ingången. _Män och kvinnor hade olika ingångar och stod på var sin sida i kyrkan.

_Gudstjänsten inleddes med en mässa. _Då talade prästen med _Gud, ibland sjöng han. _De flesta förstod inte alls vad han sa eftersom mässan

var på latin. _Latin var det språk som kyrkan använde.

_Efter mässan kom predikan. _Då talade prästen så att alla förstod. _Han lärde ut vad det stod i _Bibeln genom att berätta och peka på bilderna på väggarna.

_Efter själva gudstjänsten kom nyheterna. _Eftersom alla var samlade passade prästen då på att meddela viktiga saker. _Det kunde vara information om att någon hade dött, om sjukdomar och krig eller meddelanden från kungen.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_En präst klädd för gudstjänst.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en präst som är klädd

i en lång vit mässkjorta (ser ut

som en lång klänning). _Över den

har han en manipel, det är en

slags mantel.

=====

som då var de till stor del
självhushållande. _Det betyder att
de skaffade sig den mesta mat de
behövde genom jakt, fiske och
jordbruk. _Föremål som kläder och
skor, tillverkade de för det mesta
på egen hand.

_Mer än hälften av bönderna ägde
själva sin jord och gård. _Resten
bodde på gårdar och brukade jord som
ägdes av stormän eller kyrkan.

_Bonden betalade då arrende, hyra,
till den som ägde jorden. _Ofta
bestod betalningen av sådant som

gården tillverkade, till exempel smör, kött och bröd.

::: #115 ::::::::::::::::::::::::::::::

_I bondbyn

_På medeltiden låg ofta gårdarna samlade i byar med några få gårdar i varje by.

_Varje familj hade sin egen gård och sina egna åkrar. _På åkrarna odlade de bland annat råg, korn, havre och rovor.

_Rovan är en av Nordens äldsta odlade rotfrukter. _Den var mat för både människor och djur.

_Skogen och ängarna runt byn delade gårdarna upp mellan sig så att varje gård hade sin andel av marken. _Där betade deras kor, får och getter.

_Familjerna i byn hjälpte varandra med jordbruket. _De hade möten där de bestämde om saker som de skulle göra tillsammans. _Ett sådant möte kallades bystämma. _På bystämman beslutade de bland annat när det var dags att så och när det var dags att skörda.

_Bättre redskap

_Under #1100-talet och #1200-talet började bönderna använda allt bättre och mer effektiva redskap när de brukade jorden. _Med bättre redskap kunde de röja ny mark och göra åkrarna större. _Skördarna ökade.

_Det gav mer mat till människorna vilket gjorde att befolkningen kunde öka ännu mer.

_Bönder blev bergsmän

_Bergslagen kallas ett område i Mellerta Sverige där berget innehåller järn, koppar och silver.

#115

#422

_Många bönder i _Bergslagen blev bergsmän, det vill säga de ägnade sig åt att framställa järn.

_För att komma åt malmen sprängdes berget genom att man först hettade upp det med stora eldar och sedan snabbt kylde ner det med kallt vatten. _På så sätt kunde man göra djupa gruvor med långa mörka gångar. _Genom att sedan krossa och smälta malmen fick man fram rent järn. _Av järnet tillverkade man vapen och verktyg.

::: #116 ::::

_Bondefami I j en

:::~::~

=== _Bi I dbeskri vni ng =====

_Teckni ng av en fami I j . _Mamman

har I ång kl änni ng och sl öj a.

_Barnen har kol tar på si g (som

korta kl änni ngar). _Pappan är

kl ädd i tuni ka, hosor (som

strumpbyxor) och en struthätta

(som en I ös huva).

=====

_Att vara bonde under medel ti den var

tungt och sl i tsamt. _På gården var

al l a tvungna att hj äl pas åt för att

#116

#424

överleva. _Om det var dåligt väder under längre tid kunde skörden slå fel. _Då väntade ibland år av svält för både människor och djur.

_Släkten var viktig

_Det medeltida samhället var uppbyggt kring släkten och ätten.

_Det var viktigt vem man var släkt med och därför bestämde släkten vem som skulle gifta sig med vem. _De rika bönderna gifte sig med andra rika bönder. _Förmodligen var det inte så många av dem som var kära i den de skulle gifta sig med, men det

kan vi förstås inte veta så mycket om.

_Männen

_Hade man en pappa som var bonde, blev man oftast själv bonde. _Gården gick i arv i släkten.

_Alla vuxna män var skyldiga att ställa upp och försvara landet om så behövdes. _Om krig hotade drog alla ut i strid mot fienden. _Risken att bli dödad eller svårt skadad var stor.

_Kvi nnorna

_Under medel ti den kom fl er l agar och regl er som bestämde vad kvi nnor fick göra och inte fick göra. _När kvi nnan var gi ft var det hennes man som bestämde över henne. _Det var kvi nnan som skötte hemmet och gården. _Hon fick ta hel a ansvaret om mannen rest i väg för att kri ga.

_Om kvi nnan blev änka, det vi ll säga om hennes man dog, bestämde hon över sig sj äl v. _Då kunde hon väl j a om hon vi ll e gi fta om sig el l er

dri va gården på egen hand.

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Att mj öl ka var kvi nnogöra. _Av
mj öl ken gj orde hon ost och smör
hemma på gården.

_Bi l dbeskri vni ng

_Kvi nnan si tter på en pal l och
mj öl kar kon för hand. _Smörkärnan
är en hög, smal träkanna. _Staven
höj er och sänker en vi sp nere i
kannan.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_För att göra smör använde kvinnan en smörkärna. _När hon stötte hårt med staven upp och ner bildades små smörklumpar i grädden.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en smörkärna. _Det är en väldigt smal och hög hink av trä. _Till den finns en pinne med ett kors i botten som man stöter till grädden med.

=====

_Barnen fick också arbeta

_Familjerna var stora och kvinnan födde oftast många barn. _Varje förlösning var en risk för både mamman och barnet. _Runt hälften av de nyfödda dog redan vid födseln eller som småbarn.

_De barn som överlevde fick tidigt hjälpa sina föräldrar i arbetet på gården och lärde sig till exempel att mjölka korna och vakta fåren.

_Förmodligen fanns det ändå mycket tid för lek även på medeltiden, men spåren efter medeltidens barn är få.
#117 #430

_Leksaker och barnkläder var nog något som användes tills de gick sönder och sparades därför så länge.

_Vad hände med trällarna?

_Fram till #1200-talet var _Norden ett slavsamhälle. _De flesta gårdar hade förmodligen trällar som skötte en stor del av arbetet.

_Sverige var sist i _Norden med att förbjuda människor att äga trällar. _Inte förrän i mitten av #1300-talet kom en lag som gjorde alla trällar fria. _De flesta av trällarna blev arrendebönder som

hyrde mark. _Vi ssa fortsatte i
stället att arbeta som anställda
pigor och drängar på bondgårdar.

::: #118 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Frälset

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av ett rikt par från
medeltiden. _Mannen har tunika,
hosor (som strumpbyxor), mantel
över axlarna och skinn skor.

_Kvinnan har en lång klänning med
en överklänning som heter

djävulsfönster på sig. _Den har

inga ärmor utan är öppen i sidorna
#118 #432

av kroppen. _På huvudet har hon en hatt med en slöja över.

=====

_I krigen under medeltiden blev det allt viktigare att ha krigshästar med ryttare som bar rustning. _De stormän som kunde göra krigstjänst hos kungen och ställa upp med egen häst och rustning slapp betala skatt. _Man sade att de var "frälsta från skatt" och de kallades därför frälsemän.

=== _Textruta =====

_Ordet "adel"

_I svenska språket kom ordet adel
in från tyskan i slutet av
#1400-talet. _I dokument från den
här tiden används omväxlande orden
"frälset", "adeln" och
"riidderskapet" om samma grupp.

=====

_Somliga blev kungens rådsherrar

_Kungen valde ut några av
frälsemännen och biskoparna till att
bli hans rådsherrar, som skulle
hjälpa honom att styra riket.

_Kungen kunde också låna ut delar av riket till de män han lätade på.
_Ordet län är ett minne från den här tiden. _Den som fått ett län tog upp skatt av bönderna, både till sig själv och till kungen. _Han skulle också försvara länet med hjälp av sina krigare, och de bönder han kunde samla i hop, när det blev krig.
=== _Bildtext/beskrivning =====
_Riddare med häst och rustning var oslagbara i strid. _Därför fick den som hade råd att rusta riddare mycket makt under medeltiden.

barn. _Det gäl l de i al l a fami l j er
under medel ti den, både för ri ka och
fatti ga. _Preci s som i andra
fami l j er födde även kvi nnorna i nom
fräl set många barn. _Att föda barn
var ri skfyl l t även för de ri ka.

_Den gi fta kvi nnan var den som
ansvarade för al l t när hennes man
var borta. _I ri ka fami l j er kunde
kvi nnan ha många personer som
arbetade åt henne i hemmet.

_Barn i fräl sefami l j erna

_Hur l i vet skul l e bli för barn som
föddes i n i ri ka fräl sefami l j er var

ofta bestämt i förväg. _De skulle gifta sig med någon som kunde föra släktens makt och rikedom vidare.

_Det var föräldrarna som bestämde vem de skulle gifta sig med. _Ofta bestämdes det redan då barnet var nyfött.

_Hästens historia

_Vid istidens slut fanns det vildhästar i _Europa. _Människorna jagade dem för köttets skull. _Så småningom började man tamja hästarna och ha dem som husdjur. _De första tamhästarna var små men de var ändå

starka och kunde bära tunga lass.

_För ungefär #3 #000 år sedan började människan använda hästen i strid. _Hästarna var fortfarande små, och ryttarna red utan sadel och stigbyglar. _Pilbåge och spjut var de viktigaste vapnen.

_Stigbyggen uppfanns i _Asien för cirka #2 #000 år sedan och spreds sedan till _Europa. _Ryttare med stigbyglar fick mer stöd i sadeln och kunde därför använda tyngre vapen som svärd och lans. _Under medeltiden blev hästarna också allt

större och starkare.

_Hästen har i alla tider varit en symbol för framgång. _Att ha en stridshäst och vara rustad till krigare visade att man var rik och mäktig.

=== _Bildtext =====

_Ridande krigare med sköld och lans. _Målning från _Södra _Råda kyrka i _Värmland.

=====

och vi sa upp sig. _En sådan resa
kal l ades eri ksgata. _Då besökte
kungen ti ngspl atserna i de oli ka
l andskapen, så att fol ket kunde vi sa
att de godkände honom som kung och
vi l l e l yda honom.

_Men ännu var han i nte kung på
ri kti gt. _Först skul l e han krönas.
_Under kröni ngen skul l e en bi skop
sätta kungakronan på den nye kungens
huvud. _Bi skopen l ovade då att _Gud
och kyrkan skul l e skydda kungen.
_Kungen l ovade i si n tur att skydda
kyrkan.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_När kungen var vald red han ut på
sin eriksgata. _Resan startade vid
_Mora äng utanför _Uppsala. _Även
i dag reser _regenten på
eriksgata, men det är mest för att
se sig om i landet.

_Bildbeskrivning

_Karta av en eriksgata. _Dessa
städer besöks: _Uppsala,

_Enköping, _Strängnäs, _Nyköping,

_Linköping, _Alvastra, _Jönköping,

_Falköping, _Skara, _Örebro,

_Köping, _Västerås och tillbaka

till _Enköping och _Uppsala i gen.

=====

_Kungen flyttade från plats till
plats

_Sverige hade ingen huvudstad och
kungen hade inte något slott där han
bodde jämt. _Hela året flyttade han
runt i sitt rike.

_Kungen och hela hans följe bodde
på kungsgårdar som fanns på olika
platser. _Ofta var kungsgårdarna
stora borgar, och det var där som
fogdarna samlade all skatt som
traktens bönder betalade. _Fogdarna

var anställda av kungen för att se till att bönderna betalade skatt.

_Skatten bestod oftast av sådant som bönderna tog fram på gårdarna, som ägg, smör, säd och djur.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Borgen _Spöttrup i _Danmark byggdes på #1400-talet. _Den är en av de bäst bevarade medeltidsborgarna i _Norden.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Borgen är byggd av tegel och har små gluggar till fönster.

_Runt den finns en vallgrav fylld

skatt av folket.

_Hirden var kungens livvakter

_För att försvara sig själv och sin familj hade kungen en herd, som fungerade som en livvaktstyrka.

_Hirden var en grupp krigare som lovade kungen att gå ut i strid och skydda honom. _Eftersom det inte var så vanligt med pengar, fick krigarna oftast delar av bytet från krig och plundringståg som de deltog i.

_Även en storman eller en biskop kunde ha en egen herd. _Krigarna bodde då på stormannens eller

bi skopens gård och åt och drack vid
hans bord.

_I _Norden hade stormännen och
kungarna hirder under vilka ngatiden
och den äldre medeltiden.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym elva av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åspms. se

_Innehåll till volym elva

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Birger jarl (#122) ..... #449

_Folkungaättens kungar (#124)

..... #457

_Livet i ett kloster (#126) . #466

_Klostren spred kunskaper

(#128) ..... #472

_Birgitta _Birgersdotter

(#129) ..... #476

_Nöd och hemska sjukdomar

(#130) ..... #482

_Magi och folktro (#132) .... #490

_I i i

::: #122 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Bi rger jarl

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Bi rger jarl regerade i _Sverige i
mi tten av #1200-tal et, trots att han
i nte hade val ts till kung. _Han
ti ll hörde en sl äkt som kal las
_Fol kungaätten, och många av hans
sl äkti ngar var kungar på #1200- och
#1300-tal en.

_Det var orol i ga ti der.

_Stormännen gj orde som de vi lle och
l ydde varken l agen el ler kyrkan.

_Men _Bi rger jarl ansträngde si g för
att skapa ordni ng och säkerhet i
#122

ri ket. _Han i nförde fri dsl agarna, se
rutan på nästa si da.

_På _Medel ti dsmuseet i _Stockhol m
fi nns en model l som vi sar hur
forskare tror att _Bi rger jarl såg
ut.

_Stockhol m grundades

_Bi rger jarl lät bygga en stor
borg, som kal lades _Tre kronor, på
en ö vi d i nfarten ti l l _Mäl aren.

_Det gj orde han för att hi ndra
sj örövare som brukade segla i n i
_Mäl aren från _Östersj ön. _Han kunde
också ta skatt på varor som

skeppades förbi. Runt borgen växte
det upp en stad som fick namnet
Stockholm.

Birger jarl skickade också
soldater och präster till Finland.
Han ville behålla Sveriges makt
där och se till att de erövrade
områdena fortsatte att vara kristna.

=== Bildtext/beskrivning =====

Det här är den äldsta kända
 bilden på Stockholm. Den
föreställer staden som den såg ut
i slutet av medeltiden. Den finns
på en tavla i Storkyrkan i

vi dare muntligt. De första lagarna skrevs ner på #1200-talet.

Äldre Västgötalagen är den äldsta boken som är skriven på svenska språket.

Minst en gång om året samlades landskapets fria män på tinget. Då träffades de på en stor, öppen plats för att besluta om viktiga saker.

Under mötet hade alla rätt att säga vad de tyckte om olika saker.

Precis som under vikingatiden ledde tinget av lagmannen som kunde lagarna utantill.

_Hårda straff

_Tinget var också en domstol. _Där dömdes och straffades tjuvar och mördare och andra brottslingar.

_Fängelsestraff fanns inte. _Det vanligaste straffet var böter.

_Senare under medeltiden blev det allt vanligare med kroppsstraff, att den dömda plågades. _Småtjuvar kunde piiskas eller få öronen avskurna, men om brottet var värre kunde tjuven straffas med döden. _En mördare kunde däremot slippa undan med böter om offret var en främling från ett

annat land eller landskap.

_Ett annat straff var fredlöshet.

_Då släpptes brottslingen fri på tingsplatsen och fick tid på sig att fly. _Sedan fick vem som helst döda honom. _Hade den fredlöse tur lyckades han hålla sig gömd så att han överlevde men han hade inga rättigheter och kunde oftast inte återvända till platsen.

_Prästen kunde döma en person till skamstraff där brottslingen fick sitta fast och hånas av folket.

=== _Textruta =====

_Fridslagarna

_På #1200-talet införde _Birger

Jarl fyra fridslagar som gällde i

hela riket.

é _Kvinnofrid: _Den som våldtar

eller rövar bort en kvinna ska

straffas.

é _Hemfrid: _Det är förbjudet att

med våld ta sig in i någons hem.

é _Kyrkofrid: _Ingen får slåss i

kyrkan.

é _Tingsfritid: _Ingen får slåss på

tinget.

_Den som bröt mot en fridslag
kunde bli dömd till fredlöshet på
tinget.

=====

::: #124 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Folkungaättens kungar
::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Två av _Birger jarls söner,
_Valdemar och _Magnus blev kungar.
_Mest känd är _Magnus _Ladulås, som
bestämde att stormän som kunde
hjälpa honom med försvaret slapp
betala skatt.

_Samtidigt förbjöd kung _Magnus
stormännen att våldgästa byarna. _De
#124 #457

fick alltså inte komma med hela sitt
följe och kräva mat för män och
hästar utan att betala för sig. _Man
brukar säga att kung _Magnus satte
lås på bondens lada. _Därför kallas
han _Magnus _Ladulås.

_Magnus _Ladulås söner

_Magnus _Ladulås hade tre söner:

_Birger, _Erik och _Valdemar.

_Birger var äldst och blev kung när
fadern dött. _Men snart blev det
bråk mellan bröderna. _Erik och
_Valdemar hotade att döda sin bror,
kungen, om de inte fick större

områden att styra över. _Birger
tvingades lämna ifrån sig två
tredjedelar av riket till sina
bröder.

_Men _Birger hämnades. _Han
mördade sina bröder. _Det kom att
kallas _Nyköpings gästabud. _Följden
av det blev _uppror i riket och
kungen måste fly.

_Magnus _Eriksson blev kung som
treåring

_När _Birger hade flytt ur landet
samlades stormän och bönder till
kungaval vid _Mora stenar. _De valde

_Eri ks son _Magnus ti ll kung.

_Då var _Magnus _Eri ksson bara tre år gammal , men strax innan hade han ärvt _Norge efter sin morfar. _Den lille var nu kung i både _Norge och _Sveri ge. _Ti ll _Norge hörde också _I sl and, _Grönl and och _Färöarna.

=== _Bi l dtext/beskri vni ng =====

_Bi rger jarl s söner och deras söner kämpade om makten i _Sveri ge under #1200- och #1300- tal en.

_Årtal en vi sar när de levde.

_Bi l dbeskri vni ng

_Sl äktträd med _Bi rger jarl och

hans söner.

_Bi rger jarl ca #1210--#1266

_Bi rgers söner:

_Val demar #1239--#1302

_Magnus _Ladul ås #1275--#1290

_Magnus söner:

_Bi rger ca #1280--#1321

_Val demar ca #1285--#1318

_Eri k ca #1282--#1318 _Eri ks son:

_Magnus _Eri ksson #1316--#1374

=====

@_Uppror innebär att en grupp

människor i ett land strider och gör

motstånd mot dem som styr i landet.

::: #125 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kungens råd styrde _Sverige

_Eftersom _Magnus _Eriksson bara var en liten pojke när han valdes till kung, var det hans mor

_Ingeborg och stormännen i kungens råd som styrde _Sverige och _Norge.

_Men när _Magnus hade fyllt #15 år övertog han regeringsmakten.

=== _Bildtext =====

_Magnus _Eriksson var bara tre år när han valdes till kung vid _Mora äng år #1319. _Här lyfter

lagmannen upp den lille i luften

och stormännen jublar.

=====

_En kung med otur

_Magnus _Eriksson tycktes vara förföljd av otur. _Han lånade i hop pengar och köpte de danska landskapen _Skåne, _Halland och _Blekinge av tyskarna, som då härskade i _Danmark. _Några år senare tog danskarna tillbaka landskapen, men skulderna var kvar.

_År #1349 kom sjukdomen digerdöden till _Norden. _Stora delar av befolkningen dog. _Jordbruk och

handel minskade och därför kom det
in alldeles för lite skattepengar
till kungens kassakista.

_Kungen blev osams med både kyrkan
och de mäktigaste stormännen. _Då
kunde han inte längre styra riket.

_Han avsattes och tvingades fly till
_Norge.

_Magnus _Erikssons Lagböcker

_I historien är _Magnus _Eriksson
mest känd för de nya lagar som han
införde. _Landslagen var en lag som
gällde på landsbygden i hela

_Sverige. _Stadslagen gällde

städerna.

_De nya lagböckerna skrevs i mitten av #1300-talet. _Där fanns regler för giftermål, arv, handel, brott och straff. _Där stod också att det var förbjudet att äga trälar.

_Lagarna var indelade i balkar, en sorts kapitel.

=== _Bildtext =====

_Bildur @_Giftrasbalken som visar ett ungt par som ska gifta sig. _I lagen står det bland annat: "_En brudgom ska inte ge sin brud mer

fästgåvor än en häst, sadel,
betsel, ärmkappa och hätta."

(fästgåva = bröllopspresent).

=====

::: #126 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Livet i ett kloster

:::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I _Norden byggdes många kloster

under medeltiden. _Ett kloster är en

viktig byggnad för den katolska

kyrkan. _I klostren bodde människor

som tillsammans ville ägna hela sitt

liv åt att tjäna _Gud. _Männen

kallades munkar och kvinnorna

nunnor. _De levde var för sig i

olika kloster.

_Kungar, stormän och bönder kunde skänka åkrar och skog till klostren mot löften om att få bli begravda i klostrets kyrkor. _Många kloster blev därför mycket rika.

_Arbeta för _Gud

_För att få leva i ett kloster var munkarna och nunnorna tvungna att avge tre löften: lyda klostrets ledare, inte äga något och inte gifta sig.

_Flera gånger om dagen, och även mitt i natten, samlades alla i

kl ostret för att be. _På övrig ti d
arbetade munkarna och nunnorna med
många ol i ka syssl or. _De skötte
j ordbruket och kl ostrets trädgård.
_De handarbetade, byggde hus,
studerade och skrev böcker. _Många
kl oster hade ett sj ukhus där man
vårdade gaml a och sj uka. _Resande
som behövde ett rum för natten var
också väl komna. _I ngen god kri sten
kunde l ämna en medmänni ska utanför
porten.

_Barn i kloster

_Klostret hade en egen skola.

_Rika familjer betalade bra för att deras barn skulle få undervisning, men ibland kunde också fattiga barn få en chans. _Barnen bodde då i klostret under kortare eller längre tid.

_Föräldrar kunde ibland välja att sätta sina barn i kloster för resten av deras liv. _En anledning kunde vara att de inte lyckats hitta någon man att gifta bort sin dotter med.

_Då kunde flickan leva resten av

#126

#469

sitt liv som nunna. _För att
klostret skulle ta emot henne
skänkte hennes släktingar pengar
eller andra gåvor till klostret.

::: #127 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här kunde ett kloster se ut
under medeltiden. _Bakom
klostermurarna fanns det många
olika slags byggnader.

_Bildbeskrivning

_Teckning som visar ett kloster.

_Runt klostret finns en hög
stenmur. _Innanför muren finns

flera olika slags byggnader i
sten. _Störst av dem är kyrkan. _I
byggnaderna finns: stall, skola,
matsal, skrivsal, sovsal, sjukhus.
_Melan husen finns trädgårdar och
klosterträdgård där grönsaker och
örter odlas. _Vid ett ställe syns
bikupor.

=====

Läkeväxter. _Läkeväxterna användes som ingredienser till mediciner.

_Många växter innehåller ämnen som fortfarande används som läkemedel.

_Ett exempel är barken av trädet sälg, som har ett smärtstillande ämne som finns i vissa

huvudvärkstabletter. _Klostren hade även bikupor som gav honung.

_Skrivandet var en konst

_Klostren samlade sina kunskaper i böcker som förvarades i biblioteken.

_Varje bok behövde skrivas av för hand, vilket tog väldigt lång tid.

_Att skri va av _Bibel n kunde ta över ett år. _Det gj orde att böckerna var oerhört dyrbara. _Vi ssa var så dyrbara att man kedj ade fast dem i bokhyl l orna.

_Texterna skrevs med l ati nska bokstäver, det vi ll säga samma alfabet som det vi använder i dag.

_Bokstäverna i de här handskri vna böckerna är vackert formade och teckni ngarna är oftast färgl agda.

_Varje nytt kapi tel eller större avsnitt i boken börjar med en stor, praktful l anfang, som den första

bokstaven kal las. _I bland är
anfangerna så stora att de
innehåller bilder.

=== _Bildtext =====

_Ringblomma var en av många nya
växter som kom med klostren under
medeltiden. _Den kunde användas
för att läka sår och hudutslag,
men även för att smaksätta soppor.
_Munken skriver inte på papper
utan på pergament, som är gjort av
tunna djurhudar. _Pennan är en
gåsfjäder som han doppar i bläck.
_En av _Sveriges äldsta bevarade

böcker innehåller texter för
adventshögtiden. _Här syns
bokstaven _P som anfang.

=====

::: #129 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Birgitta _Birgersdotter
::

_Birgitta _Birgersdotter föddes år
#1303 i en rik och mäktig familj i
_Uppland. _Hon blev känd i hela
_Europa redan medan hon levde. _För
katolska kyrkan är hon ett _helgon
som många fortfarande ber till. _Hon
kallas _Den heliga _Birgitta.

_Ti den i _Sveri ge

_När _Bi rgi tta var sj u år uppl evde hon att _Jesus tal ade ti l l henne.

_Han vi l l e att hon skul l e hj äl pa honom att befri a vär l den från fattigdom, orättvi sor och kri g.

_Bi rgi tta var #13 år när hon gi fte sig. _Hon l evde med si n man på den stora gården _Ul våsa i

_Östergöt l and. _Samti di gt som hon skötte gården och barnen ägnade hon sig åt att hj äl pa fattiga och sj uka.

_Hon l ät bl and annat bygga ett sjukhus.

#129

#477

_Jesus fortsatte att tala till
_Birgitta i hennes drömmar under
hela hennes liv. _Självallade hon
dessa samtal för uppenbarelser.
=== _Bildtext/beskrivning =====
_Målning på ett altarskåp från
_Appuna kyrka i _Östergötland.
_Bilderna är målade på #1400-talet
och visar hur den tioåriga
_Birgitta möter _Jesus i en
uppenbarelse.
_Bildbeskrivning
_Målning som visar heliga
_Birgitta och _Jesus. _Birgitta

har en hel lång vit klänning på sig
och håller i hop handflatorna
framför bröstet. _Jesus är naken
med bara ett litet skynke runt
höfterna.

=====

_Till påven i _Rom

_Birgitta ville grunda ett eget
kloster i _Vadstena men för att
kunna göra det behövde hon påvens
tillstånd. _Efter sin mans död
vandrade _Birgitta därför
tillsammans med sin dotter _Katari
till _Rom. _När de kom fram visade

det sig att påven var i Frankrike,
men Birgitta väntade envist i
nästan #20 år. Till sist fick hon
möta påven och Birgittas kloster
godkändes.

Birgitta helgonförklarades

Birgittas uppenbarelser handlade
inte bara om Jesus, utan också om
påven och olika kungar. Birgitta
kritiserade dem för att de inte
stoppade krigen i Europa, och för
att de inte levde som Gud hade lärt
dem. Uppenbarelserna skrevs ner och
spreds inom hela den katolska

kyrkan.

_Bi rgi tta dog år #1373 i _Rom.

_Hon fick aldrig se sitt kloster i

_Vadstena, men dottern _Katari na såg

till att det blev färdigbyggt. _Även

fast inte _Bi rgi tta lyckades stoppa

kri gen blev hon en förebild för

många. _Därför hel gonförklarades hon

av påven efter sin död.

_Ki stan med _Bi rgi ttas kvarlevor

finns i _Vadstena klosterkyrka.

@_Hel gon är en människa som levte

nära _Gud och som blivit helig efter

sin död. _Människor kan i böner be

hel gonet om hjäl p.

::: #130 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Nöd och hemska sjukdomar

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext =====

_Fattiga och sjuka kunde få vård på klostersjukhuset. _Ibland var det så trångt att man fick dela säng med en annan sjukling.

_Bilderna visar ett kloster i Frankrike.

=====

_De år det regnade för lite eller för mycket kunde skörden bli så liten att maten inte räckte till.

_Mest drabbades de fattiga som inte hade haft möjlighet att spara.

_Människor som svälter och inte får ordentligt med näring blir lättare svaga och sjuka. _Febersjukdomar var livsfarliga på medeltiden. _Vid varje födsel var det stor risk att kvinnorna skulle drabbas av den dödliga barnsängsfebern, eftersom _hygien var så dålig.

_Klostren tog emot sjuka, men det var långt ifrån alla som kunde vårdas där.

_Lepra

_Lepra var en vanlig sjukdom under medeltiden. _Den sjuka får stora sår på huden, och kroppen fräts sakta sönder. _Fingrar och fötter vissnar och faller av.

_Eftersom sjukdomen är mycket smittsam var alla rädda för att komma i kontakt med de leprasjuka.

_De fick till exempel inte komma in i kyrkan utan fick nattvarden genom ett särskilt hål i kyrkväggen.

_Lepra finns fortfarande i vissa delar av världen, men numera finns

medicinerna som kan bota de sjuka.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den som hade fått lepra kunde ringa i klockan så att andra människor inte skulle komma för nära. _Samtidigt var det ett sätt att tiggas. _Medeltida teckning.

_Bildbeskrivning

_Teckning av en man som är prickig i ansiktet.

=====

@_Hygien är rengöring av kroppen och platser där vi lever.

_Pest

_Genom hi stori en har pest vari t en av de mest smi ttsamma och farli ga sjukdomar som drabbat männi skor.

_Pest kan spri das av l oppor som sugi t blod ur sj uka råttor, men den kan också spri das från männi ska ti l l männi ska.

_En person som smi ttas kan få svarta fl äckar och böl der på huden el l er hosta om pesten har satt si g på l ungorna. _Den sj uke får hög feber och dör efter bara några

dagar.

_Pest finns fortfarande i flera delar av världen, men botas lätt idag med hjälp av läkemedlet antibiotika.

_Digerdöden

_På #1300-talet gick pesten särskilt hårt fram. _Då fick den namnet digerdöden, vilket betyder den stora döden. _Kanske en tredjedel av Europas befolkning dog på bara fyra år.

_År #1349 nådde digerdöden staden _Bergen i _Norge med ett enkelt

skepp där hela besättningen var sjuk
och alla dog. _Di ger döden spred sig
i staden och i _Norge, och sedan
vidare till _Sverige och _Finland.
_Danmark smittades genom sina
kontakter med _Tyskland.

_Folk dog i massor. _I vissa byar
och städer dog hälften av
befolkningen. _Di ger döden skilde
inte på rika och fattiga, utan alla
kunde drabbas. _För att skydda sig
från smittan målade man vita kors på
dörrarna till hus där någon var
sjuk. _När någon dött körde man så

fort som möjligt bort den dödes kropp och grävde ner den utanför stadsmurarna.

_När så många i befolkningen försvann blev många gårdar och hus tomma. _Jordbruket och handeln minskade. _Det dröjde bortåt hundra år innan levnadsstandarden för befolkningen var tillbaka där den hade varit före digerdöden.

=== _Bildtext =====

_Genom att sticka hål på bölderna trodde man att det onda skulle rinna ut. _Utanför väntar

I kvagnen.

=====

@_Levnadsstandard är ett ord som beskriver vilka inkomster en person har och vilka varor och tjänster personen kan köpa.

::: #132 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Magi och folktro

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_På medeltiden kände man inte till varför människor blev sjuka.

_Kunskap om bakterier och virus

fanns inte. _I stället hittade man

på egna förklaringar till sjukdomar

och annat som var farligt eller

#132

#490

verkade konstigt.

=== _Textruta =====

_Vid tandvärk

_Gå till en tandvårkstall och peta
med en spik på den onda tanden.

_Slå sedan in spiken i trädet.

=====

_Klaka gummor och gubbar

_I byarna fanns ofta någon klok
gumma eller gubbe som kunde
tillverka mediciner och ge goda råd.

_Deras recept på gröt och salvor
kunde innehålla allt möjligt:

I äkeväxter, tuppbod, spindel nät och

ormski nn. _För att öka läkekraften
rabblade de magiska ramsor medan de
rörde i hop medicin.

_Präster kallade detta för
djävulens påhitt. _De menade att det
endast var _Gud som bestämmer över
liv och hälsa. _Allt annat var
trolskonster som djävulen hittat på
för att lura människorna.

_Många växter användes som
medicin. _Luktviol användes mot
hosta, ljung mot sömnlöshet och säl g
mot smärta.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den som hade ont någonstans kunde gå till byns klöcka gumma. _Hon rörde i hop en medicin mot det onda.

_Bildbeskrivning

_Teckning av två kvinnor och en pojke. _Han ser väldigt orolig ut.

_En kvinna rör i en skål och framför henne på bordet syns örter, en padda och en orm.

=====

_Övernaturliga väsen i naturen

_Trots att kristendomen var så viktig i människornas liv under medeltiden, levde folktron kvar under lång tid. _Folktro är tro på övernaturliga väsen och saker.

_Folktron kunde ibland ge människorna enklare svar på frågor om hur de skulle bete sig och vad de skulle akta sig för.

_Övernaturliga väsen kunde vara både goda och onda. _Höll man sig väl med dem kunde de hjälpa

männi skorna. _Samtidigt var de lite farliga och man fick inte reta upp dem.

_Vissa väsen, som troll och jättar, finns kvar i sagor och berättelser ännu i våra dagar.

_Trollen

_För medeltidens männi skor var det farligt att röra sig i den vilda naturen. _På natten och i de djupa skogarna trodde man bland annat att trollen härskade. _Trollen kunde röva bort männi skor och ta med dem till sina grottor i bergen.

_Skräcken för troll hade funnits redan under vikingatiden.

_Tomtegubben

_Tomtegubben trodde man var en liten figur som höll till på gården, hjälpte till med det dagliga arbetet och skötte om gårdens folk och djur.

_Trots sin storlek var han snabb som en vessla och stark som en ox.

_Redan på #1300-talet skriver den heliga _Birgitta om tomtar, men tron på dessa små väsen är sannolikt äldre än så.

_Maran

_En mara var ett väsen som hemsökte människor och djur på natten genom att ge dem mardrömmar.

_Hennes hemska drömmar gjorde att man vaknade kallsvettig och kände sig kvävd. _I en isländsk saga från vikingatiden berättas om hur en kung blir dödad av en mara.

_Vi kallar fortfarande hemska drömmar för mardrömmar.

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tolv av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åpsm. se

_Innehåll till volym tolv

_Siffran i inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Källor: _Vad finns kvar från

medeltiden? (#134) ..... #498

_Ute i världen: _Korstågen

(#136) ..... #506

_Medeltiden del #2 år

#1350--#1520 (#138) ..... #514

_Staden var en marknadsplats

(#140) ..... #517

_Lagar och regler i staden

(#142) ..... #526

_Fest och nöjen (#144) ..... #533

_I i

_Hansan och handel n runt

_Östersj ön (#146) . . . . . #540

::: #134 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Käl l or: _Vad fi nns kvar från
medel ti den?

::: ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi vet mycket om medel ti den
eftersom fl er männi skor kunde skri va
under den här ti den. _Många av deras
handskri vna böcker, anteckni ngar och
brev fi nns bevarade.

_Även många av de gaml a borgarna,
kyrkorna och husen som byggdes av
sten fi nns kvar och kan ge
i nformati on. _Al l t sådant utnyttj ar
forskarna när de ska förkl ara l i vet
och händel serna under medel ti den.

=== _Bildtext =====

_Handskrift från

#1200- -#1300- talet.

_Landskapslagarna är skrivna på en
ålderdomlig svenska som är svår
att förstå i dag. _Sidan ur

_Östgötalagen visar en del av

_Vådamålsbalken, den del av lagen
som beskriver vilka straff som
väntade den som skadade en annan
människa.

=====

_Barns rättigheter i Landskapslagar

_Från medeltiden finns det en del skrivna källor som kan ge ledtrådar till hur barn hade det. _Bland de äldsta texterna hittar vi lagtexter.

_Flera av lagarna innehåller regler för barndop. _Det var viktigt att barnet döptes så fort som möjligt av en präst. _Dopet var ett skydd mot onda makter. _Om barnet var sjuk och riskerade att dö kunde det bli så bråttom att föräldrarna fick döpa barnet.

_I _Upplandslagen står det:

#134

#500

_Nu bo en karl och hans hustru
ensamma på ett torp, och hans hustru
föder barn; om barnet födes sjukt,
hellre än att det dör okristet, döpe
det fader eller moder.

_I lagarna finns också regler för
vem som får ärva vem.

_Bestämmelserna ser olika ut i de
olika lagarna, men söner fick alltid
ärva mer än sina systrar. _I

_Östgötalagen, som du kan se här
ovan, står det:

_Först är son och jämväl dotter
faders arvinge; son ärver två

tredjedelar och dotter en tredjedel .

=== _Bildtext =====

_Bildur _Ärvdabalken från

#1300-talet där son och dotter

bråkar om arvet. _Lagen bestämde

att sonen ärver två tredjedelar

och dottern en tredjedel av hela

arvet.

=====

::: #135 :::::::::::::::::::::::

_Bockstensmannen

_På _Hallands kulturhistoriska

museum finns kvarlevorna av en man

som hittats i en torvmosse. _Mossen

heter _Bockstens mosse och den fick
ge namn till mannen. _Forskare tror
att _Bockstensmannen dog någon gång
mellan år #1350 och #1370. _I
#600 år hade mossen bevarat hans
skellett, hår och kläder. _Dräkten är
den enda kompletta mansdräkten i
_Europa som finns bevarad från
medeltiden.

_När mannen begravdes hade han
fått tre pålar stuckna genom
kroppen. _Det skulle hindra honom
från att stiga upp ur graven och
spöka.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Så här var _Bockstensmannen
klädd.

_Bildbeskrivning

_Teckning. _Bockstensmannen är
klädd i kjortel och kappa. _Det
ser ut som en lång tunika och en
mantel. _På benen har han hosor
(som strumpbyxor) och på huvudet
en struthätta (som en huva). _På
fötterna har han fotappar. _Han
håller en vandringsstav.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_I montern kan man se mannens skellett och hår. _I bågaren ligger hjärnan.

_Flera forskare har arbetat med att återskapa _Bockstensmannens ansikte. _Tillsammans med kopior på kläderna får vi en bild av hur mannen såg ut när han levde på #1300-talet.

_Bildbeskrivning

_Bockstensmannens skellett ligger på rödfärgat grus. _En påle är nerstucken mellan revbenen.

_Model I av _Bockstensmannens

ansikte. _Han har vågigt rött hår.

=====

::: #136 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Ute i världen: _Korstågen

::

_Under medeltiden var staden

_Jerusalem och andra platser i

_Palestina där _Jesus levde, heliga
platser för de kristna mänskorna.

_Palestina kallades för _Heliga

landet och en person som gjorde en
resa dit kallades pilgrim.

_I slutet av #1000-talet blev det
svårare för kristna att besöka

området, eftersom de turkiska muslimer som var härskare där började ta ut höga avgifter från pilgrimerna som kom dit.

_Korståg till _Heliga Landet

_Påven ville befria _Heliga Landet från muslimer. _Han lovade en rik belöning i himlen till de riddare som hjälpte till. _Det ledde till flera blodiga krig. _Kriegen kallas korståg och riddarna korsriddare.

_En av de mest kända korsriddarna var _Englands kung _Rikard

_Lejonhjärta. _Han ledde det tredje

korståget i slutet av #1100-talet.

_Rikard _Lejonhjärta överlevde

korståget men dödades av en pil

under en strid i _Frankrike.

_I nästan tvåhundra år kämpade
kristna och muslimer mot varandra.

_De kristna härskade en tid i

_Heliga Landet under de här åren.

_År #1291 drev muslimerna bort de
sista korsriddarna från _Palestina.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Ungefär så här kunde korsriddaren
se ut när han var klädd i sin
rustning.

_Bildbeskrivning

_Foto av en riddare. _På kroppen har han en rustning av ringbrynja. _Den är gjord av små ringar som satts i hop till en tröja och byxor. _Över den har han en tabard i tyg som täcker rustningen. _Över axlarna hänger en mantel och på huvudet en hjälm som också täcker ansiktet.

=====

_Kunskaper spreds

_Kontakten med musl i merna i edde också till ökad handel och utbyte av idéer och kunskap. _Eftersom de kristna länderna hade nära kontakt med varandra kunde dessa kunskaper sedan nå ända upp till _Norden.

_Tegelstenar gjordes av lera och bakades som kakor och brändes i en ugn. _Européerna lärde sig bränna tegel på #1100-talet. _Med tegel kunde de bygga bland annat kyrkor och kloster.

_Konsten att bygga kvarnar kommer från _Persien. _I _Europa var det munkarna som spred kunskapen om hur man bygger vattenkvarnar och väderkvarnar. _Tack vare kvarnarna kunde bönderna mycket enklare mala säd till mjöl. _Innan gjordes det arbetet ofta för hand av trälkvinnor.

_Korståg i norra _Europa

_Korstågen riktades inte bara mot muslimerna i _Palästina. _På #1100-talet och #1200-talet tog sig danska och tyska riddare till

_Estland och _Lettland. _Båda
länderna erövrades, och befolkningen
tvångades gå över till kristendomen.

_Vid samma tid för svenskar på
korståg till _Finland. _Där gick det
på samma vis. _Svenskarna segrade
och byggde slott och kyrkor. _De
finska bönderna tvångades döpa sig
och betala skatt, både till kyrkorna
och till den svenska kungen. _På det
viset blev _Finland en del av det
svenska riket.

=== _Bildtext =====

_Den här målningen från
#1400-talet föreställer den
svenske kungen _Erik den helige i
ett skepp på väg till _Finland.
_Resan brukar kallas det första
svenska korståget och historiker
tror att resan kan ha gjorts på
#1150-talet.

=====

::: #138 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Medel tiden del #2 år #1350--#1520

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Hi storia

_Medel tiden är den tidsperiod i

svensk historia som följer efter

vikingatiden. _Den pågår i ungefär

#500 år, från det att _Sverige

kristnas fram till dess att _Gustav

_Vasa är på väg att ta över makten i

_Sverige.

_Det här kapitlet handlar om den

senare delen av medeltiden. _Sverige

återhämtar sig sakta efter pesten,

befolkningen ökar och många städer byggs. _Handeln med andra länder blir vanligare, framför allt i städer runt _Östersjön.

_Under den här perioden pågår en kamp om makten i _Norden. _Sverige är ofta i krig. _Även inom _Sverige finns konflikter mellan olika grupper som slåss om att få styra landet.

::: #139 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_I det här kapitlet får du läsa om
éstäderna som växte fram med de
tyska köpmännen

é hur livet var för människorna i
staden

é att olika grupper slögs om makten
i _Sverige

é hur _Nordens länder förenades i en
union.

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre killar och tjejer pratar:

-- _De flesta var bönder på

medeltiden. _De skaffade nästan

i _Norden. _Många av dem blev städer som fortfarande finns kvar.

_Städerna växte och blev fler

_Di ger döden medförde att många gårdar och hus blev tomma.

_Jordbruket och handeln minskade.

_Även städerna drabbades hårt av pesten och många hus stod tomma länge.

_I början av #1400-talet började städerna växa i storlek igen.

_Handeln blev då viktigare att kontrollera. _Det gynnade dem som styrde staden eftersom de då kunde

göra stora vinster. _De tog ut tull,
en sorts skatt, på alla varor som
skulle säljas i staden.

=== _Bildtext =====

_En läderpung med mynt från
medeltiden.

=====

_Stadens invånare

_De som betalade skatt i staden
kallades borgare. _Endast borgarna i
städerna fick syssla med handel och
hantverk i trakten. _Det kallades
för stadspri vilegier.

_Drängar, pigor och andra arbetare

fick inte kalla sig borgare trots att de bodde i staden. _De behövde inte betala skatt men hade inte heller samma privilegier.

_Som kvinna i staden var uppgiften att sköta hemmet och barnen, men också att hjälpa sin man i hans verkstad eller handelsbod. _Om mannen dog kunde hon ta över hans verksamhet.

_Barn till hantverkare eller handelsmän kunde få lära sig att läsa och skriva, i alla fall om man var pojke. _Då sonen blev

tillräckligt gammal fick han börja
hjälpa till med pappans
arbetsuppgifter. Flickorna fick
lära sig sy och laga mat. Ofta fick
de också lära sig hantverk.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Borgaren och hans familj.

_Borgarna var hantverkare eller
handelsmän som bodde i städerna.

_Bildbeskrivning

_Teckning av familjen. Pappan har
på sig en tunika och hosor (som
strumpbyxor). Mamman har en lång
klämning och slöja över håret.

_Barnet har en kj ortel (som
kl änni ng) och mössa.

=====

::: #141 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Den medel ti da staden

_Städer på medel ti den l åg oftast
vi d vatten eftersom det var enkl ast
att frakta varor med båt.

_Som skydd mot fi enden kunde
staden ha en mur, höga stängsel , en
vall grav el l er en borg. _I mi tten av
staden fanns ett torg, en kyrka och
ett rådhus i sten, men de andra
husen var oftast byggda av trä.

_Handel smännens gårdar l åg mi tt i staden med magasi n, byggnader för varor. _Li te utanför centrum arbetade och bodde hantverkarna. _De kunde vara skomakare, vagnmakare, vapensmeder, vävare, krukmakare och en mängd andra yrken.

=== _Bi l dbeskri vni ng =====

_Karta som vi sar städer i _Norden under medel ti den. _Fl est städer fi nns i _Danmark, l ängs kusterna och runt _Vänern och _Vättern.

_Dessa städer fi nns: _Bergen, _Fl ensburg, _Mal mö, _Köpenhamn,

_Kalmar, _Visby, _Stockholm, _Åbo.

=====

_Skrået var en förening för
hantverkare

_Stadens hantverkare höll i hop i
olika skrå, en sorts föreningar.

_Skomakarnas skrå bestämde hur många
skomakare det fick finnas i staden.

_Om de skulle bli för många skulle
inte alla få arbete. _På samma sätt
bestämde man inom de andra skråna.

_För att kunna bli hantverkare
krävdes oftast att man var son till
en hantverkare. _Först behövde han

bli antagen som lärling hos en
mästare. _Lärlingstiden kunde vara i
flera år. _Därefter blev han gesäll
och arbetade med yrket under många
år. _När mästaren dog kunde gesällen
ansöka hos skrået om att få bli en
ny mästare.

=== _Bildtext =====

_Hantverkare, handelsmän och
bönder samlas på marknadsplatsen.

=====

::: #142 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Lagar och regler i staden

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_När många personer bor nära

varandra är det viktigt att det

finns regler att följa för att allt

ska fungera. _Det var borgmästaren

och rådmännen som såg till att

stadens lagar och regler följdes.

_Rådmännen ingick i ett råd som

valdes av stadens borgare.

_Borgmästaren var rådets ordförande.

_Nattvakten

_En viktig regel var att aldrig

slarva med elden. _Husen låg så tätt

att hela staden snabbt skulle brinna ner om elden kom lös. _Nästan alla gamla städer i _Norden har råkat ut för stora bränder.

_När stadporten låstes på kvällen började nattvakten gå sina turer.

_Han skulle ropa "_Elden är lös!" om han upptäckte att det brann någonstans. _Då gällde det att snabbt väcka hela staden, och det bästa sättet var att ringa i kyrkklockorna.

_Nattvakten kunde också gripa tjuvar och andra brottslingar.

_Gal gbacken

_Brottslingar dömdes av stadens rådmän och straffen var stränga. _De kunde få kroppsdelar avskurna eller bli piskade ute på torget medan folket såg på.

_Om brottet var mord eller stöld kunde straffet bli döden.

_Dödsstraffet verkställdes oftast genom hängning i en träställning på galgbacken. _Den låg utanför staden.

_Straffet var inte enbart till för att hämnas brottet utan också för att varna befolkningen.

=== _Bildtext =====

_Medeltida teckning av en hängd man. _Träställningen kallas för galge.

=====

::: #143 :::::::::::::::::::::::

_Bödeln och rackaren

_Det var stadens bödel som utförde de grymma straffen. _Bödeln kunde vara en brottsling som hade fått behålla livet mot att han utförde det här hemska arbetet.

_Bödelns medhjälpare kallades rackaren. _Han hade många smutsiga

arbeten. _Han skulle till exempel tömma utedassen och ta bort döda djur som hittades i staden.

_Bödeln och rackaren stod helt utanför resten av samhället. _Ingen ville vara med dem. _På krogen fick de dricka sin öl för sig själva och i kyrkan fick deras familjer sitta på bänken längst bak.

=== _Bildtext =====

_Den smalaste gränden i _Gamla stan i _Stockholm kallades _Trånga trappors gränd under medeltiden.

_Senare fick den namn efter den

tyske köpmannen _Mårten _Trotzi g.

=====

_Var det smutsigt på medeltiden?

_I städerna var det trångt.

_Hygienen var dålig och folk blev snabbt smittade eftersom orenlighet sprider sjukdomar. _Hönsen och grisarna sprang lösa på gatorna.

_Det fanns inte avloppsledningar eller soptunnor, utan allt man ville bli av med i hushållet vräkte man ut på gatan. _Det kunde vara slaskvatten, avföring eller aska från spisen.

_Varje husägare hade ansvar för att avföringen fördes bort från sitt hus. _Man skulle hålla rent utanför sitt hus.

_Kung _Magnus _Eriksson tyckte att det var ett problem att det var så smutsigt i _Stockholm. _Han införde därför bötesstraff för den som skräpade ner. _Böter för nedskräpning kunde vara #12 mark, som i dag skulle motsvara ungefär #12 #000 kr.

::: #144 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Fest och nöjen

::: ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Under medeltidsveckan på _Gotland
klär man ut sig och roar sig som
på medeltiden.

_Bildbeskrivning

_Foto av killar och tjejer klädda
i medeltidskläder.

=====

_I alla kristna länder firas de

stora högtiderna jul och påsk. _Så

var det även på medeltiden, men då

hade man fler helger än idag. _Det

fanns särskilda helgondagar då man
firade minnet av ett särskilt
helgon.

_Ski i naden mellan vardag och fest
var tydlig för den medeltida
mänskan. _Man tog varje tillfälle
man kunde för att anordna fest, till
exempel när man var klar med vårsådd
och höstskörd, när ett barn hade
döpts och vid bröllop.

::: #145 ::::

_Fest i staden

_Borgarna i staden kunde festa när
de hade gjort goda affärer och

tjänat mycket pengar. _När de festade drack de öl och vin och åt mycket mat. _På bilder från den här tiden ser man ibland att någon spyr mitt under måltiden. _Det kan man kanske förstå när man läser hur mycket det kunde bjudas på under en fest.

_Festligheterna kunde ibland bli stöjiga och bråkiga när många människor samlades och drack tillsammans. _Man försökte i lagen sätta gränser för hur många som fick delta i festerna. _Enligt _Magnus

_Eri kssons stadsl ag fi ck man ti ll

exempel bj uda i n som mest

#24 personer på barnsöl , fi randet då
ett barn hade döpts.

=== _Textruta =====

_Festmål ti d

_Enl i gt en skri ftl i g käl l a dukades

detta fram vi d en fest för

#13 personer i _Stockhol m:

en hal v oxe

#2 får

#14 höns

#2 ski nkor

#3 oxtungor

#2 kilo rökt kött

salt torsk

klenor (en sorts kaka)

vetekakor

semlor

russin och mandel

#2 tunnor öl

#1 kanna vin

=====

_Lekare underhöll på fester

_Fattiga mänskor som varken ägde egen jord att odla eller hade arbete på någon gård kallades löst folk.

_De gick från by till by och tiggde

eller stal mat för att överleva.

_Men några försörjde sig på att resa runt och uppträda. _De kallades lekare och var ofta skickliga på att spela instrument eller göra akrobatiska konster. _De kunde till exempel uppträda med att sjunga visor, gå på händerna, berätta roliga historier, vifta med öronen eller göra trollkonster.

_Lekarna spred mycket glädje i städer och byar. _Som lön fick de en bit mat, men därefter blev de ivägkörda och fick vandra vidare.

=== _Bildtext =====

_Narren var en typ av lekare. _Han hade färgglada kläder och en mössa med bjällror.

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Spelmän reste runt och spelade när det var fest i en by eller en stad.

_Bildbeskrivning

_Målning som visar fyra män spela trumma, horn, harpa och hackbräde (ett tidigt piano).

=====

::: #146 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Hansan och handel n runt _Östersj ön
::

_Östersj ön var vi kti g eftersom många
handel sskepp färdades där. _De som
kontrol l erade städerna runt
_Östersj ön, kontrol l erade även
handel n, och kunde ta ut tull .

_Redan under mi tten av #1100- tal et
hade det börj at växa fram tyska
handel sstäder som al l t mer tog över
handel n runt _Östersj ön.

_Handel sförbundet _Hansan

_Tyska köpmän och hantverkare
flyttade till städer i hela

_Östersjöområdet. _De tyska köpmännen slöt sig samman i ett handelsförbund som fick namnet _Hansan. _Genom att samarbeta kunde de transportera sina varor billigare och säkrare. _Hansan hade egna krigsfartyg för att skydda sig mot sjörövare.

_Från början bestod förbundet av enbart köpmän, men så småningom blev _Hansan i stället ett förbund mellan hela städer. _Den viktigaste hansestaden kom att bli _Lübeck i norra delen av nuvarande _Tyskland.

=== _Textruta =====

_Tyska ord i svenskan

_De tyska köpmännen förde med sig

tyska ord, som sedan blev en del

av det svenska språket. _Här är

några ord som vi hämtat från

tyskan:

betala

räkna

resa

strumpor

kosta

måla

byxor

skomakare

köpa

skicka

snickare

=====

_Hansan växte sig allt mäktigare

_Under #1200-talet och #1300-talet
fick _Hansan allt större makt.

_Hansans köpmän ingick i städernas
råd och fick därför vara med och
bestämna i viktiga frågor. _I

hansestäderna fanns det ingen kung,
utan varje stad hade egna lagar och
kriigare.

_Hansan var rik och kunde låna ut
pengar till kungar och stormän. _Den
som lånat pengar blev då tvungen att
följa de krav som _Hansan ställde.
_På så sätt fick _Hansan stor makt.

=== _Bildtext =====

_Bilderna från #1400-talet visar ett
hansaskepp på väg till den tyska
staden _Köln.

=====

::: #147 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Storstaden _Vi sby

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Vibys ringmur är det största byggnadsverket i _Norden som finns kvar från medeltiden.

_Bildbeskrivning

_Foto av _Vibys ringmur. _Runt staden går en hög mur av sten.

_Här finns också höga utkastorn.

=====

_Hansestaden _Vi sby på _Gotland var _Nordens största och modernaste stad på medeltiden. _Det berodde på att

_Vi sby låg bra till mitt i
_Östersjön där många skepp
passerade.

_I _Vi sby bosatte sig många tyska,
ryska och svenska köpmän som blev
rika på handeln i _Östersjön. _De
byggde stora köpmanshus och magasin
där varorna kunde förvaras. _Några
av husen var fem våningar höga. _Vi d
#1300-tal ets början hade _Vi sby
cirka #8 #000 invånare.

_För att skydda _Vi sby lät
köpmännen bygga en mur som gick runt
staden. _Muren är #3,6 km lång och

står där än i dag. _Många av
medeltidshusen innanför muren finns
också kvar.

=== _Textruta =====

__UNESCO: s lista över världsarv

_Visby finns med på __UNESCO: s

lista över världsarv. _Det betyder

att staden anses vara viktig för

hela mänskligheten och ska skyddas

så att den inte förstörs. _Tanken

med världsarven är att vi som

lever nu ska bevara och sköta dem

så att människor kan besöka dem

även i framtiden.

_På världsarvslistan finns över
#1000 platser eller byggnader i
drygt #160 länder. _Några exempel
är hällristningarna i _Tanum,
staden _Venedig i _Italien och
_Egyptens pyramider. __UNESCO är
en organisation som hör till __FN.

=====

_Åsgård m fl

___PULS S0; åk #4 _Grundbok

_Överförd från första upplagan

utgiven av _Natur & _Kultur,

_Stockholm, #2020 med

___ISBN #978-#91-#27-#45423-#1

_Specialpedagogiska skolmyndigheten

#2021

_Volym tretton av tretton

_Till punktskriftsläsaren

é _Efter innehållsförteckningen
finns ett register.

é _Först i boken finns texter som är
från originalbokens insida pärm.

é _När det finns en ordförklaring
till ett ord i texten så står
ordförklaringen sist på sidan.

_Ordet börjar i marginalen så du
kan söka efter det.

é _Till den här boken finns
svälppappersbilder.

_Lycka till!

_Ski cka gärna dina synpunkter på
anpassningen av denna bok till
anpassningsfunktionen-åspsm. se

_Innehåll till volym tretton

_Siffran inom parentes hänvisar till

svartskriftsbokens sidor.

_Kamp om makten i _Norden

(#148) . . . . . #549

_Drottning _Margareta enade

_Norden (#150) . . . . . #555

_Union eller inte? (#152) . . . #563

_Anfallet på _Sverige (#154)

. . . . . #572

_Stockholms blodbad (#156) . . #579

_Källor: _Målningar som finns

kvar från medeltiden

(#158) . . . . . #586

_l i i

ena _Danmark. #1360 återtog han
I landskapen _Skåne, _Halland och
_Blekinge från _Sverige. _De här
I landskapen hade den svenske kungen
_Magnus _Eriksson några år tidigare
köpt av tyskarna som då hade härskat
i _Danmark.

#1361 seglade _Valdemar _Atterdag
med sina krigare till först _Öland
och sedan _Gotland, där de brände
och plundrade.

_År #1361 erövrade den danske
kungen _Valdemar _Atterdag _Gotland
efter att ha mött de gotländska

bönderna i flera slag. _Det
avgörande slaget stod utanför

_Vi sby's murar där #1800 gotländingar
dödades.

::: #149 :::::::::::::::::::::::

_Stadsborna skyddade sig bakom muren

=== _Bildtext/beskrivning =====

_På _Gotlands museum finns fynd

från slaget utanför _Vi sby. _Genom

undersökningar av skelleten vet

man att en femtedel av alla

stupade var unga män under #20 år.

_Bildbeskrivning

_Foto som visar en dödskallev med

en ringbrynje huva på sig. _Det är
en huva gjord av små ringar i
metall.

=====

_De gotländska bönderna försvarade
sig så gott de kunde, men efter ett
blodigt slag utanför _Visbys ringmur
år #1361 förlorade de sin ö till
danskarna.

_Borgarna inne i _Visby hjälpte
inte bönderna i detta krig utan tog
skydd bakom ringmuren. _Efter slaget
öppnade de stadsportarna för den
danska hären. _Valdemar _Atterdag

släpptes in i staden med sina
kriigare och förhandlade med de
rika köpmännen. Det viktigaste för
köpmännen var att handeln kunde
fortsätta som förut. Stadsborna
överlämnade Visby till danskarna
och de danska krigarna fortsatte
plundra på Gotland.

Albrekt av Mecklenburg

Kung Magnus Eriksson hade stora
konflikter med de svenska stormännen
och tvingades 1363 att fly till

Norge där hans son Håkan var kung.

Stormännen valde då Magnus

systemson, _Albrekt av _Mecklenburg,
till kung. _Men de ångrade sig
snart. _Albrekt var tysk och snart
började tyskar bestämma överallt: i
städerna, i _krigsmakten och i
kungens råd.

_Både stormännen och bönderna
gjorde uppror, alltså protesterade
genom att kriga. _De vände sig till
_Danmark för att få hjälp. _Där
regerade _Valdemar _Atterdags
dotter.

@_Förhandla är när man diskuterar
tills man kan bestämma något.

@_Krigsmakten är de som har hand om försvaret och krigandet i ett land.

::: #150 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Drottning _Margareta enade _Norden
::

_I _Danmark och _Norge regerade drottning _Margareta. _Hon var dotter till _Valdemar _Atterdag. _De svenska stormännen bad henne om hjälp med att avsätta _Sveriges kung _Albrekt.

_Margareta segrade över _Albrekt

_Vintern #1389 hade _Margareta samlat i hop så många stormän och krigare att _Albrekts tyska armé

#150

#555

kunde besegras i ett stort slag
utanför Falköping i Västergötland.

Stormännen utsåg Margareta till
drottning över Sverige. Margareta
blev alltså regent över hela
Norden.

=== Bildtext/beskrivning =====

Ingen vet säkert hur Margareta
såg ut. Så här avbildas hon på
sin grav i Roskilde, Danmark.

Bildbeskrivning

Målning av drottning Margareta
som har på sig en röd klänning och
en kappa med vida ärmar. På

huvudet har hon en kungakrona.

=====

_Margareta _Valdemarsdotter

_Margareta var dotter till den danske kungen _Valdemar _Atterdag.

_När hon var tio år giftes hon bort med den tretton år äldre kung _Håkan i _Norge. _Håkan var son till

_Magnus _Eriksso, _Sveriges kung.

_Planen med giftermålet var att försöka skapa fred mellan _Nordens

länder. _När _Margareta var #17 år födde hon en son som fick namnet

_Oluf. _Han hade redan som liten

pojke valts till kung i Danmark och när hans far, kung Håkan, plötsligt dog blev Oluf kung i både Norge och Danmark, bara tio år gammal.

Margareta var den som fick styra till sin sonen blev myndig. Men Oluf dog 17 år gammal och Margareta blev därför drottning i Danmark och Norge. Albrekt kallade Margareta "Kung Byxlös" för att håna henne. Han tyckte inte att hon som kvinna kunde vara regent.

1389 blev hon ändå drottning över Sverige. Hon dog av pesten 1412 år

_I bl and använde hon hot och i bl and belöningar för att få som hon ville.

_Margareta bestämde att hennes fosterson, _Erik av _Pommern, skulle efterträda henne när hon dog.

_Sommaren #1397 samlade hon _Nordens biskopar och mäktigaste stormän till ett möte i _Kalmar.

_Där _ . kröntes _Erik till kung över hela _Norden. _De tre länderna skulle styras av en och samma regent, men de skulle ha sina egna lagar. _De bildade en union, ett förbund mellan flera länder.

_Uni onen kom att kal l as

_Kal maruni onen. _Tanken var att de nordi ska l änderna nu skul l e samarbete i stäl l et för att kri ga mot varandra.

_Kal maruni onen var ett förbund mel l an _Danmark, _Norge och _Sveri ge. _Även områden som _I sl and, _Färöarna och _Fi nl and i ngi ck i uni onen.

_Trots att _Erik var krönt ti l l kung fortsatte _Margareta att regera i _Norden fram ti l l sin död #1412.

_Hon skapade goda kontakter med

andra regenter och blev en av
medeltidens mäktigaste personer i
_Europa.

=== _Bildtext =====

_Detta är _Erik av _Pommerns
kröningsbrev. _När alla de
#67 stormännen hade enats om att
välja _Erik till kung satte de
sina sigill under texten. _Ett
sigill är smält lack där man
trycker in sin namnstämpel.

=====

@_Kröna till kung eller drottning är
när man sätter en krona på någons

huvud för att göra den personen till regent.

::: #152 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Union eller inte?

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Kalmariunionen skulle finnas kvar i över hundra år. _Länderna samarbetade men unionstiden blev ändå en blodig tid fylld av strider.

_Utländska fogdar plågade bönderna

_Unionen krigade ofta med _Hansan.

_För att begränsa _Hansans makt i

_Östersjön införde unionskungen,

_Erik av _Pommern, #1429 en tull för

alla fartyg som seglade genom

#152

#563

_Öresund. _Öresund är det smala området med vatten som ligger mellan _Danmark och _Sverige.

_För att få pengar till krigen tvångade _Erik av _Pommern bönderna i _Sverige att betala mer skatt.

_Erik lät inte på de svenska stormännen utan satte in utländska fogdar i _Sverige, de flesta från _Danmark. _De svenska stormännen var missnöjda med de utländska fogdarna och med att kung _Erik inte lyssnade på sina svenska rådgivare.

=== _Textruta =====

_Drottning _Filippa

_Filippa var en engelsk prinsessa som var #12 år när hon giftes bort med _Erik av _Pommern. _Filippa var till stor hjälp för kung _Erik och fungerade som ensam regent över _Norden under flera år när _Erik åkte på långa resor.

=====

_Bergsmännens uppror

_Missnöjet kom att leda till flera uppror. _Ett stort uppror under ledning av . bergsmannen _Engelbrekt

startade #1434. _Bönderna körde i väg
de utländska fogdarna och erövrade
eller brände ner deras borgar.

_I _Sverige ville de flesta
fortfarande ha kvar unionen med
_Danmark och _Norge, men de ville
att landet skulle styras av sina
egna lagar som det hade bestämts när
unionen bildades. _De krävde att
skatterna skulle sänkas och att
kungen inte skulle få sätta in
utländska fogdar i landet.

_Efter _Engelbrekts uppror
avsattes _Erik av _Pommern i

_Sverige och ett par år senare också
i de andra länderna.

=== _Bildtext =====

_Den här statyn över _Engelbrekt
gjordes på #1930-talet och står i
_Örebro slott.

=====

@_Bergsman kallades en bonde som
förutom att bedriva jordbruk och
boskapsskötsel även ägnade sig åt
gruvbrytning och järntillverkning.

::: #153 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sten _Sture den äldre

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Skulpturen med _Sankt _Göran och draken hyllar svenskarnas seger i slaget vid _Brunkeberg år #1471.

_Sten _Sture den äldre föreställer riddaren och draken är _Danmark.

_Prinsessan är _Sverige.

_Skulpturen var färdig #1489 och finns i _Storkyrkan i _Stockholm.

_Bildbeskrivning

_Skulpturen visar en riddare till häst som försöker hugga i hjälmen

drake. _En bit ifrån står en
prinsessa med kungakrona.

=====

_Under nästan hela #1400-talet var
det strider mellan _Unionspartiet,
som ville behålla unionen, och

_Sturepartiet, som ville att

_Sverige skulle vara självständigt.

_Ledare för _Sturepartiet var _Sten

_Sture den äldre. _Han valdes till

_riksföreståndare och styrde

_Sverige i #27 år.

_År #1471 försökte unionskungen

_Kristian _I erövra _Stockholm för

att ta tillbaka kontrollen över
_Sverige. _Men _Sten _Sture den
äldre samlade i hop bönder och
bergsmän och försvarade staden.

_Många av stormännen och
biskoparna tillhörde _Unionspartiet
och stödde i stället danskarna.

_Sten _Sture den yngre

_I början av #1500-talet valdes
_Sten _Sture den yngre till

_Sveriges riksföreståndare. _Han
hade en farlig motståndare i den
rike och mäktige _ärkebiskopen

_Gustav _Trolle, som tillhörde

_Uni onsparti et. _Trol l e hade en egen borg vid _Mäl aren, och den erövrade och förstörde _Sten _Sture den yngre år #1517. _Sedan besl öt ri ksdagen att ärkebi skopen skul l e avsättas och fängsl as. _Sten _Sture den yngre och _Stureparti et hade vunni t över _Uni onsparti et.

@_Ri ksföreståndaren styr ri ket i stäl l et för kungen.

@_Ärkebi skopen var kyrkans högste l edare i _Sveri ge.

befri a honom. _Det var preci s vad som hände, danskarna anföll _Sverige tre gånger. _Den tredj e gången lyckades de.

_Kri sti na _Gyl l ensti erna försvarade _Stockhol m

_I januari år #1520 gick en stor dansk armé in i _Västergötland.

_Danskarna tog sig snabbt fram på isarna. _På sjön _Åsunden mötte de _Sten _Stures armé. _I striden dödades _Sten _Sture.

_Sten _Stures änka _Kri sti na _Gyl l ensti erna fortsatte kampen mot

danskarna. _Hon kallade sig själv
för _Sveriges drottning och lyckades
hålla motstånd mot danskarna under
flera månader. _De danska soldaterna
belägrade _Stockholm, det vill säga
omringade staden så att varken mat,
vatten eller folk kunde komma in
eller ut. _Till slut tvingades
_Kristina ge upp och danskarna
släpptes in i staden.

=== _Bildtext =====

_Kristina _Gyllenstierna tog över kampen mot _Danmark sedan hennes man _Sten _Sture den yngre dödats.

_Här står hon staty som

_Stockholms försvarare vid

_Stockholms slott.

=====

=== _Textruta =====

_Armborst

_Armborsten var ett vanligt vapen

för jakt och strid under

medeltiden. _Pilen läggs i en

ränna och skjuts i väg av en spänd

sträng. _Pilen kan nå mål på flera
hundra meters avstånd.

=== _Bildbeskrivning =====

_Teckning av en man som skjuter
med ett armborst. _Armborstet är
som en liten pilbåge men som ger
mer kraft åt pilen.

=====

=====

::: #155 ::::::::::::::::::::::::::::

_Ny kung och stor fest på slottet
_Kristian ___ll lät sig krönas till
_Sveriges kung. _För att fira bjöd
han in de svenska biskoparna och de

mäktigaste stormännen till en stor
fest under flera dagar på
_Stockholms slott.

_Under festen låstes plötsligt
slottets portar och gästerna blev
fångar. _Festen förvandlades till en
rättegång. _Den avsatte ärkebiskopen
_Gustav _Trolle var rasande på
_Sturepartiet och _Kristina
_Gyllenstierna och krävde ersättning
för sin förstörda borg. _Dessutom
anklagade han dem för kätteri, det
vill säga att de inte trodde på den
rätta kristna läran. _Att de hade

avsatt honom var ett brott mot både kyrkan och påven. _Det var bara påven själv som fick avsätta bi skopar.

_Alla visste att straffet för kätteri var döden. _Kristina

_Gyllenstierna påpekade att beslutet om _Trolles avsättning tagits på ett riksmöte, vilket innebar att ett helt rike i så fall borde bestraffas. _Kristian ___ll lyssnade inte på henne. _Han tillsatte en domstol av präster som han litade på. _Alla som varit med om att

avsätta _Trolle dömdes till döden.

::: #156 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Stockholms blodbad

::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Kristian ___llät fångsla och
avrätta många svenskar som han
missstänkte var emot honom. _Här
halshuggs en svensk biskop.

_Bildbeskrivning

_Teckning visar att biskopens ska
halshuggas med ett svärd.

_Biskopen står på knä och ber.

_Runt honom finns fullt med blod

och framför honom en tunna med

avhuggna huvuden!

=====

_Morgonen efter rättegången förde
danska soldater de dödsdömda
svenskarna från slottet till

_Stortorget. _Där väntade bödeln och
hans medhjälpare på dem.

_Först halshöggs två biskopar.

_Därefter var det frälsemännens och
de styrande i _Stockholms tur.

_Detta hände den #8 november #1520
och kallas _Stockholms blodbad.

_Mördandet fortsatte under de
följande dagarna. _Då avrättades

ytterligare personer genom hängning.
_Uppemot hundra personer dödades de
här dagarna. _Under den andra dagen
regnade det och blodet från de döda
kropparna sköljdes ned från torget
och ut längs gränderna i staden.

_Kristian _Il lät gräva upp _Sten
_Stures lik för att bränna det på
ett bål tillsammans med kropparna
från de andra som avrättats.

_Kristina _Gyllenstierna sattes i
fängelse.

_Kri sti an _Tyrann

_Efter bl odbadet i _Stockhol m

reste kung _Kri sti an hem ti ll

_Köpenhamn. _Under si n resa l ät han

hänga och hal shugga ännu fl er

männi skor som han mi sstänkte var

fi ender ti ll honom. _Han vi ll e

skrämna svenskarna så att de i nte

skul l e göra fl er uppror mot honom.

_Efter att han avrättat munkar i

_Nydal a kl oster i _Smål and fi ck han

öknamnet _Kri sti an _Tyrann. _Tyrann

betyder grym härskare.

_Kri st i a n _I I var kung i _Danmark
och _Norge #1513--#1523 och i
_Sveri ge #1520--#1523.

_Vem skul l e nu l eda svenskarna?

_I _Sveri ge spreds ryktena om
_Kri st i a n _Tyrann snabbt från by
till by. _Men i stället för att bli
rädda och l ydi ga blev al l t fler
svenskar arga och upprori ska. _De
vi l l e befri a _Sveri ge. _Men vem
skul l e l eda dem? _Nästan al l a
kungens motståndare i nom fräl set
hade hal shuggi ts el l er fängsl ats.

_Den som skul l e komma att l eda

upproret var en svensk frälseman av
ätten _Vasa. _Han hette _Gustav
_Eriksson och _Kristina
_Gyllenstierna var hans moster. _I
historieböckerna brukar han kallas
_Gustav _Vasa. _Hans far var en av
dem som halshuggits i _Stockholms
blodbad.

_Gustav _Vasa skulle så småningom
se till att _Sverige blev
själständigt. _Det blev slutet för
_Kalmarunionen. _Det brukar
historikerna också räkna som slutet
för medeltiden i _Norden.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_När _Gustav _Eriksson befriar
_Sverige från _Kristian II
börjar en ny tid i _Sveriges
historia.

_Bildbeskrivning

_Gustav _Vasa är klädd i svarta
kläder med guldbroderier. _Han har
en bred jacka, korta knäbyxor,
stövlar och höga strumpor. _Han
har ljus, kortklippt hår och ett
skägg som går ner mot magen.

=====

_Bi bel ns männi skor i medel ti da kl äder. _Det gör att de kan ge oss i nformati on även om l i vet för medel ti dens männi skor.

_På bi l den nedan ser du hur _Bi bel ns _Eva si tter och spi nner med hj äl p av en sl ända. _Hon är omgi ven av fyra av si na barn. _Det yngsta barnet är l i ndat och l i gger i en vagger, som gungas av ett storasyskon. _Det går i nte att avgöra om det är poj kar el l er fl i ckor vi ser.

_Barnen är kl ädda i l i kadana

kläder, som kallas koltar, och
frisyrerna är också lika. _Koltens
såg ut som en kort, rak klänning.

_Ända in på #1800-talet var koltens
det vanliga klädesplagget för små
barn, både pojkar och flickor.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Den här målningen från _Ärentuna
kyrka är från mitten av
#1400-talet och föreställer _Eva
och hennes barn.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning av _Eva som spinner
garn med en slända. _Hon är klädd

i en klänning och har en slöja på
huvudet.

=====

::: #159 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Albertus _Pictor -- en målare som
gav oss bilder av medeltiden

_Albertus _Pictor, eller _Albert
målare, var en tysk-svensk
kyrkmålare, född runt år #1440.

_Egentligen hette han _Albrecht

_Ymmenhusen och kom från _Tyskland.

_Varför han kom just till _Sverige
vet inte historikerna, men det var
vanligt att hantverkare for långt

för att arbeta.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Albertus _Pictor målade i klara färger, men de röda färgerna har med åren blivit mörkare, och de gula och blå nyanserna har bleknat.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning som visar män som seglar i en båt. _Runt båten finns stora sjöodjur. _En man faller i vattnet från båten!

=====

_Skri ftl i ga käl l or

_Al bertus namn fi nns med i många käl l or. _Det gör att hi stori kerna vet mer om honom än om någon annan medel ti da hantverkare i _Sveri ge.

_Den första skri ftl i ga käl l an är från år #1465 och staden _Arboga.

_Där står det att _Al bertus bli r upptagen i borgerskapet. _Det betyder att han var ful l t utbi l dad som mål armästare.

#1509 är si sta gången _Al bertus namn fi nns med i en skri ftl i g käl l a.

_Förmodl i gen dog han det året.

#159

#591

_Albertus målade kyrkor

_Albertus _Pictor hann måla minst #36 kyrkor under sitt liv. _Han hade sin verkstad i _Stockholm men målade kyrkor även i _Uppland, _Västmanland, _Södermanland och _Norrbotten.

_Albertus _Pictor var mästare och hade till sin hjälp ett flertal gesäller och lärlingar, kanske fyra till sex personer. _Därför vet vi inte med säkerhet vem som har målat vad, men vi vet att de utförde arbetet efter _Albertus #159

instruktioner.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Döden spelarschack i _Täby kyrka.

_Bildbeskrivning

_Väggmålning av en man som spelarschack med ett skelett.

=====